

Podtatranská knižnica
v Poprade 2017

Jan Karsla

Jan Havlasa

TATRANSKÉ LISTY

TATRANSKÉ DOBRODRUŽSTVÁ

**Výber z denníkov, poznámok, záznamov
(august 1903 – máj 1904)**

Preložené z čes. originálu *Tatranská dobrodružství*. In: Havlasa, Jan: *Touha do dálky: zlomky života*. – 2. vyd. V Praze, Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého. Společnost Bělský a Ježek, 1922, s. 190-282. - Texty boli napísané a publikované v periodikách *Národní listy*, *Máj* a *Illustrovaný svět* v rokoch 1903 a 1904. *Devatenáct a půl* po prvý raz v zbierke noviel *Pod skalnatými štíty* vydanej E. Beaufortom v Prahe 1904.

Jan Havlasa

TATRANSKÉ LISTY

Výber z denníkov, poznámok, záznamov (august 1903 – máj 1904)

Z čes. orig. vybrala, preložila, úvod a bibliografiu spracovala Ľuba Rusnáková v spolupráci bibliografickým oddelením Podtatranskej knižnice. Fotografie: Knižnica TANAPu v Tatranskej Lomnici, Podtatranské múzeum v Poprade, Pribylina objektívom, Havlasa, Jan: *Touha do dálky*, 1922, s. 177-282, súkromný archív Danuše Kabzanovej v Kráľovej Lehote. Edícia *Tatranské listy*. Zväzok 10. Vydala Podtatranská knižnica v Poprade roku 2017. Rozsah 111 s. Za vydanie zodpovedá Mgr. Anna Balejová, riaditeľka knižnice. Tlač Tlačiareň JADRO - Jaroslav Šleboda, Kežmarok. Náklad: xxx výtlačkov.

ISBN

EAN

Jan Havlasa pod tatranskými štítmí

Jan Havlasa, vlastným menom Jan Klecanda (1883–1964), bol pozoruhodnou osobnosťou československého kultúrneho a politického života prvej polovice 20. storočia. Vynikajúci novinár a reportér, ale tiež cestovateľ, diplomat, plodný spisovateľ. V kontexte českej literatúry reprezentuje predovšetkým cestopisnú a dobrodružnú prózu. Do literatúry vstúpil na začiatku 20. storočia, zlúčil rysy staršej konvenčnej literatúry vyrastajúcej zo staroromantických koreňov s niektorými vonkajšími znakmi modernej prózy a výsledkom boli dejovo pútavé, scénicky pestré príbehy, často ladené do výstrednej hrôzy či divokej fantastickosti uprostred osudových záhad a činov. Tento druh literatúry mal v danom čase svoj čitateľský ohlas. Krajínárske orámcovanie bolo u Havlasu náladovo prepracované, pokúšal sa o psychologický výklad svojich bizarných javov. Platí to aj o jeho tatranských príbehoch, ktoré patria k tomu najcennejšiemu čo napísal.¹

Do Vysokých Tatier prišiel ako študent cez letné prázdniny roku 1900 a hneď mu začali vychádzať knihy tatranských poviedok: *Horské stíny* (1901), *Tatranské povídky* (1902); *Pod skalnatými štíty* (1904) a *Lidé na horách* (1906). Svojím záberom Havlasa obsiahol celé Vysoké Tatry (od Ľaliového po Kopské sedlo) pričom prešiel aj na poľskú stranu a miestami prekročil hranice Tatier. Ale centrum života, ktorý jeho poviedky odrážajú, sa nachádza v priestore okolo Kriváňa, najmä v oblasti Podbanského, Kôprovej, Tichej, Kamenistej, Hlinskej doliny a Temných Smrečín až po hranicu s Poľskom, kde sa na prelome 19. a 20. storočia ešte rozkladali tradičné salaše dedín Východná, Važec, Kokava, Pribylina.

Do roku 1904 navštívil Jan Havlasa Vysoké Tatry štyrikrát. Mimoriadne dramatický priebeh mal jeho pobyt v horárni na Podbanskom roku 1903. Prišiel tu uprostred leta, zažil náhly vpád jesene, keď veľký sneh napadol už na Štefana kráľa, ale ešte sa vyčasil a v októbri bolo teplo ako v lete. Jedného dňa sa vybral na niekoľko dní do doliny Nefcerka, kde vtedy ešte stála Rudolfova chata.

¹ Novák, Arne: *Přehledné dějiny české literatury : od nejstarších dob až p naše dny* / Jan V. Novák - Praha : Atlantis, 1995; *Slovník českých spisovatelů*. - Praha : Nakladatelství Libri, 2005. – S. 218.

Ubytoval sa v nej a len naľahko si odbehol na krátku prechádzku smerom ku Kotlinám a Priehybe pod Kriváňom. Podarilo sa mu spustiť železá nastavené na medvede. Nemal ešte ani dvadsať rokov. To je príbeh známy, dlho zamestnával dobovú tlač. Ale málokto si v týchto súvislostiach uvedomuje, že ťažko zranený Havlasa ostal naďalej na Podbanskom, kde ho liečil dr. Ján Izák² z Liptovského Hrádku až do konca novembra 1903. Po krátkej prestávke sa vo februári 1904 znovu do horárne vrátil, prežil tu pravú tatranskú zimu a napísal o tom svoje lyrické svedectvo *Listy zo zasneženého Podbanského*.

To bola jeho posledná známa návšteva týchto miest. Správa o nešťastí mladého českého spisovateľa v Tatrách rýchlo prenikla aj do Čiech, kde v prvej chvíli vyvolala všeobecné zdesenie a vlnu účasti. Keď sa však ukázalo, že nebezpečenstvo ohrozenia života pominulo, tak časť českej tlače začala s nemilosrdnou iróniou a sarkazmom pranierovať titanskú rolu a bohatiersku pózu, do ktorej akoby autor štylizoval sám seba, len aby zvýšil popularitu svojej tatranskej tvorby. Na invectívy Havlasa odpovedal podrobným opisom svojho príbehu v Kotlinách pod názvom *Devätnásť a pol*, s autorským komentárom. Inak bol bezmocný a znechutený. Keď sa mu v tom istom roku (1904) naskytla príležitosť vycestovať ako reportérovi na Svetovú výstavu do amerického Saint Louis, ponuku prijal. Cestovateľská vášeň ho strhla natoľko, že domov sa vrátil na krátku návštevu až po deviatich rokoch. Tatranské knižky mu vychádzali v ďalších vydaniach a nových výberoch aj neskôr, nevieme však s istotou, či Jan Havlasa osobne navštívil Podbanské aj po piatykrát. Po manželkinej smrti sa utiahol do samoty, zomrel v Los Angeles roku 1964.

Luba Rusnáková

² MUDr. Ján Izák (1866-1924). *Po promócii r. 1892 lekár v Modre, od r. 1902 v Lipt. Hrádku. In: Hornoliptovský panteón, s. 142-143.*

Z HÔR A SALAŠOV

Na salaši

Podbanské v Tatrách 10. augusta 1903

Dobré ráno, pán veľkomožný, dobré ráno prajem a vítam ich u nás, na salaši! Už by som sa bol veru aj nahneval, keby pán ani dnes nebol prišiel. Ved' z horárne na Podbanskom je k nám na Zakamenistú len pár minút cesty. Na jednom vršku je Podbanské a na druhom salaš. Medzi nami les a riečka, cez les vedie cestička, ponad vodu mostík. Akéže sú to pre pána ťažkosti, že včera nás nenavštívil i keď sľúbil, že k nám bude chodievat' každý deň a zo začiatku - bez sľubovania - aj prišiel štyrikrát za deň. A my sme mali radosť.

„Ej, čože sa pánovi z Čiech tak zapáčilo u nás, medzi hlúpymi valachmi!“ vravievali sme si a rozmýšľali, o čom sa budeme rozprávať, keď nás znovu navštívi. A Ravolo – ten valach má za ušami a podšitý je líščou podšívku – ten si na včerajší večer pripravil dačo také vydarené a smiešne, žeby to pána celkom iste zaujalo. Neviem, či to bolo celkom pravdivé, lebo Ravolo vie klamať za päť valachov, ale pán si to iste rád zapíše. Aby som nezabudol: chcel by som pána - ja a ostatní valasi - o dačo požiadať. Nuž aby pán, keď bude o nás písať, vynechal naše mená alebo ich zmenil. Mien je dosť na svete, dá sa to bez námahy. A nás to ušetrí od galiby. Že by žiadnej nebolo? Och, nech pán tak nehovorí. Marci z Podbanského nám rozprával, že pán z hlavy píše také knihy, ktoré potom čítajú ďalší páni, múdrejší ako my. Keď pán bude o Tatrách písať, iste sa tu dakto príde pozrieť, či je všetko opísané pravdivo. Príde i na Zakamenistú a hneď by sa opýtal: ktorý z vás je ten Ravolo, čo ukradol v Poľskej Tomanovej ovcu, zavesil ju oproti salašu na strom, aby tamojším juhasom ukázal ich hlúposť a slabú

ostrážitosť a potom si vyšiel do priesmyku a zavýskal, až sa ozývalo po horách: „Juhasi, v Poľskej Tomanovej, kúpte si hlavy nové; v starých mozgy vyhnili, ovcu ste si stratili!“ Takéto riekanky Ravolo rád vymýšľa a je o ňom známe, že nikto nevie tak výskať po horách ako on. Nuž napríklad toto by povedal ten pán návštevník. A Ravolo by vyskočil: „Odkiaľ to pán vie?“ „Nuž z knihy, odkiaľ inak?“ A Ravolo by už pochopil. To náš bača prezradil o mne tomu pánovi z Čiech a teraz to už vie celý svet. A bolo by zle. A koľko inakších vecí by sa tým ešte mohlo spôsobiť! Je dosť možné, že i Ravolo vyklebetil niečo pánovi o mne – pán sa podozrivo usmieva. Ale nech tomu neverí, Ravolo klame ako vrana. Že ako vrany klamú? No kričia na poplach, keď sa nič nedeje a vôbec mnoho kvákajú. A kto má reči plné vrece, prinajmenšom polovica z toho je lož. A tak i Ravolo. Určite rozprával o mne, ako som kedysi jedného turistu sprevádzal po horách, no nie? Ako som ho viedol odtiaľto do Východnej celý deň, zjedol som mu všetok proviant a navyše ho postrašil medveďom. Bolo to len krovie, ale človek sa vydesil na smrť a dal mi celý päťák za záchranu života, ha –ha! To teda ešte pánovi nerozprával? Čudujem sa tomu. Ale on to určite ešte porozpráva. Pravdaže je to lož ako všetko, čo Ravolo o mne pánovi povie i čo už povedal. Že hovoril o mne, ako o poctivej duši? No, to nie... to by lož nebola... Pán sa mi dnes posmieva, má dobrú náladu, ale ja si myslím, že teraz klame. Prečo? No o mne nikto nemôže také dačo povedať – totiž – Ravolo nemôže, pretože je klamár. Pán ma už svojím smiechom celého domotal. Ale preto mi musí sľúbiť, že neprezradí moje meno. Ktovie, čo by sa so mnou stalo. Prečo pán neprišiel skôr, kým všetci valasi neodišli s ovcami? Vždy sa rád pozerá, keď vyháňame ovce, ale nepríde, hoci to má tak blízko. Že pozeral z okna? Pravdaže, keď

niekto vychýli hlavu z okna na Podbanskom, dovidí k nám na Zakamenistú. Pán vraví, že je to pekný pohľad. Verím tomu. Veď Zakamenistú mám rád aj ja; vždy mi je smutno, keď začiatkom septembra odtiaľto odchádzame. Ale taký je už beh nášho života, škoda sa preto trápiť. Len čo sa jar na nás usmeje a prvá zeleň vyraší, (okolo Ďura) vychádzame z dediny do hôr. Niektoré vrcholce bývajú ešte pod snehom a biele stopy po zašlej zime sa nájdú tu i tam aj dolu v tieni. Vo vzduchu cítiť čudný chlad. Najskôr ideme do doliny Kamenistej, medzi Hlinou a Kamenistou. Ja, ktorý som už desať rokov bačom a štyria valasi. Jeden z nich je z poľskej strany. Ako chlapec prešiel cez hory a úplne sa poslovenčil. Je už starý, nohy mu vypovedajú službu, ale z hôr sa mu nechce a v lete by to vraj nevydržal bez salaša. Pán ho pozná, nie? Niekedy je to divoch. Sedí si zamračený a ani slovko neprehovorí. Okolo besedujeme, smežeme sa... Veď pán vie, ako to u nás po večeroch býva, keď sedíme okolo vatre v kolibe. Ale on sa správa, ako keby sme tam ani neboli. Sedí, uprene pozerá na jedno miesto a keby si sa mu aj chcel posmievať, úsmev ti zamrzne, keď spozoruješ, koľko smútku mu v tej chvíli hľadá z obličaja, z každej vrásky, z tých jeho starých očí. A potom začne potichu spievať akúsi poľskú pesničku, nejaký goralský, podhaliensky popevok. Koľko je v tom túžby po rodnom kraji. „Prečo sa, Jašo, nejdete raz pozrieť do svojej dediny?“ hovorievame mu, keď tak spieva. Pokrčí ramenami, v očiach má slzy a vzdychne. Čo tam vraj jeho po dedine a dedine po ňom! Nikto ho tam nepozná a ani on nikoho. Cudzí by prišiel domov. A vrátil by sa ešte smutnejší, olúpený o svoje sny. Ako chlapca sirotu ho z dediny vyhnali, prečo by mal vzdychať za ňou? A tu v Tatrách je to ako tam, ba ešte lepšie. Ale taká je už ľudská povaha – tú neprerobíš. Taký je náš

starší valach. Z ostatných troch jeden je ženatý, dvaja slobodní. Všetci nastvárajú dosť neplech, ale nič v zlom. To mi pán môže veriť. Pod horami sa zvykne hovoriť „kradne ako valach“. Ale to všetko je len závišť ľudí z doliny. Cítia, že my v horách sme inakší a tak sa nám pomstia. Vraví sa „čo valach – to zlodej“, smejú sa nám. Ale pán rozumie, že to vymyslela ľudská zloba. Pravda, aj medzi valachmi sa nájdú všelijakí ľudia. Raz sa Važťania prikradli k štrbskému salašu a otrávil psy. Prečo? Len tak, zo žartu a zlej vôle. Ale ten žart si odnesú všetci valasi, koľko ich len je roztrúsených po Tatrách. Akáže tu spravodlivosť! A keď si našinec tu i tam vypomôže – toľko kriu! Aj páni kradnú vo veľkom, a všetci sa pred nimi klaňajú. My chudáci máme šesťdesiat, sedemdesiat zlatých do roka. Živíme celú rodinu - ale sme zlodeji aj v prísloviach.

Nech mi pán odpustí, že som sa takto rozrečnil. Starí ľudia bývajú utáraní, všetko vykladajú dlho a zoširoka. A mne je už cez päťdesiat, prosím pekne, už cez päťdesiat! O čom som to vravel? Aha, už viem! Tak najskôr ideme do Kamenistej. My piati, s nami štyri veľké liptovské psy a šesťsto oviec. Pán bol prekvapený, keď po prvý raz videl všetky naše ovce pohromade, no nie? A to inokedy bývalo na salašoch oviec aj viac. Pravda, inokedy! Ale časy sa menia a hory s nimi. Nakoniec naša dedina má ešte i dnes hodne oviec. V horách máme tri salaše, môj je najväčší. A máme vyhradené najlepšie miesta. Kokavčania a Pribylinčania nám ich závidia. Keď Kamenistú vypasieme, ideme pod Hlinu pri vchode do doliny, keď už ani tam niet ani kúska trávy, ide sa na Zakamenistú, kde obyčajne vydržíme do začiatku septembra. Potom začnú sychravé dni, niekedy prvý sneh napadne už koncom augusta, ale obyčajne hneď zmizne, spustia sa studené dažde, opadáva lístie, trávy už niet a kde

ostala, je suchá, žltá, bez živín. Vtedy nám pošlú z dediny povoz, naložíme naše náčinie, zoberieme stáda so psami a cez Podbanské sa vypravíme na lúky nad dedinou. Po týchto schádzame každý týždeň nižšie a nižšie – až do Michala, niekedy do Galla. Takto sa v priebehu októbra vraciame do dediny. Taký je náš život v horách od Ďura až do Galla. Za celý ten čas niektorí z nás len málokedy zídu do dediny, iní častejšie. Niektorému prinesie žena z času na čas čistú košeľu a chlieb, druhý si odbieha dolu pri každej novej príležitosti. Ale skoro všetci sme spokojní v horách, bokom od ľudí. Tu sme doma. Hory nás poznajú. A keď zavýskame, ony odpovedajú. Mnoho toho tu niet, ale aj za to sme vďační. To páni hory drancujú – na nás už máločo ostane. Kedysi bývalo horalom lepšie. A tak sme radi, keď sa napijeme žinčice, zajeme si chleba a kúsok slaniny je nám už sviatkom. Vstávame s ranným úsvitom a na každého hneď čaká robota. Ten naštiepe dreva, tamten nanosí vody, ten pripraví dojenie, henten dá nažrať psom... Potom dojíme a vyháname na pašu. Koľko je tu ruchu! Rád sa pozerám, keď sa ovce rozbiehajú po poľane ako more čiernych a šedivých škvrn, psy ich obiehajú, valasi pokrikujú a práskajú bičom. Obyčajne ich ešte sledujem pohľadom, kým sa mi nestratia z dohľadu. Pasieme v štyroch stádach - v jednom sú baránky, v druhom jalovina a vo dvoch dojnice. Baránky a jalovinu vyháname obyčajne na celý deň. Dojnice sa vracajú napopoludnie a znovu idú na pašu po tretej hodine. Dojí sa tri razy denne: zrána, na obed a večer. V plnom lete je mlieka najviac a je najlepšie. S postupujúcou jeseňou už veru zaveľa nestojí. Valasi nadoja a potom robotu mám ja. Syrím, žinčicu robím, sladký syr a oštiepky a čo týždeň príde z dediny daktorý salašný gazda dozrieť, ako vediem salaš a ako hospodárim. Keby zistil, že len

dačo málo nie je v poriadku, už by bolo zle. Koľko rečí a narážok! A keby sa viac razy vyskytlo dajaké nedopatrenie, bačovstvo by mi vzali. Nie je dobre mať toľko pánov nad sebou. Ale ja si z takých pánov veľa nerobím. Máš tri, desať, dvadsať, štyridsať oviec na salaši – nuž dobre tak a Pán Boh požehnaj! Ale preto ja od teba nestrpím nič, čo si nezaslúžim. Prečo by aj! Var za to, že sa starám, aby si z nich mal čo najväčší osoh?

Ako som už povedal, po šesťdesiat, sedemdesiat zlatých máme do roka každý a tiež si môžeme nechať po niekoľkých oštiepkoch. Ja, starý Jašo a ešte jeden valach sme na salaši už ako na svojom, ostatní dvaja sú zjednaní len na rok. Ale iba Jaša a mňa dedina živí aj v zime a my za to opatrujeme ovce. Ostatní si v zime hľadajú druhú robotu. Daktorí doma, ale aj dakde vonku, často až v Pešti. Jeden sa na jar vráti, druhý pobudne v novej robote aj tri roky, kým ho zase hory nepritiahnu. Valasi v horách obyčajne stínajú stromy, drevo sťahujú na hromady a zvažajú z hôr dolu k železnici. A aby som nezabudol - máme to starobylé právo, že celý výťažok zo salaša medzi Michalom a Gallom patrí nám. Keby to bolo v lete, hm, to by bolo! Ale takto – nie je to bohviečo. Ale i za to musíme byť vďační.

Ej, ale čože som ja taký zábudlivý! Stojíme tu, rozprávame sa, a ja ani nepozvem pána do koliby. Nech sa páči: tu je žinčica, znamenitá, čerstvá, pán ju predsa rád pije. Sadnime si na prah, chvíľu sa ešte môžeme rozprávať. Robotu mám hotovú, len ešte dáku maličkosť bude treba urobiť, kým sa nevrátia s dojnícami. Aha, tam pod Zakamenistou, celkom nad Belou, nad vodou, býval pred časom majer. Vie pán, čo boli majere? Dačo ako salaše, ibaže namiesto oviec boli kravy. Hlavnými pánmi na majeri bývali Kuraj a Vredár. Oni, i každý pastier u nich, vydali každý za desať valachov. Horár Harman mal vtedy dvanásť

oviec a tie sa pásli na lúke blízko Podbanského. Ako čert na hriešnu dušu, tak všetci na Podbanskom dávali na ne pozor. Poznali prefikanosť pastierov z majera. Ale všetko nadarmo. Jedného krásneho dňa ovce zmizli. Hľadali ich na majeri, Harman narobil krik, vyhrážal sa zastrelením. Nič nepomohlo. Pastieri sa uškŕňali, o ničom nechceli vedieť. Až konečne asi na tretí deň Harman zabľúdl dakde až na vrchol Ježovej, tri hodiny odtiaľto, možno i viac. A čo tam našiel?! Na trávinatej poľane, zovretej zo všetkých strán lesom, sa pokojne páslo desať oviec. Jeho oviec! Dve už chýbali. A takýchto kúskov dalo by sa vyrozprávať o majeroch viac. Takýchto a ešte vydarenejších. O valachoch ani stá časť nemôže sa dnes vyrozprávať, a predsa sa na majery už zabudlo a valacha má v ústach každý, kto hovorí o zlodejoch.

Ale ak mám pravdu povedať, niet už dnes horalov, aspoň pravých horalov. Tie časy už nadobro pominuli a nikdy sa nevrátia. Zbojnícke časy - to sú už len rozprávky, ktoré si rozprávame dakedy po večeroch so zatajeným dychom. Dneska už po nich neostalo ani stopy. Slávne horalské časy! Ktože dnes počuje o človeku, čo by nožom zaklal medveďa? Čo by nešťastnou náhodou padol do želez a sám sa z nich oslobodil? Čo by za kamzíkmi tak zaliezol medzi skaly, že by zomieral od hladu na strmom skalisku a ešte mal toľko sily, aby do kameňa nad sebou vyryl svoje meno a deň, v ktorom zomrie, deň nasledujúci po zajtrajšom? Ktorý by poranil divú mačku a keď naň skočila, vytlačil jej oči? Ktorý by kanca omráčil kameňom, poviazal mu nohy a dobil ho polenom? Počuť dnes o dakom prenasledovanom, čo by na úteku zastrelil srnu a zanesol ju medzi odpočívajúcich prenasledovateľov, aby im pripravil príjemné prekvapenie, keď sa vzchopia na jeho vzdialený

pokrik? Ach, čo všetko by som mohol pánovi narozprávať a ešte by to nebola ani stotina toho, čo sa kedysi vravievalo. Teraz sa na to už zabúda. Dnešní horali takmer neradi počúvajú o tých bývalých, pretože sa musia hanbiť sami za seba. My valasi sme tu, na slovenskej strane poslední horali a aj z nás rok čo rok ubúda. Na poľskej strane majú aj horských vodcov – z tých sú mnohí podobní dávny horalom, i keď rozdiel medzi nimi je ako medzi ohňom vaty a slnečnou žiarou. Ale sprievodcovia aj salašníci sa očividne kazia. Svet preniká do hôr a pretvára ich na takých ľuď, ako sú tí v dolinách. Z Tatier sa stáva divadlo a poslední horali sú v ňom iba sluhami. Áno, je to tak. Nie div, že mi z toho býva niekedy smutno pri srdci, až mi skoro vyhrknu slzy. A často ma trápi myšlienka, že mne asi nebude dožičené zomrieť po horalsky. Akáže môže byť moja smrť? Keby som aspoň umrel na salaši, ale to sotva. Najskôr zomriem dolu v dedine, na posteli, ako každý iný. Môj dedo zahynul v horskej víchrici. Smršť ho zdvihla, hodila ním o zem a bol koniec. Môj pradedo vraj vypustil dušu v náručí medveďa. Môj otec si zlomil väz na ceste za divými kozami. Jeden z mojich bratov sa utopil pri lovení pstruhov v Belej – chytili ho vo vode kĺče – druhý zahynul pod stromom, ktorý naň padol pri stínaní. Z mojich synov jeden ochorel v horách a zomrel na salaši, druhý sa zachytil rukou do železa na orly a zašiel na otravu krvi. Najmladšieho našli s rozbitou lebkou dakde na poľských hraniciach. Asi sa dostal do sporu s Poliakmi, bohvie z akej príčiny. A zaplatil životom. Ostal som tu len ja. Žena sa utrápila, zomrela vlani. Nemám tu už nikoho zo svojich, môžem na nich iba spomínať. Tak spomínam. Keď všetci odídu s ovcami, často sa postavím tam, nad salaš, na onen peň, dívam sa do hôr a myšlienky mi tiahnu hlavou. Smutné myšlienky. O tom, ako

som osamel, i o tom, ako zomriem. Ťažko znášam, že všetci moji tak odišli odo mňa a závidím im. Zomreli po horalsky a hoci nie vždy slávne, aspoň nie na posteli ako stará baba. Napriek tomu si smrť neželám, ani sa jej nebojím. Beriem si od života čo mi dáva a viem, že viac nemôžem chcieť. Mám rád svoje hory a je mi ľúto, keď si pomyslím, čo s nimi robia a čo sa z nich stane o nejaký čas. Svet okolo mňa sa mení a tie zmeny zasahujú aj hory. Ubúda salašov. Aj naša dedina sa čoskoro uspokojí s dvoma. A nadíde doba, keď sa na posledný tatranský salaš budú chodievať ľudia pozeráť ako na niečo mimoriadne. Že takíto bývali kedysi ľudia v horách a takto žili. Bez toho, aby pochopili čo len v náznaku, aký to býval život. Ale to ja tu už nebudem. Aj tak by som nevedel prežiť svoj salaš, ani žiť bez svojich hôr. Srdce mi trhá, keď zas rúbu nejaký les, krv sa mi pení, keď nám zas niekde v nejakej doline zakážu pást'. Z Temných Smrečín a z Kôprovej už dávno salaše vyhnali. Aj spod Kriváňa a Krížneho. Možno časom dôjde aj na Tomanovú, Tichú, Račkovú, Kamenistú. Aj na našu Zakamenistú. A ľudom, čo tadiaľto budú prechádzať, naši potomkovia ukážu: „Tu, prosím, býval kedysi salaš.“ „Tak, salaš? - A čo to bolo?“ - „Nuž, bolo!“ Ale vtedy si už nikto nespomenie, že to niečo bolo za oných čias, keď v horách bývalo krajšie, než kdekoľvek inde v celom šírom svete.

* * *

No, nech mi pán odpustí, že som sa takto rozrozprával. Rečí plné vrece, a nič z nich. Ale to už tak, my starí. Aj slzy mi pritom zaliali oči. To asi z toho dymu. Teraz sa už musím zase pribrať ku robote. Slnko nám stúpa nad hlavy a tam v diaľke – nech sa pán pozrie, tam na Hline – vidieť už ovce. Vracia sa Ravolo, šelma jedna! Ten pána pobaví inakšie ako ja. Pravda, aj ja viem

byť časom veselý, ale to už nie je tá pravá veselosť. Nútim sa do nej, aby som neplakal. Niekedy sa prinútim, niekedy nemôžem a hanbím sa za to. Ale pán odpustí. Tak spánombohom! Večer nech pán príde. Áno, večer, keď tu budú všetci. Takto pred večerným dojením je ten najlepší čas. Keď slnko už zapadlo, zore dohorievajú, ovce bľačia, psy štekajú, valasi pokrikujú a spievajú, voda pod salašom hučí a dookola šumia lesy. Koľko života a krásy je tu! Hory zo všetkých strán, lesy a skaly, skaly a lesy. A nad tým obloha, belasá obloha. Nech pán príde častejšie, radi ho uvítame. A i on raz, keď v meste bude unavený prácou a nespokojný s ľuďmi, rád si pripomenie, ako pred časom pobýval po večeroch hlboko v horách, s prostými valachmi, medzi ovcami a psami – na salaši.

Spomienka na susedov

V Prahe koncom mája 1904

V blízkosti horárne na Podbanskom³ bol iba salaš na Zakamenistej a východniarska horáreň, aj to iba v lete. Keď v jeseni salaš odišiel, ostali sme v horách na jednej strane dolinky s hučiacou Belou my, v Podbanskom a na druhej strane východniarsky „chlap“, čiže obecný horár, na ktorého „naši“, čiže kráľovskí horári, hľadeli trochu zvrchu. Koniec koncov tej jeho chalúčky akoby tam ani nebolo. Nikto tam príliš veľa hluku nenarobil a cez hrkotajúce vody k nám toho odtiaľ prešlo naozaj málo. Zato zo salaša bolo počuť najrôznejšie zvuky nielen po celý deň, ale aj v noci. Stačilo hlavu vystrčiť z okna a sluch hneď zaplavil celý koncert najrôznejších hlasov. A napodiv, ten štekot psov, bľachanie oviec, pokriky a spev salašníkov, niekedy aj pískanie a hra na fujare, výskanie a práskanie bičom, všetka tá

³ Hlavná horáreň na Podbanskom bola erárna, kráľovská

zmes zvukov splývala do akejsi príjemnej, lahodnej harmónie, tlmenej vzdialenosťou a premiešanej šelestom stromov, spevom vtáctva a žblnkotom Belej. Bola tu aj ďalšia harmónia, tá sa týkala zraku. Súlad farieb na poľane okolo salaša, kam bolo vidieť z našich okien. Taká stráň – svetlozelená, vo výške tmavšie zafarbená, pozvoľna sa tiahnuca až k svahu Hliny s homoľovitým a plešivým vrcholom. Na jej pozadí iné úboče a skaly: Kamenistá, pod ňou poľana Zakamenistej, po ktorej bolo rozosiatyh šesť kolíb. V jednej z tých kolíb, práve na najvoľnejšom priestranstve – salaš. Okolo salaša košiare a v nich stovky a stovky oviec. Bolo pôžitkom už len pozeráť z okna na tú poľanu keď sa vyháňalo a čierno-žlté more oviec sa rozlialo v troch, štyroch prúdoch od salaša a pomaly sa strácalo niekde v stráňach lesa. Nedalo sa odtrhnúť od toho pohľadu. Koľko cengotu zvoncov, koľko bľakotu a štekotu, koľko horalského výskania, spevu a práskania bičom! Aj keď sa už všetky ovce stratili z dohľadu, ešte vždy k nám doliehalo ich cinkanie a bľáčanie. Mäkké, snivé, takmer rozprávkové. A keď sa to, či ono stádo vynorilo o také dve hodiny vysoko nad salašom, bolo vidieť, ako sa tie drobné škvrny zrážajú, preplietajú, rozlievajú v pomalých vlnách. Neskôr k nám tie ozvuky doliehali už len chvíľami, najmä keď na hory zaľahlo úplné bezvetrie alebo keď vánok zavial z tej strany. To boli krásy dňa. Ale aj v noci bolo pôžitkom vykloniť sa z okna a načúvať smerom k salašu a horám. Ak svietil mesiac, aj oko malo účasť na tých pôvaboch, pretože všetko bolo ponorené do takého až mystického tajomna. Mimovoľne oživali dávne báje a povesti o vílach, divých žienkach, smrťkách, dobrých aj zlých duchoch. Mesačný svit vrhal tajomné tiene za každý balvan, ker aj strom. Skalnaté vrcholy štítov, ich lysé aj zarastené temená sa jagali v jeho

polosvite. A každú chvíľu prerušilo nočnú tíšinu vzdialené zaštekánie, zabľákanie od salaša, ktorý sa na protiľahlej strane černel akoby veľmi ďaleko. Ale ďaleko nebol. Vyšlo sa z horárne, prešlo cez našu poľanu, potom po svahu dolu k rieke, kúsok cesty popri nej, ďalej cez most a okolo Švajkovej východnianskej horárne na salaš. Nikdy som to časovo nezmeral, pretože som tadiaľ nikdy neprechádzal priamo, bez zastávok. Viac ako osem, desať minút to však určite nebolo.

Chodieval som tam často. Deň čo deň, ba niekedy aj trikrát do dňa. Sprvu to bola z ich strany len prirodzená neprístupnosť horalov, podfarbená pohrdavým úsmevom, spolu s prejavmi poníženia a nedôvery voči cudzincom. Ale keď cudzinec prestal byť cudzincom a všade naokolo v horách sa akoby udomácnil, spadli aj masky z obličajov a z duší salašníkov.

Prvé, čo nás zbližilo, bolo moje meno. Volám sa Jan. Na východnianskom salaši boli všetci Janovia: bača Jano Pipa, najstarší valach Jano Galica, potom Jano Bubon, Jano Endrichel a Jano Ravolo.

- Nuž aj ja som Jano – povedal som im – vezmite ma za šiesteho medzi seba. –

A vzali. I keď zatiaľ iba vtedy, keď sa pila žinčica alebo keď sa pri praskote vaty v kolibe rozprávali príbehy.

*

Každá z podtatranských dedín má dva, tri i štyri salaše a na každom je na stá oviec aj baránkov. Na Ďura (Juraja) sa vyháňa do hôr, niekedy aj skôr. Kolíb je všade dosť a vlastne každý salaš má svoje určité miesto. Posadí sa na jedno a keď je všetko dookola vypasené, ide sa hlbšie do hôr a ešte hlbšie až na sklonku leta sa vracajú tam, odkiaľ vyšli na jar. Na Michala bývajú už salaše na lúkach nad dedinou. Ak čo len trochu dobré

počasie vydrží až do Galla, býva zvykom, že všetok úžitok z oviec od Michala do Galla si salašníci rozdelia medzi sebou. Pravda, čo aké krásne by počasie bolo, už z toho bača a valasi veľký ošoh nemajú. Trávy je málo a je suchá. Ovce doja štyri, šesť aj osemkrát menej ako v lete. Ale predsa len niečo.

Platy salašníkov nie sú vysoké. Bača máva sedemdesiat rýnskych, toľko aj najstarší valach, ostatní po šesťdesiat, okrem toho niekoľko oštiepkov do mesiaca a to, čo si nakradnú poctivo aj menej poctivo. Čo valach – to zlodej – hovorí sa dnes po horách a nenašiel som ešte chlapca v ktoromkoľvek veku, ktorý by bol chcel byť salašníkom. Ani vtedy nie, keď mal otca valacha alebo baču. Každý sa z toho vysmial. Bubonov chlapec z Východnej mi na otázku, prečo nechce byť valachom, odpovedal, že dnes to už nemá cenu. Čo valach, to cigán – všetci kradnú.

Salaš sa prebúdzal zavčas ráno, s východom slnka. Podojí sa, niekto naštiepe dreva do zásoby, ide sa po vodu, bača začne syriť, kľagať. Dojnice sa vyženú na pašu len dopoludnia, jalovina a barance na celý deň.

Koľko hluku, víru, života je na salaši v čase vyhánania! Potom sa stáda rozlezú do všetkých strán a poľana zrazu akoby vymrela. Na salaši ostane len bača. Psy priviazané na reťazi za kolibou brešú do toho náhleho umŕtvenia akoby sa ho báli a volajú za ovcami, ale potom si unavené ľahnú pod strom a zadriemu. Zatiaľ bača syrí v kolibe a iba dym prechádzajúci všetkými otvormi v streche prezrádza, že na salaši predsa len pulzuje život. Neraz som prichádzal na salaš práve v tejto chvíli a nachádzal tu zvláštnu pohodu. Na celej poľane ležalo ticho, iba zdola doliehal hukot vody a šelest okolitých lesov. I keď ranné slnko ešte len pohlcovalo hmly, vysoké hory už horeli

v plameňoch jeho víťaziacej žiary, pomaly sa aj na vlnách lesov zakolísali záblesky a čoskoro sa celý salaš kúpil v jeho jasavých lúčoch. Ale ani potom sa nič neozvalo, nič nepohlo. Len ten dym. Iba keď ma na niekoľko krokov od koliby zbadali psy, vyleteli s brechotom až sa hory ozývali, zúrivo rinčiac reťazami. Vychádza bača.

- Vitajte - podáva mi ruku. – Čo nového na Podbanskom?

A hneď ponúka:

- Nech sa páči dnu, na kúsok žinčice, teplej žinčice! – labužnícky mľaskne jazykom.

Koliba je plná dymu, až štípu oči. Ale nevadí mi to, už som si zvykol. A horúčava ako v peci. Veď od toho je už kôra na stenách a na zemi celá čierna, pokrútená a popraskaná. Beriem do ruky podšiar, pekne vyrezávaný črpák. Bača naberie žinčicu, trochu ju prelievaním ochladí a na chvíľu vychádzame von, pred kolibu.

Rozprávame sa o toľkých veciach – o počasí, ovciach, medveďovi, o rysoch, horách, horaloch, o dedine, ženách, minulosti, zbojníkoch.

Keď prídem poobede, veľa času na rozhovor niet. Dojnice sú doma – dojí sa – a zase vyháňa.

Ale večer, keď sa podojí po tretí raz a celý salaš je už pokope a na pokoji, rozpráva sa najlepšie. Všetci si posadáme okolo vaty, starý Jašo sa usmieva a raz jeden, raz druhý o niečom rozpráva. Ja o svete, oni o horách a čas ubieha. Keď ma bača vyjde na kúsok z koliby odprevadiť, už nad krajom visí noc. Dookola vysoké hory sú zahalené smútkom tmy. Svet je tak ďaleko, že tu, do výšky skoro tisíc metrov, nedoľahne ani ozvena jeho ruchu a vzruchu. Ovce zabľáčia, pes zabreše, bača ešte zavolá za mnou pozdrav pre všetkých na Podbanskom – a potom

už počujem len hučanie vody, šelest stromov, nočné hlasy. Pod poľanou sa ešte obrátim. Vidím košiare s ovcami aj kolibu schúlenú pod stromami. Nad tým úboč, nad úbočou štíty, lesy, hukot, šelest. Schádzam k Belej, prechádzam po moste nad jej rozvírenými vodami, znovu sa ponáram do lesa a za úplnej tmy sa vraciam domov na Podbanské k svojej práci. Taký spokojný, pokojný a vyrovnaný.

Jedného dňa som mal pocit, že sa všetci salašníci pozerajú na mňa s istou nedôverou a zdržanlivosťou v reči. Nerozumel som tomu. Ale vysvetlenie rýchlo prišlo samo:

- Či je to pravda, pán veľkomožný, - opýtal sa bača, - keď sme ostali traja či štyria, - že oni píšu z hlavy len tak, čo im zide na um a z toho robíte knižky?

- No hej, - prikývol som, - to je pravda. -

Poškrabal sa za uchom, pokrčil ramenami a pozrel na mňa zboku:

- Marci z Podbanského nám povedal, že vraj píšu tak chytro, že ani ruku nevidno. Že sa len tak mihá.

A ukázal rukou vo vzduchu.

- Aj na tom môže byť kúsok pravdy, - usmial som sa. - Píšem dosť rýchlo. -

- A že keď si sadnú, popíšu aj desať, dvadsať papierov, - pokračoval bača vo výsluchu.

- Aj to sa dakedy pritrafí. -

- A to sa potom tlačí? -

- Hej, tlačí. -

- Hm. A či dačo napíšu aj o nás? -

- Hej. -

- Ale nech len pekne, - zaprosil bača, - veď sme dobrí ľudia! - Ale ďalšiemu to nešlo do hlavy:

- A to oni nič neodpisujú? Len z hlavy všetko? –

Keď som prisvedčil, valach celkom vážne pokrútil hlavou:

- To oni musia byť bárs múdry. Ja by som to veru nevedel len tak z hlavy napísať. Ledva napíšem list. Ľahšie je drevo rúbať ako písať! –

A ja som si v tej chvíli pomyslel – nemá ten valach pravdu?

Raz som natrafil na starého valacha Jaša Golicu, ako šije krpce. Horalskú obuv, presnejšie: salašnícku obuv. Ihlou mu bola stonka z jedného druhu vysokých tráv. Dali sme sa do reči sami dvaja, lebo bača bol kdesi v dedine. A toho dňa mi starý Jašo otváral srdce. Má už cez sedemdesiat rokov, nohy ho niekedy pobolievajú, slabnú. Nevládze už bohviekde behať za ovcami. Čoskoro zomrie. Čo na tom, veď okrem staručkej ženy Zuzky nikoho nemá na svete. Ani nepochádza odtiaľto. Je z Poľskej, nemanželské dieťa.

- Ktovie, s kým ma moja mat' prespala, - mávol rukou. Za mladi prišiel z Poľskej na Wengry (do Uhorska) a na Liptove už ostal. Ale predsa mu niečo stamodtiaľ ostalo. Volajú ho po poľsky, Jašo. V nedeľu že príde jeho stará Zuzka zdola, z dediny tu hore na salaš. Nech sa prídem pozrieť, je taká staručká a dobrá. To bol najstarší na salaši. Najmladší bol bačov malý Mišo, na osem rokov dosť zakrpatený chlapec. Vyzeral na šesť. Leňošil celý deň, kradol otcovi a valachom tabak, balil ho do kusov papiera a potajomky fajčil tieto veľmi jemné cigarety. Niekoľkokrát som ho pristihol pri tom pôžitku a dnes ľutujem, že som ho nevyfotografoval s takou cigaretou v ústach. Raz fajčil tabak v hndom, skoro kartónovom papieri a nebolo mu nič. Predsa však bol jeho vývoj v mnohých ohľadoch nerovnomerný.

Keď som priniesol na salaš „poltograf“, ako si ho salašníci nazvali a ja som si ich všetkých rozostavil do skupiny, malého

Miša tam museli nasilu pridržať. Zo strachu pred „poltografom“ sa rozplakal. Neskôr sme sa spriatelili. Vtedy mi aj Mišo vyhlásil, že on veru valachom nebude. Že sú to zlodeji. On že bude krajčírom. „Vypoltografoval“ som jedného dňa na paši aj valacha Jana Ravola, keď mi pekne zapískal na fujare. A pozval som ho, aby si v určitý deň prišiel po fotografiu. Prišiel s nedôverou. Keď som mu dal obrázok do ruky, chvíľu sa naň díval celý stŕpnutý. Potom vykrikol od radosti, roztancoval sa, preletel schodmi verandy, ku mne sa ani neobrátil a letel cestou od Podbanského ako divý. Aj baču potešili „poltografie“. Starý Jašo sa díval na seba ako dojí jednu ovcu dobrú hodinu a trápilo ho len jedno: nevedel s istotou určiť, ktorá je to ovca. Pomýšľal na tri.

- Nuž, poteší sa moja Zuzka, - pokýval hlavou a usmieval sa, keď som odchádzal.

JESEŇ V TATRÁCH

Vpád jesene

Prudký lejak rozrážaný náporom vetra hučal dnes od skorého rána, tlmil denné svetlo do pochmúrneho prítmnia a vyvolával smutnú náladu. Bubnoval bez prestania a vyklopkával mi na okno melancholickú pieseň o pominuteľnosti letných krás, ktoré ešte včera – a skoro celé dva týždne predtým - zaplavovali našu horáreň zlatom sálavého slnka, vôňou kvetov a sviežou zeleňou. Dnes to všetko pripomínalo už len krásnu rozprávku. Nedalo sa nič robiť, len prechádzať hore dolu po verande, hľadiť na pustý dvor, do lesov za chlievom a senníkom, na opustenú cestu tratiacu sa v neďalekej hore, na kolibu a na studničku s drevenou vežičkou, na vrchole ktorej sa trepotala vyblednutá, zmoknutá a splasnutá vlajka v uhorských farbách. Včera o takomto čase sa v dopoludňajšom slnku ešte všetko usmievalo, bolo teplo a veselo. Kačky sa pohojďovali okolo záhradky pod verandou, kurence sa po schodíkoch usilovali vkradnúť cez predsieň do kuchyne, mačka šantila na verande s troma iba niekoľkokomesačnými psíkmi, kohúty kikiríkali pod senníkom, kvočka kotkodákala, bolo tu toľko rôznorodých zvukov, až radosť počúvať. A dnes akoby ničoho z toho nikdy nebolo. Všetko živé sa utiahlo do sucha, kde sa dalo aspoň trochu zohriať. Vonku chlad prenikal do kosti, lejak rozrážal zem, bil do strechy, víchor sa plnou silou navážal do našej samoty a lomcoval okenicami. Keď ma už dážď zanášaný vetrom až na verandu zahnal do izby, postavil som sa aspoň k oknu s výhľadom na opačnú stranu. Ale tam to bolo ešte smutnejšie, ešte trúchlivejšie. sotva sa dalo rozoznať, kde končí poľana a začína les. Veniec hôr čo mi inokedy zakrýval obzor sa stratil v clone dažďa, ktorého kvapky stekali po okne a nové v zmätenom rytme poklopkávali na sklo, poklopkávali,

poklopkávali... Trvalo to hodne cez popoludnie. V čase, keď sa inokedy hory ligotali v slnka zenite, keď na Kriváni bol rozpoznateľný každý žľab, ba každý útes, dnes mraky halili slnko, oblohu aj horské pásma. Pustá horáraň, okolo nej pustý les a tam ďalej zdalo sa, že je už koniec sveta. Nič, len hmly a hmly, temnoty a temnoty. Potom naraz, akoby uťal, dážď prestal. Až vtedy som si uvedomil, že mraky sa už dávno začali pretrhávať a náhlivo sa rozptyľujú do všetkých strán k obzorom a že tie chuchvalce strapcovitých oblakov a hmlovín vyvierajú z trhlín medzi nimi. Ale stále trvalo také mdlé šero. Kravy na poľane medzi horárňou a lesom sa zdvihli a lenivo, smutne rozišli, kde im až dovoľovala ohrada. Ich zvonce sa rozptýlene ozývali trasľavými zvukmi, ktoré v súzvuku splývali do zvláštnej melódie. Občas tu zo dvora doľahol brechot psa alebo aj ľudský hlas. Ale to všetko akoby ani nebola skutočnosť, taká ťaživá bola tieseň ležiaca na všetkom čo obsiahol zrak, márne túžiaci aspoň po stotinke zašlej nádhere. Otvoreným oknom zavanulo sviežim, chladným vzduchom, úplne iným, ako býva augustový vzduch u nás v Prahe. Ale aj za to chvála Bohu - pomyslíš si - a oči už dychtivo skúmajú, čo nové by mohli zachytiť. Pomaly sa im to darí; pomaly, ale predsa. Tu sa vynoril kus lesa nad údolím Belej, tam kúsok trávnatého úbočia, už dochádzalo aj na skalnaté štíty, ale len tak, akoby sa im chcelo von z hmiel, aj nechcelo. Tam sa objavil nejaký vrcholček, ale kým si si to stihol uvedomiť, hneď aj zmizol. Chvil'ami bolo vidieť stráne tých bližších, nižších a skoro až po vrchol zarastených kopcov, hneď zase niekde prerazilo skalnaté temeno zo vzdialenejších štítov. Oblaky leteli, strácali sa a opäť nové vyplavovali, niektoré sa ako hmla prehnlali ponad les a poľanu, iné vyššie a celé kopy sa ich rozrážali o prelomený chrbát Kriváňa. Ale pozvoľna sa tie nižšie

povytrácali, prečisťovalo sa. Už i zakmitnutie jednej či dvoch lastovičiek sa dalo spozorovať nad poľanou. A až teraz som si uvedomil, že možno ísť aj von, na voľný vzduch, trochu sa porozhliadnuť a osviežiť po zdĺhavých, pochmúrnych hodinách prítmnia a dažďa. Vyšiel som teda von. Bočnými schodíkmi z verandy priamo na poľanu a okolo rohu horárne pozrieť sa na Kriváň. Hmly a oblaky sa už rozplynuli a tu bolo vidieť niečo prekvapujúce až ohromujúce: belelo sa to tam hore, všetko sa tam belelo a nielen hore. Aj nižšie na úbočiach a zrázoch úbeľ svietil potmehúdsky a predsa tak krásne! Neveril som vlastným očiam. Ale nebolo pochybností, nebolo. To sneh už ležal na Tatrách, sneh v polovici augusta! Ohlásila sa jeseň; biela, mrazivá jeseň. Prišla ako zlodej. Včera ešte nevyslala žiaden signál. Či z toho včerajšieho sálajúceho slnka mohol niekto vyuštíť, že niečo zákerné číha kdesi za horami len na tmú noc, aby nás nečakane prepadlo? Včera večer sme teda hľadeli na Kriváň ožiarený odbleskom zapadajúceho slnka, aby sme ho dnes, po niekoľkých nekonečných hodinách, spozorovali nie už ako zlatistý a do šediva hrajúci uprostred, čierny a zelenkavý na spodných úbočiach, ale celý obsypaný snehom, v žľaboch úbeľom zavalený, pochmúrny a tragický vo svojej novej kráse.

Pred týždňom som stál na jeho vrchole, zachvieval sa rozkošou pod žiarou letného slnka a pri jasnom rozhl'ade po velebných, mlčanlivých Tatrách s tisícami zosypov a skalnatých štítov, s divokými zrázmi a rozorvanými žľabmi. Pod nohami som mal zelené jazierko a lesy rozprestierajúce sa po úbočí Tatier do liptovskej a spišskej roviny. Dolu Štrbské pleso ako vzdušná výplň vyčnievajúca z pásma horských hrebeňov nad údolím Váhu. Dnes by som namiesto blankytnej oblohy bez jedinkého mráčika videl iba ťažko roztrhané a pochmúrne

olovené platne posúvajúce sa za temnejúci obzor, aby uvoľnili miesto hmlám a nekonečným oblakom. Dnes by som sa zachvieval od chladu a noha by sa mi šmýkala po snehu na miestach, kde som pred týždňom šliapal po pestrých kvetoch a zelenej tráve, na ktorej sa pásli prichádzajúce kamzíky. A topil by som sa v hmle, umáral v smútku za náhle zomierajúcim letom, ktoré odchádzalo tak rýchlo, tak ticho, tak neočakávane. Alebo je to len agónia? Roztopia sa tie snehy, odtiahne jeseň naspäť do hôr po tomto prvom, vydarenom vpáde? Nikde niet odpovede. Ale veľký, biely pokoj nehybne zvierá obzory, akoby presvedčený o nezdolnej sile votrelca menom jeseň. A zelené lesy, zelené údolia Belej, zelená poľana – to všetko sa zdá byť rezignovane odovzdané do svojho osudu. Alebo je to možno len zdanlivá smrť? Nikde ani hláska. Vietor len slabo šelestí v štíhlych korunách smútiacich smrekov, ktorými je naša osamelá horáreň koldokola obkľúčená. Vôkol teda šumí ich monotónna pieseň a dolu v údolí počuť večný hukot Belej. Stále ten istý a predsa veselý za slnka a smutný dnes, keď hrkoce o smrti leta. Niečo ťa priťahuje do tej strany. Pomaly ideš bližšie, zastavuješ sa na okraji poľany. Prudký, ostrý, štipľavý vietor sa oprie o teba a šľahne ti po tvári. Privieraš viečka a spod mihalníc hľadiš dolu. Počuješ hukot, vieš, kadiaľ tečie spenená dravá riečka, ale pre koruny stromov nevidíš jej vodu. Za Belou, na stráni oproti, pasie sa stádo oviec. Biele a čierne škvrny sa miesia, rozprchávajú, opäť zrážajú do zhlukov a približujú k salašu. Zreteľne už vidieť aj kolibu a doposiaľ prázdne košiare. Možno rozoznať aj baču pred kolibou. Počuť zvončeky oviec a široko ďaleko aj štekot ovčiarskych psov. Nieкто tam preberá na fujare. Zvuky vo vzlykoch prenikavo letia údolím akoby v náreku za včerajškom. Zhora prichádza iné stádo, azda

baránky. A teraz sa obe tie vlny čiernych a špinavo bielych škvŕn ženú k jednému cieľu – ku kolibe. Bača asi nie je spokojný. Ešte predvčerom sa tešil, že toho roku bude pekná jeseň aj po sv. Michale a že dlho ešte ostanú na salaši. Totiž: dlho! Možno len tak asi dva týždne. Ale aj za dva týždne sa dá dosť zarobiť. Lebo podľa starého zvyku, ak je pekný čas, tak bača s valachmi majú všetok úžitok z oviec pre seba, od sv. Michala do dňa, keď sa už musia vrátiť do dediny. Tento náhly vpád jesene ohrozil nádeje salašníkov. Alebo dúfajú azda ešte v návrat slnečných dní? Sneh na Hline, sneh na Kamenistej, sneh na Kotle, aj vrchol Bystrej je ním obalený ako homoľa cukru. Zvláštna odpoveď na takú otázku. Veru zvláštna a povážlivo málo uspokojivá. Čierne svahy tých hôr akoby sa už báli, že aj ich skoro prilahne taká biela prikrývka. Mračia sa tak, ako som ich ešte nevidel. A hmlý letia nad nimi, rozbiehajú sa o ne a letia nad mojou hlavou kamsi do neznáma. Oblaky klesajú k zemi a rozplývajú sa. Nad hlavou mám už viac modrosti ako mrakov. Kriváň sa už celý, celučičký vymanil z ich objatia a krásny sa vypína k nebu svojimi zasneženými skalami hlásajúc široko do krajiny, že jeseň už po prvý raz siahla svojou ľadovou rukou na pôvaby leta. Koniec koncov tam dolu sa o tom ani nedozvedia, len v diaľke na horách si všimnú sneh a len tak mimochodom poznamenajú: Pozrimeže! Na Tatrách je už sneh – tam je asi chladno. – Ale my, tu pod Kriváňom, sme na tom horšie. A Belá hučí, hučí, hučí. Lesy okolo horárne šumia a šumia. Oblaky sú zapálené žltou-ružovým svetlom zapadajúceho slnka, prekrytého pri obzore bielou penou oblakov. Celkom dobre možno rozoznať, ktoré z nich letia vyššie a ktoré nižšie. Aj na Kriváni a na rozorvaných štítoch bokom od neho všetko akosi nadobudlo ostré kontúry. Sneh na nich s mrazivým pokojom svieti do kraja, akoby sa jeseň už vôbec

nemusela obávať o svoje víťazstvo. Ale lesy vytrvalo šelestia bojazlivú, ustrašenú otázku: či leto sa už nevzkriesi, či nadobro umrelo? A nič neodpovedá. Nič, nič.

Pusto

Podbanské 16. septembra 1903

Pusto a ticho je všade; tak pusto a tak ticho, že až z toho hlava bolí a do duše sa vkráda ťažký smútok za umierajúcom letom, za odkvitajúcimi pôvabmi, za horúcimi dňami, za nehou augustových večerov „takých teplých, takých čarovných, keď sa zabúdalo na všetko, na všetko...“ Pusto a ticho je všade. Na poľane okolo horárne je mŕtvo, nič sa na nej ani nepohne a niekoľko tých tu a tam roztrúsených bielych a žltých kvietkov len akoby plakalo za tými, čo už zahynuli. Kravy sú kdesi na paši, nepočuť ani ich zvonce. Ťažká nehybnosť spočíva na všetkom, že až zadrhuje dych. Len hlások keby bolo možné započuť, len jediný hlások. Ale neozve sa nič. Aj to hučanie Belej tečúcej pod svahom pod horárňou – aj to hučanie, ktoré inokedy tak hlučne sem doliehalo akoby sa bojazlivo stlmilo, akoby ochablo. A po šumení lesov ani slychu. Sto krokov od okna sa mi tiahne les. Bývala to radosť počúvať jeho večné hovory také sladké, také prítulné; bývala to radosť pozerat' hoci len cez okno na večné kolísanie jeho vetiev také rytmické, také dôverné – ale teraz sa všetko zmenilo. Mlčí, mlčí, mlčí. Ani vetvička sa nepohne, ani šelest sa neozve. Pusto a ticho.

Po prvý raz zaťala jeseň pazúry do kraja na Štefana Kráľa⁴. Neurvalo a ničivo. Toho snehu čo všade bolo! Zasnežené boli nielen Kriváň a Hrubô, ale i Kotlová a Ježová sa ligotali ako cukrové homole. Ba i Hlina oslňovala oči zasneženým vrcholom.

⁴ 16. augusta

Ale už deň nato chlad pominul a obvyklá slnečná žiara sa rozliala nad horami. Tie protiklady boli až groteskné: sneh na horách ako v októbri či novembri a nad tým takmer júlové či júnové slnko. I kvetov bolo ešte dost' aj vône všade i života, aby sa mohlo povedať, že sa leto vracia, po dvoch dňoch že sa vracia.

Na tento krátky vpád jesene som myslel toho dňa, keď som sa brodil snehom v priesmyku Tomanovej na poľskú stranu a ustavične som sa v očarení obzeral na Čuby Goričkové, na Maguru a na ostatné vrchy v tej kotline, zaviate ako po najväčšej zimnej metelici. Naozaj to vyzeralo len na kratučký vpád, akoby sa jeseň musela utiahnuť tam, odkiaľ prišla. Zvíťazilo leto. Na týždeň či dva zvíťazilo slávne, tak slávne, ako si len možno predstaviť. Všade všetko jasalo. Hovorilo sa už, že tu september bude júlom, že nastáva nové leto. Toľko krásy bolo všade, toľko ešte slnka, toľko života. Ale potom ticho, nie tak ako prvý raz, ale už definitívne, ohlásila sa jeseň. Život ustupoval zovšadiaľ akoby ste si tepnu preťali. Aj keď nič nebolo počuť, skoro nič cítiť – a predsa toľko života unikalo každým okamihom, o čo bližšie začínalo byť k smrti! Tak to bolo, celkom tak. V jednom dni by to možno bolo ešte uniklo vašej pozornosti, ale neskôr ste už na každom kroku narážali na stopy, že tadiaľto prešla jeseň. Vtedy to boli iba stopy, ale dnes už jeseň ovládla všade a všetko tak, že ustúpi len zime. Vonku pretrváva chlad, nad ktorým ani slnko nemá moc; ale ani ono sa niekedy celý deň neukáže. Všetko sa prevrátilo, po lete ostali už len žalostne nepatrné stopy. Kyprina v blízkosti Podbanského odkvitla, jej fialovo-červený kvet nahradilo niečo ružovo pavučinkovité, typické pre jeseň, odumieranie, smútok. Až sa človeku nechce tadiaľ prechádzať a keď musí, tak najradšej so zažmúrenými očami. V ktoromsi z predchádzajúcich dní som na koni zišiel z hôr dolu. Ale po

dvoch či troch týždňoch som tie kúty sotva poznával. Všetko zmenilo svoju tvárnosť. Poľany boli mŕtve, les onemel. Údolie Belej ako údolie smrti. A dolu pri Kokave sa ešte len začínala žatva. Ale taká smutná, vysokohorská s pochmúrnymi dňami. V také dni ani nepoteší pohľad na úrodu. Nie je to radostná žatva, veru nie. A úplne najhoršie je to, že nám zo Zakamenistej odišli salaše. V poslednej dobe tam boli dva: jeden Pipov a druhý Farského. Po celý deň tu doliehali hlasy zvoncov, aj ovce bolo počuť. A či vo dne, či v noci, vždy sa tam rozliehal brechot psov. Stačilo vyzrieť z okna - a bolo vidieť na Zakamenistú, k Pipovmu salašu, ku košiarom. Vtedy nebolo smutno. S pocitom bezpečia sme vedeli, že ani takto ďaleko od sveta nie sme sami. Ale jeseň salaše zahнала. Minulú nedeľu odišiel bača do Východnej, aby mu poslali voz, že salaš presťahuje na lúky východnianske, pretože už ani ovce nedojí. A v pondelok prešli cez náš dvor so všetkým – s ovcami aj piatimi psami a za nimi sa tiahol smútok. Oni odišli, bľačanie oviec a štekot psov zanikli v diaľke - smútok ostal. A šklábí sa na mňa z každého kúta. Mŕtvo a pusto je všade. Občas si zájdem, len tak zo zvyku, dolu cez Belú na Zakamenistú. Obídem prázdne košiare, po spasenej tráve prejdem ku kolibe, otvorím dvierka, vojdem dnu, sadnem si na stolček a zaspomínam na čaro letných večerov. A jeseň mi pritom preniká telo štipľavým chladom. Zachievam sa od toho chladu aj od clivoty. Rýchlo sa zdvihnem a zo šera koliby, smutnej bez praskotu a svetla ohníka kmitajúceho po stenách, vychádzam zas von do chladného jesenného závanu. Všade je ticho a pusto. Na Kriváni a Hrubom je už zase sneh; leží mŕtvo a nehybne. V čistom vzduchu možno rozoznať vchody do všetkých dolín – Kôprovej, Tichej, Kamenistej. Zrak prechádza z vrchu na vrch, z hory na horu, ako sa tiahnu dookola,

mimovoľne hľadá aspoň niečo celkom drobné v čom by tela iskrička života. Nenachádza nič. Pusto, mŕtvo. Odchádzam teda zo Zakamenistej stiesnený tou pustatinou, ale svojím spôsobom šťastný z náhleho pocitu osamotenosti, pokoja, odlúčenosti. Obzerám sa v tú stranu, odkiaľ som prišiel zo sveta do tohto ústrania. Hmly sa tam prevaľujú nad lesmi, nad neviditeľnou považskou rovinou. A za ňou ďalšie vrcholy horského pásma nezreteľne rozoznateľné v hmlistom ovzduší dolu. Svet akoby bol stratený v nedohľadne a neznáme. Ten svet, odkiaľ som prišiel. Blaží ma to.

Deň umiera tak ticho ako sa narodil. Pohybujú sa len oblaky a hmly. Viac nič. Ani slnko už nevidieť. Keď sa na chvíľu niekde pretrhne tá masa mrakov a vynorí sa z nich niektorý z horských hrebeňov, ukáže sa vždy, že snehu na Tatrách už zas pribudlo. A keď sa niekedy v podvečer všetko prečistí, zahrá mi v očiach biela melódia na obzorochoch. Nežná a smutná. Melódia smrti. A potom kraj zatiahne večer. Trochu toho mesačného svetla pôsobí skôr zlovestne, nenahrádza strieborným jasom jeho mŕtvolnosť. Trasiem sa od chladu, ale nedbám, prechádzam sa po poľane, započúvam sa do hluku Belej a nechávam sa unášať tým nesmiernym a nekonečným tichom uprostred našej samoty.

Od rána prší

Podbanské 5. októbra 1903

Od rána dnes prší tak husto a prudko, že ani hlavu nemožno vykloniť z okna. Hmly sa prevaľujú po lesoch, ktoré zo všetkých strán obklopujú našu osamelú horáreň, váľajú sa po horách tesne

uzavierajúcich náš obzor. Sotva možno rozoznať obrysy Kotlovej a Hliny. Ale všetko ostatné sa topí v smutnej belosti. Kriváň akoby neexistoval, len biely, mútny, ťažký vzduch sa navrstvil na tej strane, odkiaľ mi deň čo deň po tri mesiace nazeral do okien. Jednotvárný šelest dažďa prehlušuje aj zurkot Belej. To snivé šumenie horskej riečky, také milé za teplých letných nocí! Zeleň malej poľany pod mojimi oknami je zvädnutá, hnedastá, pustá. Nikde ani kvietka, všetko zahynulo. Zmizlo teda všetko, čo by ešte mohlo pripomínať stratenú rozprávku kvitnúceho opojného leta. Stačil by azda pohľad na lesy, ale tie sú pod šedivými závojmi hmiel. Aspoň pohľad na modrú oblohu, - ale na tej sú oceľové pláty mračien, z ktorých sa leje, leje studená voda na akékoľvek blúznivé snenie. Aspoň pohľad na hory – ale tých akoby nebolo. Aspoň pohľad na poľanu – ale tá je najsmutnejšia zo všetkého. A keby sa aspoň dalo privrieť oči, počúvať hukot Belej a cinkanie zvoncov dobytká pasúceho sa na poľane za horárňou, - ale ani tej útechy niet. Dážď prekrýva hlas riečky a dobytok už predvčerom zišiel z hôr do dediny, ďaleko, ďaleko. Aj salaš, ktorý bol rozložený na protiľahlej stráni za riečkou, ku ktorému som dovidel, keď som sa vyklonil z okna, i ten už dávno odišiel a dnes je ako rybník vodou zatopená aj poľana Zakamenistá. Ako zúfalý výkrik vyzerá opustená koliba uprostred skazy, po ktorej už skoro príde biele utíšenie všetkých smútkov – sneh. Čo teda ostáva v takom potmenenom dni, než oddať sa meditáciám? A keďže vedľa mňa náhodou leží návštevná kniha mojej samoty, kde často zabľúdia tatranskí turisti, zišlo mi na myseľ: koľko Čechov sa tu tohto roku zastavilo? A koľkí si spomenuli, že hory sú na konci „vlasti československých“ a zaslúžia si návštevu? Ukázalo sa, že z návštevníkov, ktorí sa tu zastavili len na občerstvenie alebo na

prenocovanie, zapísaných aj nezapísaných do pamätnej knihy, pripadá na Čechov asi dvanásť čiastka. Prišlo tu spolu štrnásť českých turistov. Poliakov okolo osemdesiat, Nemcov viac než dvakrát toľko ako Čechov, potom niekoľko Maďarov, dvaja Rusi a dvaja Francúzi. Z tých Čechov boli štyria univerzitní poslucháči. Aj Slovákov tu bolo niečo cez dvadsať, ale všetci sa vybrali len na výlet na Kriváň a hneď naspäť. Možno teda povedať, že medzi skutočnými turistami nebol ani jeden Slovák. Taká je teda bilancia turistov v našom zákutí. Nemožno ju, pravda, zovšeobecniť, ale nemá k tomu ďaleko. Za toho štvrt' roka som sa nachodil po Tatrách dosť a dosť, ale českých podpisov som v knihách turistov našiel veľmi málo. S jedným českým turistom som sa stretol pri Piatich poľských plesách (bol to prednosta železnice z južných Čiech), potom s dvoma továrenskými úradníkmi pri Štrbskom plese, ktorí si zo Sliezska urobili dvoj denný výlet, keď si spojili dva sviatky za sebou, v Zakopanom som zazrel dvoch českých turistov a dosť som sa rozhlíadal a uši naťahoval, či nezachytím viac. Teraz je už dávno po sezóne, turistické chaty sú skoro mesiac zatvorené, do našej odľahlosti už nikto nezablúdi. Môžeme sa preto pokojne zamyslieť nad týmito údajmi.

* * *

Štrnásť Čechov a medzi nimi štyria študenti! Máme síce Šumavu, Krkonoše a moravské Beskydy. Dalo by sa povedať, že tí, na ktorých sa teraz sťažujem, sú tam. Ale neakceptujem túto námietku. Pretože na tie miesta sa chodíva málo. Totiž: pomerne málo. To by bola samostatná kapitola. Som si úplne istý, že každému majetnému by zvýšilo dosť času – už aj v študijných rokoch – aj na Tatry. Dovolím si to tvrdiť bezpodmienečne! Nehovorím, že na celé leto, na celé prázdniny

ísť sa túlať bohvie kam. Každý si na to netrúfne. Ale štrnásť dní alebo aj tri týždne by si každý študent mohol dožiť, ak má na to primerané prostriedky. Ale pozrime sa na tých našich mladých pánov, patriacich medzi smotánku pražskej spoločnosti. Deň za dňom zabíjajú svoje najkrajšie roky hlúpyimi flirtami na letných bytoch okolo Prahy a keď to už musí byť, aby mali o čom v zime rozprávať a čím sa pochváliť, zájdu si na niekoľko dní s ocinkom alebo oboma rodičmi niekam do Álp alebo k moru, do Opatie, Ostende trebárs aj do Heringsdorfu. Mnohí z nich len preto, aby mohli povedať: keď som bol tam a tam. Opýtajte sa ich však na Šumavu, Krkonoše, Radhošť. Alebo spomeňme tých, ktorí sa na leto vrátia z Prahy, kde študujú, do svojho mestečka, tam sa usilujú čo najlepšie a čo najduchaprázdnejšie baviť a imponovať. Niektorí múdrejšie, niektorí bláznivejšie premrhajú tie mesiace doma a bez úžitku a na jeseň sa vracajú do Prahy v správnom čase ako sťahovaví vtáci. Že aj inde sú namierené moje výhrady, netreba zdôrazňovať. Ale uvážme: aký výsledok a aký účinok by mohla mať moja kázeň? Tí úradníci, ktorí si vycestovali na jeden týždeň za hranice, budú tam cestovať naďalej. Tí veľkí páni, ktorým Šumava a Krkonoše sú príliš blízko a Tatry príliš neznáme, budú napriek všetkému zase hľadať liek proti nude za hranicami alebo na letných pobytoch neďaleko Prahy. A tak ďalej. No povedzte: stojí za to plytvať slovami?

* * *

Cestovanie po Tatrách je lacné, omnoho lacnejšie, než by ste povedali podľa rozmanitých sprievodcov a inštruktážnych knížiek. Treba sa vedieť zariadiť. Krátka skúsenosť vám dá omnoho viac, než ktorákoľvek knižka. A Tatry si možno pozrieť aj za päť dní v týždni tak, že nezostane jediné miesto z hlavných a najpovestnejších krás tatranských, čo by ste nevideli. Ale verte:

keď sa už raz do nich vypravíte, bude vás to tam priťahovať neustále. Poznám veľa prípadov, čo to dosvedčia. Napríklad tí štyria naši študenti – dvaja právnici a dvaja medici. A najpresvedčivejším dôkazom toho som samozrejme ja sám.

Údolia ako Tichá a Kôprová dolina alebo aj dolina Koscielická, tiež divoké partie plné dychu prvotnej prírody ako Nefcerka, dosiaľ málo známa a balvanovitá dolina Terianskych plies s večne zasneženými brehmi, málo navštevovaná, pretože je len ťažko a sotva z jednej strany prístupná, romantické Temné Smrečiny, pusté a smutné končiny Hincových plies, čarovná dolina Piatich stawov polskich, divoká cesta strmým Závratom, Gerlachovka i Lomnický štít, úžasný rozhľad z Kriváňa, Morské oko, trochu už ohmataná krása Popradského a Štrbského plesa, Poľský hrebeň, Päť spišských plies a Kolbašská dolina – to všetko sú dojmy nielen nezabudnuteľné, ale aj také sugestívne, že im – verte tomu – neodoláte.

Poliaci sú si dobre vedomí týchto tatranských pôvabov. Nimi sa to v Tatrách hemží všade až tak, že bolo treba dať k obrázkom na maďarské pohľadnice vysvetlivky v poľštine. To je najvýrečnejší fakt. Broďte sa snehom niekde na Svišťovke či pri Morskom oku – stretnete sa s nimi v ktoromkoľvek čase. Leziete po kramliach Závratu cez hmlu a inovat' – dohoníte poľskú spoločnosť. Postavíte sa bez dychu na vrchole Lomnického štítu, po zdolaní najťažších tatranských partií, a len čo sa spamätáte – v pätách sú vám Poliaci a Poľky. Aj Nemcov je všade plno a to aj Nemcov zďaleka. Len tí Česi málo dbajú o Tatry. A Slováci, ktorým Tatry z jednej strany patria – tí poznajú Tatry len tak, ako ich vidia zdola. Výletom na Štrbské pleso a nanajvýš výstupom na Kriváň sa pre ohromnú väčšinu Slovákov obyčajne vyčerpajú povinnosti v poznávaní krásy vlastnej domoviny. Je niekoľko

výnimiek medzi mojimi priateľmi Slováckmi, ale je ich tak málo, že s nimi nemožno počítať. Ako to nazvať? Nedbalosť? Ľahostajnosť? Či azda ešte inak?

* * *

Píšem a píšem bez zdvihnutia hlavy – až po týchto troch hviezdíčkách už nevydržím pri stole ani vo svojej izbe. Prestalo pršať! Úplne prestalo! Zase počujem hukot Belej, vidím lesy, vidím hory! Hmly sa rozplynuli. Ale zostalo niečo po nich – sneh. Biele ako cukrové čiapočky sa na mňa usmievajú zo všetkých strán. Ježová je naozaj ako homoľa cukru, taká hladučká a ligotavá. Na Kriváni biela štruktúra zasnežených žľabov a roklín, mohlo by sa povedať: kričí svojím úbelom. Neubehne možno ani týždeň a budeme mať definitívne sneh aj v samom Podbanskom. Ale ja sa ešte nemienim pohnúť zo svojich Tatier. Budem chodievať po spustnutých poľanách, pri Belej a jej hukote budem snívať o krásach, ktoré ma nadchýnali v lete a v jeseni. Budem snívať o čarovných rozhľadoch a pôvabných zákutiach, o všetkom tom, čo ma bude nástojčivo priťahovať každý deň, keď už budem v Prahe. A ešte aj teraz - v snehu, pľušiach, zimách a nečasoch - sa budem túlať po horách a odlahľých, nikdy nikým nenavštevovaných miestach, budem plašiť kamzíky a túžiť za letom. Ja, jeden z posledných, a možno aj úplne posledný tatranský turista v tomto roku.⁵

MEDZI ŽIVOTOM A SMRŤOU

Devätnásť a pol

Táto história piatich dní sa odohrala medzi 7. a 11. októbrom 1903 a bola úradne vyšetrená. Pribásnené nie je nič, mnoho zbytočností je vynechaných a pokiaľ svedomie rozprávača dovolilo, tak aj tie veci, ktoré by sa mohli interpretovať ako pozérstvo. Keď sa to stalo, mal som

⁵ Posledný príspevok autora poslaný do Národných listov tesne pred nehodou

v úmysle všetko zatajiť; svedkami môjho rozhodnutia sú MUDr. Ján Izák z Liptovského Hrádku a moja domáca na Podbanskom.⁶ Ako sa správa o tom dostala von neviem a nikdy som sa nedozvedel. Ležal som vtedy bez pohnutia skoro mesiac a potom ešte ďalší mesiac som polihoval v osamelej horárni v Tatrách. Zveličené správy z budapeštianskych denníkov sa dostali aj do pražských listov. To stačilo na to, aby sa celá záležitosť často vysvetľovala ako moja nepoctivá túžba po reklame, ba ešte komickejšie a – sprostejšie. Mlčal som. Ale večne mlčať nie je zlatom. Preto post festum táto poznámka.

1.

Po prvý raz som objavil krásy Nefcerskej dolinky koncom augusta tohto roku. Vystupoval som z Kôprovej doliny po sotva viditeľných uzučkých serpentínach do príkreho svahu, prechádzal cez hustý les nedotknutý ľudskou rukou, po vysokom kvetnatom poraste nedotknutom ľudskou nohou. Všade bolo plno vône. Po jednej strane som mal šero lesa, po druhej - nad korunami stromov - sa cez úzku dolinu otváral výhľad na jej protiľahlé horské pásmo, na Krížne a Kopu. Postupoval som rýchlo hore. Hlasy ostatných ostávali ďaleko podo mnou a len z neurčitého smeru – snáď zhora, snáď z oboch tých strán – doliehal ku mne niekoľkohlasý hukot vôd. Nebolo dovidieť na koniec tej cesty. A potom som naraz stál pri vchode do zákutia, o ktorom mi toľko rozprávali na Podbanskom. Otvorila sa predou mnou úplne malá kotlinka – a v nej prales. Nad týmto pralesom po pravej strane strmé steny, čierne a desivé, len riedko porastené kosodrevinou. Vysoko hore nad zrázom prečnieval svojou severnou stenou štít nahého Kriváňa. Naproti, v pozadí kotliny, hučal vodopád. Taká biela stužka, sotva poznateľne sa vlniaca, zavesená medzi balvany. Akoby pripichnutá hore, na okraji nižšej steny, ale predsa takej vysokej, že sotva bolo vidieť hrebene zo skalnatých pásiem obkľúčujúcich vyššiu dolinu

⁶ Matilda Kabzanová

Terianskych plies. Aj táto stena pôsobí dojmom príkrosti (strmšej, než je tomu v skutočnosti). Pri jej bokoch šklábí sa balvan na balvane, strž vedľa strže, žľab nad žľabom. A uprostred, nad vysokými mohutnými kmeňmi pralesa, zelená sa celé more kosodreviny, tiež trávnikov nespásanej trávy, machu občas ušliapaného iba kamzíkom, medveďom či svišťom. Po ľavej strane čnejú skalnaté zrázy Hrubého. Pusté, bez trávičky, bez machu, také mŕtve, že až clivota sadá na dušu pri pohľade na tie skaliská a útesy. No a na samom dne tejto kotlinky, ozývajúcej sa večným šumotom a hukotom vôd, ďaleko od sveta a od všetkého čo svet pripomína, ďaleko od ľudí a od všetkého, čo nesie stopy ľudí, opustená a pustá stojí Nefcerka⁷. Obklopená vysokou trávou, do ktorej človek zapadá po pás, po prsia; obklopená velebným lesom, v ktorom stromy samé klesajú k zemi a samé rastú, obklopená nedostupnými, holými, šedivými skalami, nad ktorými iba ak orol zakrúži pod mlčanlivou, chladnou oblohou, tak neobyčajne úzkou, tak neobyčajne malou. Malá lovecká chatka nad dravými vodami, pôvodne postavená pre princa Rudolfa (ktorú však mladý následník trónu nikdy nenavštívil), ďaleko od známych aj menej známych turistických ciest, zasadená do lona divej prírody a hôr – to je Nefcerka. Chatka dávno opustená, uzamknutá, so zatvorenými okenicami. Spokojne by mohla byť aj otvorená, lebo zabľúdi tu len zver. Časom azda aj na tieto miesta budú chodiť turisti, ale ja som videl Nefcerku ešte panenskú. Takú pustú a takú krásnu, že sa mi až tajil dych. Sám a sám tu chvíľu pobudnúť, také bolo moje želanie hneď, ako som ju zbadal. Sám a sám, nikým nerušený, nikoho nevidiaci, s nikým nehovoriaci. Ale vtedy som nebol

⁷ Rudolfova chata bola zničená požiarom r. 1909. Jej prístrešok pre koče a kone vyhorel r. 1914

sám. Hlasy mojej spoločnosti mi už zneli v pätách. Rozleteli sa dvere, rozleteli sa okenice a malý lovecký domček zavíril mladou veselosťou. Bolo nás jedenásť, práve dosť na to, aby sa stavba naplnila hlukom. Ale stačilo vyjsť von, vzdialiť sa na niekoľko krokov – a toho hluku a ruchu akoby nebolo. Hukot vôd, šumenie lesov a večné ticho skál pohltilo všetko. Vábilo ma to do tej tíšiny. Podvečer som sa vytratil, stoličku postavil do trávy a celý sa prepadol do zelene a vône. Sluch sa opájal večernou hudbou vôd a zrak pohľadom na zlaté farby odrazu neviditeľného, zapadajúceho slnka. Tieni doliny ostro kontrastovali s pruhmi svetla na skalách. Oddával som sa hre zmyslov a sugestívne si opakoval jednu myšlienku: som sám a sám. Keď sme deň nato Nefcerku opúšťali, pevne som sa rozhodol, že ilúziu nahradím skutočnosťou. Na tri dni a na tri noci (ba i na viac) prídem do tejto pustatiny a vyskúšam, čo znamená nevidieť niekoľko dní ľudské tváre, nepočuť ľudského hlasu, okrem svojho. Ďaleko od sveta. Hlboko v horách. Sám a sám.

2.

V stredu dňa 7. októbra 1903, po deviatej hodine rannej vybral som sa z našej osamelej horárne na Podbanskom s potravou v batohu na chrbte a s valaškou v ruke do Nefcerky na tri až päť či šesť dní, vyskúšať jed alebo liek samoty. Nikto nech za mnou nechodí, ani horár na svojej obchôdzke. Päť dní na mňa nemyslite – povedal som pri rozlúčke – v šiesty deň ma čakajte a keď neprídem, v siedmy deň ma hľadajte. Nebolo to po prvý raz, čo som odchádzal na dlhšie sám do hôr. Nemal som sa čoho obávať vo svojej samote. Je tam nablízku jeden chodníček, kde sú nastavené medvedie železá, ale tam sotva pôjdem a ak predsa, akoby som ani nešiel. Želiez som v Tatrách obišiel už niekoľko,

vyhnem sa miestu, kde bude drôt, koniec koncov valaškou budem preventívne narážať do zeme pred sebou, nič sa mi teda nemôže prihodiť. Kde sa vyhnúť nedá, spustím železo hodením kameňa alebo sa vrátim. Aké jednoduché! Kráčal som teda spokojne teplým, chladivým vzduchom, pod žiarivým, mierne horúcim slnkom, uprostred vôní jasnej, svietivej jesene, obklopený tichým, sladkým súladom farieb a svetla. Všetkým, všetkým. Prišiel som na poľanu, naposledy som sa ešte obrátil k Podbanskému a zapadol do lesa. Známa cesta. Išiel som po nej už nesčíslelnekrát. Poznám tam spamäti každý konár, balvan, každú zákrutu aj lávku cez drobné bystriny. Podrobne viem, kde k čomu dôjdem, kde čo miniem. Cesta vedie okolo hučiacich vôd pri sútoku z Tichej a Kôprovej. Stúpал som miernym svahom do Kôprovej doliny, pomedzi vysoké, mlčanlivé horské štíty, prešiel cez balvanovisko, cez dva mosty, tu lesom, potom na kúsok voľným priestorom až po stenu, ktorá ukrýva cestu do Nefcerky. Keďže v horách chodievam veľmi rýchlo, už okolo poludnia som stál nad Nefcerkou plný radosti, takej nejakej až víťaznej radosti. O chvíľu som už odomykal dvere a otváral okenice. Lovecký domec asi po prvý raz odkedy stojí, dostal obyvateľa na niekoľko dní. Opustený, ako zakliaty medzi horami, vo výške tisíc štyristo metrov, vzdialený od sveta a ukrytý pred svetom, bude mi nemým druhom niekoľko dní v tej samote, hovoril som si v duchu a bol som spokojný. Aj preto, že neuvidím ľudí, že akosi zabudnem sám na seba a úplne sa oddám prírode. Že budem ďaleko od sveta sám a sám. Napriek tomu, že slnko osvetľovalo Nefcerskú kotlinu, zachvieval som sa miernym chladom, keď som si postavil prútené kreslo na to miesto, kde som sedel nedávno v auguste. Teraz už naozaj sám a sám. Ale okolo mňa to bola akási iná Nefcerka, nie tá, ktorá ma očarila

v lete, koncom augusta. Niežeby bola menej krásna. Bola možno krajšia, ako tá letná. Ale tak zvláštne, až desivo krásna. Vtedy som sedel na sviežej tráve a bzukot hmyzu mi zaznieval do snov. Teraz žltá, suchá tráva voňala niečím pripomínajúcim ťažkú vôňu okolo rakvy. Niekoľko listnatých stromov svietilo predtým pod slnečnými lúčmi zlatom, ale teraz strašilo hnedosťou, takou až vyzývavo hrdzavou hnedosťou. Aj ihličnatý prales dookola akosi zosmutnel. Iba niekoľko límb sa z tej poklesnutosti farieb vynímalo sviežou zeleňou. Ale čože je to – niekoľko límb v takom pralese! Aj nahosť skál v tých úzkych obzoroch akosi spríšernela. Zdalo sa, že tým chladom vanie od nich. A od vody, od toho vodopádu, ktorého hukot mal teraz úplne iné zafarbenie. Znel hlbšie a dutejšie, skôr ako zmes viacerých hlasov než jeden a skôr ako dunenie hromu než hudba vôd. A ja tu sedím sám a sám, premietal som si. Nikto ku mne nepríde ani dnes, ani zajtra, ani pozajtra. S nikým nebudem hovoriť, na nikoho nemusím brať ohľad. Na niekoľko dní akoby pre mňa nebolo sveta okrem tejto chaty, tejto vody, tohto pralesa, týchto skál. Chladom vanulo čoraz silnejšie, roznášal ho taký ostrý vietor. Schúlil som sa do kabáta. Myšlienky sa mi rozbiehali doširoka, ale tie skalné steny akoby ich zachytávali a udržiavali medzi sebou. Nedalo sa pomyslieť na nič bez toho, aby sa nepriplietla myšlienka týkajúca sa môjho okolia alebo mojej osamelosti. Vtedy som si na kúsku papiera načrtol tieto verše:

*Tři dlouhé dny a dlouhé noci tři / mé zraky lidské duše nespatri /
tři dlouhé noci a tři dlouhé dny / můj klid jak moře bude bezedný.
// Ten klid můj ničím se teď nezmění: /jen větru svist a vody
šumění / zde uslyším, jsa pohřben v nitru hor / a nahé skály maje
za obzor. // Tak od lidí jsa zcela odloučen / žít budu pošetilý,
krásny sen: / že v světě sám jsem, bude se mi zdát,/ že prost jsem*

ľidské ľásky, ľidských zrad, // že celý svet už zhynul bez viny /a ze sveta že já zbyl jediný, / že vody, les a skály, obloha / tu pro mne zbyly, kostel bez boha. // V tom kostele jsem zůstal sám a sám, /ni žalu necítím, ni nejásám. / Jak moře hluboký je teď můj klid: jen sebe ještě moci opustit!

Dnes sa mi tieto riadky zdajú dosť podivné a hlavne slabé. Ako báseň, nie ako skutočnosť. Je v nich možno viac o myšlienkach, ktoré vnúti človeku taká príšerná samota, než by to mohli vypovedať kapitoly prózy. A okrem toho, vtedy som nepísal básne pre publikum: žil som ich pre seba. Chlad sa zatiaľ prehlboval. Slnko zašlo za mráčiky a kotlinkou začal previevať vietor. Zašiel som do lesa narúbať dreva, lebo čo bolo v izbe by nadhľo nevystačilo. Údery mojej valašky zaznievali duto a prudko narážali do ticha stráne. A za každým úderom akoby mi zovrelo srdce. Nebolo sa čoho báť a ani to nemávam vo zvyku, a predsa na mňa padala tieseň. Bol som skoro rád, keď som z pustoty pralesa znovu zišiel dolu k domčeku. O chvíľu som znovu sedel vo svojom starom kresle, na starom mieste. I keď vlastne to už nebolo „to staré“ miesto. Tvár okolia sa menila z chvíle na chvíľu. Vietor naberal na sile, narastal na víchricu, akú som v horách dovtedy nezažil. Jej hvizd prehlušoval hukot vôd. Vo vzduchu bolo tú víchricu vidieť, pretože až nad hlavou, na mračnách sa prejavovali jej účinky. Nefcerská dolinka pod nimi stenala, plakala, bolestne sa zvíjala. Kadiaľ letel, kadiaľ burácal hlavný prúd vetra, aj veľké stromy sa skláňali k zemi. Tu i tam, hneď zase inde, sa niektorý zlomil, ako keď klas podsekne kosa a odtrhnuté lístie s vetvičkami vírilo vzduchom ako krdel' drobného vtáctva, kým si sadne na vyhliadnuté miesto. Uprostred tohto víru a rachotu som sedel akoby niečím utíšený, so zmesou prazvláštnych pocitov, ako zakríknutý tou hrôzou, ktorá sa širila

okolo mňa, nado mnou a všade, kam až dosahoval vnem mojich omámených zmyslov. Vyslovil som slovo a vietor mi ho odtrhol od úst. Vstal som a zakričal, vietor odniesol zvuk ďaleko od môjho sluchu. A to ešte nestačilo. Víchrica besnela stále silnejšie. Nikdy v živote nezabudnem na ten treskot a praskot, na to rozbúrené more zvukov, vlniacich sa a prekrikujúcich, v takom chaotickom množstve, až sa mi nakoniec zazdalo, že som ohluchol. Takmer som nebol schopný myslieť. Prevažovali sa mi v hlave iba myšlienky bezprostredne sa týkajúce mojej situácie, mojej samoty a toho, čo sa dialo okolo mňa, čo som videl, počul, cítil. Obloha sa vyčistila do modra. Svit slnka ešte zdôraznil bizarnosť pohľadu na pustú dolinku, zakliatu medzi skaly, zmietajúcu sa vo víchrici, preplnenú desivým rachotom. Ale slnko náhle zapadlo za vysoký horský štít a ostala iba hra odrazeného svetla na skaliskách s hlbokým tieňom dolinky. Ja som doposiaľ sedel ako prikovaný vo svojom kresle, z rozviatymi vlasmi, zachumlaný do kabáta a žasol nad tým všetkým, čo sa mi odohrávalo pred očami. So zvláštnou clivotou a tiesňou v duši. Takou až inštinktívnou obavou pred niečím, čo som nevedel vyjadriť vtedy, ani dnes. Sám som sa usiloval zľahčiť si to. Vedel som, že medveď a rys sa boja človeka a že ich tu niet. Viem o prípade, kedy by sa vrhli na človeka. Ani zbojníci sa už v Tatrách nevyskytujú, žiaden tulák tu nemohol zablúdiť, aby ma úkladne prepadol odzadu, kým ja sa zaoberám svojimi myšlienkami a víchricou. Nie, nič sa mi nemohlo stať, nič podozrivé nemohlo byť ukryté v temnote húštin za mnou, ani v suchej tráve. Vedel som to, a predsa každú chvíľu ma niečo nútilo obrátiť sa a pozrieť do toho šera, odkiaľ sa mi vkrádal do duše nepokoj. Tak utekali okamihy, tak sa vliekli. Pustota okolo mňa a lomoz víchrice ma naplňali pocitmi, ktorých opísanie sa

vymyká z môjho slovníka. Akoby som sa kolísal na mori a to more bolo v mojej hlave. Podchvíľou sa vzbúrilo a vyhodilo ma vysoko, až som strácal dych a vzápätí boli tie hrozné vlny len tam – v hlave a ja som cítil, že to more sa rozlieva široko ďaleko do nedohľadna. Ďalej, než dosahuje môj zrak, než dovoľujú skalné steny. Tak nejako mi bolo. Ovládol ma nesmierny smútok, že ani vlastný hlas som nemohol počuť v tej podobe, ako som si naň zvykol. Začal som zase písať, len s tužkou na kolene, vietor mi trhal spod ruky útržok papiera pokrytý písmenkami, ktoré vyjadrovali to, k čomu som sa utiekal pre pomoc:

*Před svou chatou sedím zamyšlen /z myšlenek mne trhá větru
sten / z myšlenek mne praskot stromu ruší. /Poděšen se občas
ohlížím, / pátrám v houští zrakem ostržím, temné obavy se
táhnou duši. // Odkašlávám aspoň, bych svůj hlas / byť jen na
okamžik slyšel zas, / abych v moři hrůzy nekles' na dno. / Ale
vichr od úst hlas mi rve, / div, že nešlehá mne do krve; /
V samotě strach pocítí se snadno. // Oblaka mi letí nad hlavou,/
za obzor se řítí dálavou, / v třásně roztrhána o útesy. / Pozoruji
divý jejich let, / je mi, jak bych toho byl sám střed, / nebo s nimi
mizel v dálce kdesi.*

Ale hra pocitov, nedostatočne zamenená za hru slov, ma neuspokojovala. Bola to príliš slabá pomoc. Stmievalo sa a vyzeralo to, akoby svetlo padalo do dolinky už len z oblakov divoko sa prehánajúcich po oblohe. Zvláštne, umierajúce svetlo. Ku všetkým tým nezmierňujúcim sa hrôzam pribudla nová – súmrak. Ťažký, smutný, zúfalo clivý súmrak. A to neznáme stálo kdesi za mnou a ja som to nenávidel. Ale nebolo možné vzoprieť sa tomu, zahnať ho, či zničiť. Stálo vždy za mnou – a posmievalo sa mi, posmievalo. Vstal som a chodil popri chatke až na

pahorok, za ktorým klesá cestička do Kôprovej doliny a k zamĺknutým, desivo pochrúrnym pásмам hôr. A znovu naspäť, k svojmu miestu, kde sa váľalo prútené kreslo prevalené vetrom. Tam niekde vedľa neho sa povaloval aj môj pokoj. Sadol som si na chvíľu a znovu sa pokúšal nájsť istotu v sebe:

Vstávám, volne chodím sem i tam, / o podivných věcech přemítám, - / oněch minulých už pro mne není. / Všechno padlo kamsi do hlubin, / ze všeho už zbyl jen za mnou stín: / Vymizí ten stín zde v osamění?

Pod týmito riadkami čítam iné, nedokončené, popretŕhané:

Je mi, jak by stále za mnou šel, / divná slova ke mně pronášel, / časem zachechtal se divným smíchem.

Dnes už neviem presne, čo všetko som vtedy cítil, čo všetko si so mnou zahrávalo, čo všetko ovládalo moje zmysly. Pamätám si len toľko: dlho do tmy som sedel vo svojom kresle uprostred neutíchajúcich hrôz a zachvieval sa chladom. Veľa zvláštnych myšlienok premlelo sa mi hlavou, veľa pocitov vnútram. V besnení víchra, praskote stromov a hukote vôd počul som nakoniec akúsi ukrytú hudbu. Akúsi príšernú a krásnu harmóniu, v ktorej mizli spomienky na minulosť aj bázeň pred čímisi neznámym, všetko, všetko. Do dolinky sa naklonil večer. Búrlivý večer, jeden z tých, na aké sa nezabúda. Prechádzal som ešte chvíľu priestor pred chatou, ale nakoniec som sa utiahol do svojej izby. Pozamykal som za sebou kadejaké dvere; zase s tým zvláštnym, dotieravým pocitom, že mám kohosi v päťách. Pozatváral som okenice, aj keď ma dosť lákalo hľadiť do bledej, nepokojnej žiary vychádzajúceho mesiaca, pod ktorým Nefcerka dostávala zas nový, taký až rozprávkový vzhl'ad. A rozsvietil som sviečku. Víchor neustával. Steny a strecha domčeka stonali pod ním, meluzína hvízдалa a všetko sa otriasalo

ako začarovaný zámok z rozprávky. Sám a sám. Bolo mi zvláštne. Chlad mnou občas ostro prechádzal, ale nechcelo sa mi zakúriť. Obyčajne rád pracujem a spávam v studených izbách. Keďže som nemal nič na čítanie, neostávalo mi nič iné, len zase písať:

Dvě lůžka, chladná kamna, stoly dva, tři prázdná křesla, /a v koute trojnožek tu prázdných řadou pět, / tři okna zabědněná, jež už mnoho bouří snesla, / strop trámový a stěny bílé – toť můj svět. // V tom čtvrtém křesle u stolu já sedím opuštěný / a svička stín mé hlavy vrhá na stěnu. / Je můj ten stín, či komu patří – chtěl bych se ptát stěny, /a zkouším, zda se pohne, když já sebou hnu// A táži se, kdo v noci usedne dnes na ta křesla, / a pro koho je prázdných trojnožek tu pět? / Jak plavec jsem, jen v rozbouřeném moři ztratil vesla. // Už chápu, že lze osamotě zešilet -

Nešlo mi to ani s písaním. Pohľad na prázdne kreslá a na trojnožky vzbudzoval akúsi zlomyseľnú hrôzu. Hukot, rachot, rámus a svišťanie víchrice silneli. A vedomie samoty ju robilo neznesiteľnou. Nebola to bázeň, nebol to strach. Bolo to niečo horšie, neodstrániteľné, ubíjajúce, čo neviem pomenovať a čo si dnes viem už len ťažko predstaviť. Šiel som teda spať. Zuby mi drkotali od zimy a celá Nefcerka sa tak triasla, akoby sa každú chvíľu mala rozsypať a pochovať v troskách svojho prvého obyvateľa. Ale zaspal som dosť zavčasu netušiac, že ten víchor, ktorý lomcuje Nefcerkou, je začiatkom môjho nešťastia.

3.

Nefcerka štvrtok, 8. októbra 1903

Nasledujúceho dňa ma prebudilo ticho. Veľké, nesmierne ticho, prerušované len rytmickým hukotom vôd, na ktorý som rýchlo privykol tak, že som ho počul aj nepočul zároveň. Keď

som vyšiel von, privítal ma plný nápor slnečnej žiary, modré nebo, prvými teplými lúčmi pozvoľna sa zohrievajúci vzduch a v dolinke úplný pokoj. Zašiel som na miesto, odkiaľ bolo vidieť priehlbínu Kôprovej doliny, ale nie až jej dno ani horské pásma okolo nej. Ako asi vyčíňal včerajší víchor vo voľnejšom priestore, keď tu, v zákutí, narobil toľko lomozu a skazy? Lákalo ma vyjsť si niekam von z dolinky, zrakom sa rozletieť po širších obzorochoch, prejsť sa trochu horským kráľovstvom ticha, ktoré včera ovládol divoký vietor a preskúmať stopy po jeho víťazstve a krátkej vláde. Premyslel som si to takto: dopoludnia sa budem túlať po okolí chaty, popoludní si poležím na slnku a okolo tretej sa vydám po chodníčku vedúcom cez Kotliny na Priehybu pod štít Kriváňa, kým dôjdem k prvému železu, ktoré sa tam vraj nedá obísť. Vrátim sa domov a budem pracovať. Pero, atrament a papier mám. Čítať nemám čo, dreva je už dosť, nič iného mi teda neostáva. Nachvíľu som zaváhal, či radšej nejst' do balvanovitej, mŕtvej doliny Terianskych plies. Ale tú poznám, nechám si ju teda na inokedy. Alebo na Hrubô? To by zas bol väčší výstup a dnes by to už nemalo zmysel. Navyše tam je holá púšť, len balvany, žľaby, zrázy a ja chcem dnes vidieť najmä stopy po zúrení víchrice. Nič ma teda nesúrilo, nemusel som sa ponáhľať. Prešlo dopoludnie, slnko sa prehuplo cez zenit k západu a uplývali už chvíle z prvého popoludnia. Ležal som na slamníku v tráve pred domčekom a pozoroval divý let oblakov, ako sa tie veľké trhajú a malé rozplývajú. Spomínal som na detstvo. Aký som bol zvláštny chlapec! Vedel som celé hodiny presedieť pri okne a pozorovať hru mrakov a oblakov. Tam, na oblohe som videl krajiny o ktorých som sníval – jazerá, púšte, oázy, lesy, hory. A v nich ľudí, seba samého. Zvlášť som sa tešil z toho pohľadu pri západe slnka, keď všetko hralo do červena,

keď na niektorých mrakoch akoby sa zachytila kvapka krvi, len len že neodkvapne. Možno som vtedy sníval aj o samote. A hľa: teraz tu ležím sám a sám. Mohol by som umierať a nikto by o tom nevedel. Nikde v blízkosti tu nikoho niet, len hory, lesy, vody, zver. Môžem si zakričať čo chcem a viem, že ja som jediný človek, čo ten výkrik počuje a rozumie jeho zmyslu. Hory ho príjmu a ozvenou vrátia späť. Tá zapadne do lesov a vôd a všetko ide ďalej svojím chodom: vody hučia a plynú, lesy ľahučko šumia a niečo rozprávajú, akoby toho výkriku nebolo, akoby ani mňa tu nebolo. Hory mi akurát ten hlas vrátia a tým pripomenú, že som tu väzňom, opusteným väzňom. Takýmto smerom sa uberali moje myšlienky od veci k veci, rozplývali sa, leteli s oblakmi niekam za hory, mizli v hučaní vôd a šeleste stromových korún, spaľovali sa v slnečnej žiare, tonuli v blankytnom oblohy. A ja som sa vybral na prechádzku - - - Bolo krátko pred treťou. Pokoj sa zmenil v nehybnosť, dolinkou sa roztekalo lahodné teplo, v októbri už vzácne, išiel som von len vo svojom letnom odeve, v turistickej košeli bez vetrovky a ako to v horách bežne robievam, aj bez klobúka. Vzal som si len valašku, ktorú by som bol tiež najradšej nechal v Nefcerke. Vykračoval som si úplne voľne ako vo svojej záhrade či po izbe, kde sa nemám s kým stretnúť, kde poznám každú cestičku, každú vec. Od kúta do kúta, od kúta do kúta. Veď som vybehol len na dvadsať minút, najviac na pol hodiny. Od desiatej dopoludnia som nemal nič v ústach. Po prechádzke si zajem, napijem sa a sadnem si k práci. Neobyčajne spokojný som sa vzdľaľoval od Nefcerky. Dvere som zamkol, kľúč vzal so sebou, ale okenice ostali otvorené. Veď načo ich zatvárať na tú polhodinku. Brodil som sa šedivo-žltou suchou trávou, zišiel na primitívny mostík cez potok a pomedzi balvany, hrčovité korene, kamene a diery

po sotva viditeľnom chodníčku vošiel som do tiesnivo tichého lesa. Vystupoval som hore, cesta bola stále lepšia, už som nemusel mať obavy pri každom kroku, hukot vôd za mnou tichol, a to stíšenie bolo kúsok znepokojujúce. Vzdďaľujúc sa od Nefcerky pociťoval som narastajúcu clivotu a akoby až niečo fyzické, podobné bolesti. Naraz som bol ostrážitý: medvedie železá! - - Prenikol mnou podivný strach. Mohli by byť pre mňa nebezpečné? Koľko ľudí sa už chytilo! A s každým to dopadlo zle, i keď pomoc prišla o nejaké dve či tri hodiny. Ale to bývalo vždy v lete. Teraz tu nikde niet ani živej duše a čo by kto aj z dela strieľal, pomoci sa nedovolá. Ďaleko sú tieto miesta od sveta ľudí, veľmi ďaleko. Horár príde k železám len niekedy v sobotu alebo v nedeľu. Pravda, pri železe býva vždy kľúč – ale či sa ja vyznám v železách a podobných nástrojoch?! A či nestačí len obyčajné spustenie železa na to, aby som sa nedostal živý a zdravý z týchto miest? Pretne sa artéria – vykrvácam. Prerazí sa kosť – zahyniem v železe alebo vedľa neho, pretože nebudem mať silu k pohybu. Nemal by som potravu – nikto tu niekoľko dní nepríde. Dlho som sa však týmito znepokojujúcimi úvahami nezapodieval. Nie sú to prvé miesta so železom v Tatrách, ku ktorým sa priblížim a ktorým sa vyhnem. V každom prípade viem, že okolo pasce je natiiahnutý drôt. Na tom samom mieste však nevidno vôbec nič. Železo je zahrabané v zemi tak opatrne, že ani medveď ani rys nezavetria nič podozrivé, pretože tí podľa jediného kamienka, či podľa farby zeme vedia rozpoznať nebezpečné miesta a vyhnú sa im alebo sa obrátia naspäť. A keď pre každý prípad budem pred sebou poklopkávať valaškou. Chcelo sa mi vrátiť, ale túžba po rozhl'ade, po zmene obzorov ma ťahala ďalej. Čoho sa mám báť? Kráčal som teda ďalej. Päť minút, desať minút. Cesta sa dvíhala stále vyššie a zatáčala sa za

vrch. Od hučania nefcerských vôd ma už oddeľoval horský svah. Vpredu sa presvetlilo, vychádzal som z lesa. A o chvíľu sa predomnou otvorili Kotliny. Miesto divej krásy. Kotlina sa dosť prikro zvažuje kamsi až dolu do Kôprovej doliny. Zasadená je z oboch strán medzi lesnaté svahy a v pozadí má smutný zosyp. Poézia horských zosypov má v sebe niečo deštrukčné. Pod strmými skalnými zrázmi vidíte zosypané celé polia toho, čo rok čo rok, deň čo deň, hodinu čo hodinu uhľodáva Čas z tvrdých bokov balvanovitých velikánov. Nič tam nerastie, nič živé sa nemihne. Ani svišť. A ony rastú, rastú. Ich šedivosť, ich smútok pôsobí už z diaľky. Balvany na nich sa podobajú drobným okruhliakom. Takú clivotu majú na svojom pozadí Kotliny, vyplnené vždy sviežou zeleňou límb. Horalské piesne smutne oplakávali limbové lesy a s nimi zaniknuté „krásne starodávne časy“. Nevieť to určite, ale myslím si, že Kotliny sú v Tatrách posledným miestom, kde ešte limby celkom nevyhynuli. I keď riedko od seba už stoja tie mohutné stromy nad kotlinou zaplnenou morom kosodreviny a mladých límb. Stoja riedko a trúchlivo. Ich dlhé ihlice v trsoch trčiacich dohora akoby sa oddelili od ostatného okolia, vzpínali sa k nebu a rezignovane čakali chvíľu, kedy kmeň podtne sekera, ktorá v Kotlinách vyčína rok čo rok. Neviditeľný potok skrytý v húštinách slabo hučí Kotlinami. Niet tu skál, ktoré by mnohonásobovali zvuk, ani vodopádu nad nimi. Strmé steny pod Kriváňom a hrozivé útesy krivánske sú príliš ďaleko. A predsa pohľad na ne prebúdza v duši nepokoj, akoby sa tie množstvá balvanov a skál mali zrútiť a zasypať votrelca. Zdalo sa mi, že stojím na brehu. Predomnou, podo mnou more kosodreviny a nad ňou osamelí strážcovia – melancholické limby. Po suchej, poľahnutej tráve som zišiel naprieč pomedzi kosodrevinu a zase vyšiel, nejako

vyššie nad ňu. V týchto miestach akoby Kotliny boli tou cestu rozdelené. Pod ňou padajú ešte príkrejšie do Kôprovej, nad ktorou sa roztvára nádherná panoráma pásma medzi Tichou a Kôprovou a pásma pohraničného. Kúsok za ním je už Poľsko. Kráčať som ako urieknutý, očarený všetkým tým, čo som videl. Tou krásou, tým smútkom umierania, tou veľkoleposťou širokých obzorov. Čože bola úzka nefcerská samota oproti tomuto rozhľadu? Toľko pásiem, toľko vrchov, toľko štítov, skál a zrázov – celý svet – a uprostred ja sám a sám – jediný človek – ďaleko od ľudí. A k ostatnému svetu ani nedovídiť, možno si predstaviť, že neexistuje. Vykríknem, ale niet skál tak blízko, aby potvrdili, že som vykrikol. Len môj sluch. Ale možno mu veriť? Ten často počuje, keď niet zvuku a nepočuje, keď zvuk je. Mal som pocit, že sa strácam v tom rozľahlom mori ticha, smútku, samoty. Na niekoľko okamihov som pozabudol, že mám pred sebou narážať do zeme valašskou. Cesta sa zužovala a príkro vystupovala z kotliny na druhý breh. Po jednej strane svah: spleť koreňov, balvanov, zrazených kameňov, zeme, machu. Na druhej strane priepasť, lebo kotlina sa pod stráňou rozširovala. Za mnou Kotliny, pohľad k zosypu a na príšerné horské steny vľavo, napravo Kotlinami do Kôprovej, ale nie až k jej dnu. Ďalej ptom k hnedastým vrcholom Krížneho a Kopy. A predom mnou - - -

Medzi Kotlinami a Priehybou štvrtok, 8. októbra 1903, o 15.30

Cesta sa práve zatáčala. Predom mnou bol výstupok utvorený koreňmi medzi dvomi limbami a medzi nimi pretiahnutý drôt. Keď som bol ešte pod výstupkom na svahu cesty, drôt bol vysoko a zrejme z dohľadu. Bohvie, ako som ho mohol nevidieť. Ale v tomto okamihu mi padol do oka a ako noha už dopadala ku kroku, preletelo mi hlavou: za ním je železo! Musím sa vrátiť! Ale v tej chvíli pravá noha už dokročila, čosi zarinčalo, prasklo a

strašná sila ma vyhodila nad zem, div, že som nezletel do priepasti. Náhla, hrozná bolesť mi prešla pravou nohou. - - - Joóój!!! - zaryčal som. Dve veľké, železné čeľuste trčali zo zeme a ich zahrdzavené zuby držali vo výške za lýtko a holennú kosť moju pravú nohu. Bol som na výstupku v ohybe cesty, vedľa mňa priepasť. Zachvátilo ma neopísateľné zúfalstvo. Prázdno v prsiach, prázdno v hlave, sucho v očiach – všetko páľilo. Kľúč mohol byť na jedinom mieste: za stromom na stráni. Ale nebol tam!!! Vtedy som pochopil, že je koniec. Že ma nič a nikto nemôže zachrániť, že zahyniem najstrašnejšou smrťou, akú si len možno predstaviť. Ďaleko od ľudí a sám.

4.

Toto všetko bolo dielom okamihu. Od chvíle, keď som spozoroval drôt, po uvedomenie, že som vyškrtnutý zo zoznamu živých, uplynuli dve či tri sekundy. Tretia a štvrtá mohli byť mojou smrťou. Že neboli, to dnes nechápem a nepochopí nikto, kto by prišiel k tomu miestu, k tomu železu. Ocitol som sa v medvedej pasci. Bol štvrtok, 8 októbra, asi o pol štvrtej popoludní. Zdalo sa mi, že je koniec. Zdalo sa mi – je slabý výraz. Bol som presvedčený. A zatiaľ to bol iba začiatok. Prenikavý pocit, že mi zuby a čeľuste železa drvila nohu a môj inštinkt mi vnukli myšlienku, ktorá ma zachránila od ďalších múk. Okamžite som sa zohol - nedbajúc na hroznú bolesť, keď som na ranách nohy visiacej vo vzduchu spočinul takmer celou váhou a nedbajúc na nebezpečenstvo, že padnem k zemi, zlomím nohu a zrútim sa do priepasti – zohol som sa, vzal tri kamene, ktoré vymrštené železo odhodilo nabok, po jednom som rýchlo zatľkol valaškou do kútov roztvárajúcich sa čeľustí, tretí som vrazil medzi zuby. Potom som vytiahol spod železa drevený tanier, na ktorý som stúpil a tak spustil železo. Jeden z úlomkov

som vzpriečil medzi dvoma zubmi tesne vedľa chytenej nohy. Keby som to nebol urobil, v nasledujúcom okamihu by noha už bola rozdrvená. A smrť, ak neprišla hneď v prvej chvíli, bola by prišla teraz. Neprišla. Hrozná sila zvierajúcich čelústí sa zaryla do kameňov. Ani človek, ktorý veľmi dobre pozná železá na medvede, si nedokáže predstaviť ich neopísateľne drvivú silu. V jej zovretí, s niekoľkými zubmi v nohe, ktorej päta sa nedotýkala zeme, bez nádeje na oslobodenie, stál som nad priepasťou, do ktorej sa skôr či neskôr určite zrútim. Mlčal som, mlčali aj moje myšlienky. S tou istou rýchlosťou a zúfalým odhodlaním vyhrabal som železo a vytiahol zo zeme jeho šesťdesiat kilogramov visiach na mojej nohe. Prvý raz v živote som zblízka uvidel pascu na medvede – a bol som v nej! Dve obrovské železné vzpruhy po stranách. S ničím desivejším som sa dosiaľ nestretol. Dve široké ramená majúce na koncoch kruhy stlačené k sebe, to je číhajúca pružina. Z kruhov vyčnievajú a vodorovne sú nad nimi k zemi rozložené čeluste železa, ktorého tlama má tvar obdĺžnika. Cez rozťahnuté čeluste je položený drevený tanier, na ktorom sú po oboch stranách pribité železné zveráky založené po každej strane na oba k sebe stlačené kruhy železných ramien pružín. Všetko je opatrne zasypané zemou a kamením – skrátka, prispôsobené danému okoliu. Ak niekto – obyčajne medveď – stúpi na tanier, zveráky vyletia z kruhov, kruhy sa uvoľnia, ramená sa vymrštia a čeluste železa zapadnú do seba takou silou, akú si sotva možno predstaviť. A len vtedy nevidno, že na tom mieste je železo, ak chýba drôt z jednej strany a to práve zo strany príchodu, ako v mojom prípade. Ten drôt tam mal byť a bol! Ale v ten predchádzajúci nepokojný deň či noc víchrica musela strhnúť predný drôt a vrhla ho bez stopy niekde do priepasti. Nič sa už nedalo zmeniť. Moja

pravá noha zachytená v pozícii kroku - vpredu vyššie, vzadu nižšie, teda šikmo – trčala v zovretých čeľustiach, z ktorých sa vyškieral rad veľkých, ostrých zubov. Každý skoro päť centimetrov. - A ja som mal tie zuby v nohe! -- Zohol som sa, vzal do rúk obe čeľuste. Nedalo sa nimi pohnúť. Vedel som to. Keď sa raz uvoľnia ramená pružín, pascu už nemožno otvoriť ničím. Iba kľúčom, skrutkou. Sklonil som sa ešte viac, hoci mi to trhlo hlboké rany, prezrel som železo. Pri spojení oboch čeľustí som nahmatal na každej strane akýsi kľúčik, drobnú skrutku. Keby som ich vyrazil, možno by som vytiahol čeľuste železa z jeho pružín – napadlo mi zas len inštinktívne. Ale nešlo to. Neumožnila mi to moja pozícia, nemohol som sa valaškou dostať k tým miestam. Okrem toho určite bolo všetko hrdzavé, takže by sa to asi aj tak nebolo podarilo. Bolesť sa stupňovala. Začínal som si ju uvedomovať. Nadvihol som sa teda, železo zase vložil do jamy, pričom mi zrak padol na reťaz, ktorý držal pravú pružinu. Spustená bola kdesi dolu, do priepasti. Naklonil som sa: bol som prikovaný k drevenému kolu zapustenému o kosodreviny na zráže. Reťaz sa zarezávala hneď na okraji priepasti do zeme tak, že som ňou nijako nemohol pohnúť. Až keď som sa nemohol dostať, bránilo mi železo. A zmeniť pozíciu, odtiahnuť železo niekde na bezpečnejšie miesto, som pre reťaz nemohol. Bol som prikovaný nad priepasťou, bez možnosti posunu čo len o krok. Za mnou cesta prudko klesala, ani ľahnúť som si nemohol, i keby sa mi podarilo prispôbiť polohu železa. Cítil som, ako mi krv z rozjatrených rán steká do topánky. Prikovaný nad priepasťou, odsúdený na smrť. Až teraz, keď pominul horúčkovitý chvat všetkého, čo som urobil v prvých okamihoch, čo by sa azda dalo nazvať duchaprítomnosťou, až keď tento horúčkovitý chvat pominul,

skočila mi na hrdlo nesmierna, nekonečne zúfalá hrôza a začala ma hrdúsiť. Vzpriamil som sa, upotený, špinavý v tvári s vytreštenými očami a rozkričal som sa z celej sily svojej beznádeje hlasom topiaceho sa: - Pomoc! Pomoc! Pomoc! - Môj hlas bez ozveny zapadal do ľahostajného ticha obzorov. Viem ja, ako dlho som kričal? Ale presne viem, ako sa mi hlas náhle zlomil a ja som sa nezmyselne, šialene rozosmial. Či ma môže niekto počuť?! Nikto. Nikto sem do týchto miest nezablúdi po celé týždne okrem horára. A ten dnes nepríde. Ani dnes, ani zajtra, ani pozajtra. A ja? Na čelo mi vyrazil studený pot. Kedy bude koniec? A aký? Ako dlho budem umierať? Posledná myšlienka o možnosti záchrany mi prebehla mysl'ou. Ale keď dnes o nej premýšľam, som v rozpakoch ako ju nazvať. Klíčiło už vari vo mne šialenstvo? Lebo som vytiahol svoj vreckový nožík a sklonil som sa nad svoju chytenú nohu.

5.

Noha nad železom bola ohavne opuchnutá, hrajúca všetkými farbami. A to zakrvavené a bezvládne niečo, čo viselo pod ozubím železa, sa už na nohu ani nepodobalo. Siahol som rukou zozadu pod svorku železa. Nahmatal som teplú krv a otvorené rany. Zdalo sa mi, že vzadu sa zub zaťal nejako šikmo, na rozdiel od tých vpredu, z ktorých jeden narazil priamo na kosť a po nej sa zviezol do svalu. Ak sa zub vzadu zaťal tiež len šikmo, čo tak vyrezať ten kus lýtka vzadu a tiež mäso pod prednými zubmi? Ak sa to nepodarí (a nemohlo sa to podariť!), zostanem v železe a zahyniem. A ak sa to podarí? Zahyniem možno tiež - - Zohol som sa, vrazil nôž pod zadné rany – a trhol. Mäso bolo ešte príliš živé a noha málo strpnutá. Bolesť a akýsi divný pocit hnusu mnou otriasli. Nemohol som pokračovať. Vzpriamil som sa, zúfalý zo seba a stále ešte s tým ťažko opísateľným štitivým

pocitom, ktorý som však vnímal všetkými zmyslami, najviac chuťou. To mám v živej pamäti. Vždy, keď si spomeniem, ako som išiel s nožom do neviditeľnej rany a rezal, obnoví sa mi v ústach ten istý nesmierny hnusný pocit. Akoby mi rástol v hrdle a dusil ma. Mám teda zahynúť bez pokusu o záchranu?! Znovu som to skúsil s nožom a znovu bez úspechu. A ešte osemkrát. Keby dnes nebolo na mojej nohe tých osem dlhých jaziev, z ktorých dve sa krížom pretínajú, sám by som zapochyboval, či sa to naozaj stalo. Som však rád, že ma niečo zdržalo, aby som nevrazil nôž do nohy aj deviatykrát. V rane som narazil nožom na zub. Stretli sa dve železné veci - a mňa zamrazilo. Po ploche zuba som vnikal do rany a okamžite pochopil, že zub je v nohe rovno, uprostred a hlboko. Nepamätám sa už, či sa to stalo práve vtedy, ale určite to bolo niekedy na začiatku celej udalosti, najskôr teraz: vzpriamil som sa a z úst sa mi vydrala nezrozumiteľná, beztvárna, neľudská zmes zvukov, niečo ako náhrada za plač. V nej vyrazila búrka môjho zúfalstva, beznádeje, vedomia konca. Pretože až teraz som si svoj koniec uvedomil a priznal naplno. Až do tejto chvíle som nikdy neľutoval, že neviem plakať. Ale vtedy áno. Chcelo sa mi plakať, chcelo sa mi vzlykať, vzdychať! - - Mal som v očiach suchý oheň, keď som sa na všetko odhodlaný mlčky zadíval pred seba, premýšľajúc o tom, že už nikdy neuzriem živú dušu, nebudem počuť ľudský hlas. A potom som znovu začal kričať do prázdna. Pozrel som sa na hodinky. Bolo asi pol piatej. Uplynula hodina. Teraz sa horár Kabzan už určite vrátil z obchôdzky okolo Podbanského, sedí pri ohni v kuchyni, ako to máva vo zvyku, pije horúci čaj, dymí a mlčí. Možno zašiel k nemu na kus reči jeho jediný sused, horár Prokša a vraví: - Čo asi teraz robí v Nefcerke ten Havlasa? - Kabzan mlčí, potriasa

hlavou, ale potom predsa len nespokojne prenesie - Ale, čudujem sa, že sa mu chcelo ísť do tej samoty. - - Načo tam vlastne šiel? - - Hm. Či ja viem? Že tam bude dačo písať - A zatiaľ ja už nikdy nenapíšem ani riadok. Nič, pranič. Tie verše napísané v Nefcerke, sú posledné. Také myšlienky mi vírili hlavou a nekonečná horkosť zalievala dušu. Únava, spôsobená neprirodzenou polohou, ako aj bolesť rán na ktorých som spočíval takmer celou váhou, ma zmáhali stále viac a viac. Pociť, že ľavú nohu nemôžem postaviť tak, aby sa na ňu preniesla váha tela a že pravá sa nemôže dotknúť zeme – a už sa nikdy nedotkne - znásobovali hrôzu môjho postavenia. A keď ochabnem a klesnem - čaká ma priepasť. Iba valaška mi uľahčovala v bolestiach. Vtedy som vlastne len málo času strávil v nečinnosti; horúčkovo aktívny som bol ustavične a tomu pripisujem zásluhu zato, že som nezošalel skôr, ako som si zvykol na situáciu.

6.

Začala plynúť druhá hodina. Stíchol som, zmorený zlyhaním hlasu a posmieval som sa sám sebe, že som podľahol, čo aj len na chvíľu, presile hrôzy a beznádeje. Medzitým sa slnko naklonilo k západu. Rozľahlé priestory viditeľných hôr sa ním pozlacovali a žiarili velebným pokojom, akého je schopná iba jeseň. Ani vánku nebolo na miestach, kde včera zúrila víchrica a kde ma tým, že strhla drôt pred pascou, odsúdila na smrť. Kotliny za mnou a podo mnou, od lesov šerý priestor nad Kôprovou dolinou a hrebeň Krížneho naproti za Kôprovou ma znepokojovali najviac. Boli najbližšie, odtiaľ ma mohol ešte niekto započuť. Ale bolo isté, že nikto sa do týchto končín nevyberie. Ani dnes, ani zajtra, ani pozajtra. Predpokladal som, že v nedeľu pôjde horár na prehliadku želez. Ale čo bude so

mnou dovtedy? Keby len hlad – ale poranená noha? Otrava krvi alebo niečo ešte horšie? Zľakol som sa týchto myšlienok a aby som im zabránil, začal som rúbať korene trčiace zo stráne, držiace vo svojich chápadlách vrchný balvan z kopy, ktorá bola vrazená za mnou do úboče nad úzkou cestičkou a vyzerala nehnuteľná. Vtedy mi preblesklo hlavou: kľúč nie je nablízku, ale má byť! Možno nebol v poriadku a horár ho odniesol. Ale je aj iná možnosť. Tu, za stromom bol možno príliš viditeľný, rovnako ako nad výstupkom, v koreňoch pod stromom, čo mohlo plašiť ostražitosť medveďa a rysa. Možno je inde. A jediným takým miestom boli tie balvany. Keby tak niekde za nimi bol ten kľúč! Bol by som sa dovliekol so železom k tým miestam, ale moja pozícia a k tomu reťaz zapustená hlboko do zeme mi to znemožnili. Ostávalo iba jediné: vysekať mohutné korene a uvoľniť balvany z lona stráne. Tam azda bude ten kľúč, ktorý si už nejako pritiahnem. Všetci tí, čo neskôr, podľa rán na nohe, zrekonštruovali moju vtedajšiu pozíciu a ktorí predtým alebo potom boli na mieste a videli tie balvany, korene, cestičku a priepasť vyhlásili, že niečo také je nadľudská námaha. Mne sa to vtedy nadľudským nezdalo a koniec koncov ani dnes nie. Videl som len kus stráne za sebou, ktorú musím rozbiť. Boj s nešťastím. Pustil som sa teda do toho zápasu, ktorý bol krutý a strašný. Obrátený som bol tak, že sa mi trhali rany, ale rúbal som korene valaškou bez oddychu, bez prestávky s nepochopiteľnou istotou. Aj keď som valašku držal chvíľami len v jednej ruke a na konci, rana za ranou dopadala vždy na jedno miesto. Korene sa uvoľnili a uťaté sa váľali na ceste. Potom bolo treba pohnúť balvanmi, ktoré zapadali jeden do druhého a všetky do úboče. Nakláňal som sa ako sa len dalo. Rany sa trhali hore, dolu, na všetky strany. Krv zaliala už celé

lýtko, pokiaľ viselo spod zovretých čelústí a celú pätu. Pálila, potom chladla a černela, ale ja som to všetko akosi necítil, neuvedomoval si, nevidel. A stráň povoľovala, balvany sa pohli. Nevnímal som svoj posledný západ slnka, i keď som bol presvedčený, že zomriem. Počas sekania, rúbania a uvoľňovania som si v duchu neustále hovoril: Viem, že zahyniem. Ale zároveň akoby som si tým privolával istú možnosť, že sa z toho predsa len nejako dostanem. Padal smutný a chladný súmrak. Ešte som zápasil. Obrisy hôr sa zalievali studeným, clivým prítímím. A potom sadla mrazivá tma. Vtedy zápas skončil, stráň bola rozbitá. Jeden obrovský balvan zletel už za súmraku do priepasti, neskôr mi druhý vykĺzol na cestu a tretí len čakal, kým ním pohnem. Nikdy v živote som nebol a sotva kedy už budem tak dokonale spokojný sám so sebou ako vtedy. Vztyčil som sa, horúčkovo rozrušený, trasúc sa únavou na celom tele, a šťastný svojou silou, svojím víťazstvom.

7.

Až teraz som si všimol, že svieti mesiac. Nad Kriváňom visel na oblohe úplnok a jeho biele svetlo dopadalo ku mne na cestu roztrieštené korunami stromov. Oddychoval som spotený a chvel som sa náhle pocítenou zimou. Bol som oblečený len naľahko, v košeli. Zaplavila ma nesmierna tieseň: taký sám a sám uprostred toľkej krásy, v toľkých mukách. Dookola všetko bolo presvetlené mesačným svetlom. Kúsok cesty predou mnou, kým sa nestratila v nedohľadne, priepasť vedľa mňa, kotlina za mnou, aj ten druhý breh Kotlín, oddeľujúci ma od Nefcerky. Všetko akosi vystúpilo z temnoty a priblížilo sa ku mne. A ja som vnímal tú nádheru a moja duša sa triasla. Čo asi teraz robia naši doma v Prahe? Možno ma práve spomínajú: Mohol by sa už vrátiť domov, dosť sa už tohto roku nachodil po Tatrách! Raz si tam

zlomí väz, hovorievali žartom, možno aj dnes. Vôbec netušia, že o dva-tri dni to už hovoriť nebudú, lebo vtedy ma tu už nebude. Dlho to trvať nemôže. Koľko ľudí, ktorí ma poznajú, sa v tejto chvíli baví, smeje, raduje – a ja umieram. Len niekoľko chvíľ som bol nečinný a bolesť sa stávala neznesiteľnou. Nikdy nenájdem slová, ktoré by zodpovedali mojim mukám. Cítil som crčiacu krv. Vtedy ešte tiekla, kedykoľvek som urobil prudší pohyb. Vykrvácam. Možno dostanem otravu krvi. Zdalo sa mi, že mi navierajú žily v ohyboch rúk, nôh, bokov, pod ramenami. Všade som cítil prudké sťahovanie a bolesti, ktoré nemožno presne označiť, ktoré vzbudzovali pocit podobný strachu, aby mi na tom, či onom mieste nepraskla žila alebo tepna, alebo aby sa mi neotvorilo telo. Začínal som ochabovať. A kľúč? Dušička sa vo mne schúlila a smrteľne zachvela. V tých miestach bola tma, mesačné svetlo dopadalo na cestu. Kľúč nebolo vidieť. Zomierala posledná nádej. Ale predsa ešte niečo: nejako zvaliť ten balvan na železo alebo nadvihnúť ho a pustiť na pružinu. Možno ju aspoň stlačím – a čo keby náhodou praskla? Aké smiešne, bláznivé, šialené, zúfalé! Zvalil som balvan na pružinu. Nebolo to ani poznať. Tu som uchopil onen ohromný balvan – dnes by som ním nepohol – nadvihol a spustil. Pružina sa máličko stlačila a znovu vrátila do pôvodnej polohy. Prekonal som strach a zúfalstvo, prekonal som niekoľko nebezpečných okamžikov, vysekal som korene, vyvrátil balvany a rozbil stráž, hoci prikovaný železnými zubami a krvácajúci – ale oproti železu som bol žalostne úbohý a bezmocný. Vysilením som div že nepadol k zemi. Spočinul som celou váhou tela na ranách visiacej pravej nohy a ľavú som preniesol cez železo. Dokončil som tak krok, ktorým bola prerušená moja prechádzka pred

hodinami. Svoj Posledný Krok. A potom som začal premýšľať o smrti.

8.

Vytiahol som hodinky. Bolo po deviatej. Už pol šiestej hodiny trčím v železe. Koľko hodín ma ešte čaká, kým zahyniem? Zatiaľ rany zamrzali, do tela sa navážal vražedný chlad s horúčkovitým teplom a niečo podobné agónii mnou lomcovalo tak, že som každú chvíľu mohol zletieť do priepasti. A rany sa trhali. Pol šiestej hodiny. Je noc. Hlboká noc. Ani zajtra nikto nepríde. Potom druhá noc. Tretí deň ma asi nájde už zápasiaceho so smrťou z posledných síl. Ale vôbec nie – akoby som mohol tak dlho vydržať? Zahyniem skôr. Čo keby zajtra niekto prišiel? Ale to by bol zázrak - a zázraky sa nestávajú. Čo hlásilo sa v posledných chvíľach, už víťazilo dosť dôrazne. Boh jediný snáď môže pomôcť. Modli sa! Prvé slová modlitby mi splynuli z úst. Ale potom som zmĺkol. Zahanbil som sa. Ak je boh taký, ako som si ho niekedy predstavoval - ďaleko od všetkých vierovyznaní, vysoko nad ľudské poňatie – potom je modlitba zbytočná. Ale ak je taký, ako učí viera, akú cenu by pre neho mala modlitba v posledných okamžikoch, vynútená zúfalstvom? Krásna mesačná noc bola ľahostajná k týmto úvahám. Nočné hlasy sa ozývali nado mnou, okolo mňa, podo mnou. A v tých hlasoch znel život a láska – všetko to, čoho pre mňa už nebolo. Ďaleko od sveta, opustený a bez nádeje, sám a sám ocitol som sa smrti tvárou v tvár. Kedysi som mal otravu krvi v pravej ruke. Poznal som tie bolesti. A teraz som zakúšal stonásobne horšie. Kde aká žila, všetko nabehlo k prasknutiu. V ohyboch tela akoby sa hady prehrýzali a krútili a zmes neznesiteľných bolestí mnou len tak hádzala. Pokojne som usúdil: mám otravu krvi. Bolo to úplne prirodzené. A následok – zomriem strašnou smrťou. Keby

to aj nebola otrava krvi – ale ona je – čoskoro padnem, zlomím si nohu a zahyniem strašnou smrťou buď na chodníku alebo v priepasti. Možno budem so zlomenou nohou visieť nad kotlinou – potom zletím – zachytím sa ešte v kosodrevine – budú to nekonečné muky. A keby sa to všetko nestalo, hoci stáť sa to musí, zahyniem vykrvácaním a hladom. Do nedele je ešte ďaleko. Smrť je teda neodvratná a vždy desivá a krutá. Mučenie, trýzeň. Tak som to pokojne premyslel. Ale v tom pokoji bolo už šialenstvo človeka hľadajúceho smrť. Povedal som si: zomriem vlastnou rukou a hneď. Ušetrím si telesné aj duševné muky. Ako, to som zatiaľ nevedel. Ale už som bol rozhodnutý. Zabijem sa. A vtedy sa rozpútala vo mne nekonečná útosť. Nie pre vlastný stratený život, ale pre tú bolesť, do ktorej uvrhnem svojich doma, čo už na mňa po tieto dni čakajú. Pre nešťastie, do ktorého uvrhnem nevinnú rodinu, u ktorej som trávil toto leto v Tatrách a preto, že umieram všetkými opustený, bez jediného pohľadu plného lásky, bez nádeje, že počujem v tých posledných okamihoch ľudský hlas. Naraz sa mi zdalo, že je to už strašne dávno, čo som nevidel ľudskú tvár. A hrozné muky, ktoré hrozili, že ma zrazia k zemi, pripomínali mi dôrazne, že nadišiel môj čas. Do pol desiatej chýbalo niekoľko minút. Na dlani, na kúsku papiera, som sotva čitateľne načmáral niekoľko slov určených rodičom a niekoľko slov, ktoré mali poslúžiť môjmu hostiteľovi ako svedectvo, že on nemá vinu na mojej smrti. Potom som začal premýšľať o spôsobe, ako to urobím. Bol len jeden spôsob a aj ten ťažko zrealizovateľný - obesenie. Ale mne už bolo všetko jedno. Aj to mi vyhovovalo. Vyzul som si obe topánky, vyvliekol šnúrkou, splietol som ich s vreckovkou do akéhosi remeňa. Potom som valaškou stiahol drôt a spojil s remeňom do slučky. Ostávalo už len založiť na hrdlo a spustiť.

Naposledy som sa rozhliadol po horách. O chvíľu už najväčšie tajomstvo nebude pre mňa tajomstvom. Všetko, čo ma kedy zranilo či potešilo, všetko bolo malicherné, vrátane bolesti umierania, oproti nesmiernej veľkosti a velebnosti toho, od čoho ma delila už len chvíľa. Nikto nikdy nemohol s väčším pokojom vložiť hlavu do slučky ako vtedy ja. Vytiahol som sa ako sa len dalo bez ohľadu na bolesť v nohe - a spustil som sa. Nasledovalo krátke zadrhnutie, zúžilo mi dych, zarezalo sa mi do hrdla. Ale smrť neprišla. Prasklo to – a ja som padol na prsia k zemi medzi obe limby na výstupok utvorený koreňmi. Bezmocný hnev sa mi ako otrava rozlial v duši, vystriedala ho bezmocná tuposť. Preberal som sa pomaly. Takto sa mi teda nepodarí skončiť so životom. Odsúdený som k horšej smrti. K takej desivej, že určite zošaliem skôr ako naposledy vydýchnem. A tu som si spomenul na nohu. Nebolí, nepáli. Nie je zlomená? A ako to, že vôbec môžem takto ležať? Pohlol som nohou a až teraz som pocítil, že sa jej nič nestalo, ale že železo, vzpričené na svojej úzkej hrane, celou svojou váhou viac než šesťdesiat kilogramov, tiahne ju za rany späť – a rany že sa bezpochyby trhajú ďalej. Keby som sa bol vedome chcel dostať do tejto polohy z tej predchádzajúcej, ktorá už bola nemožná, určite by som si bol nohu zlomil. Rýchly pád, bohvie ako, ma od toho ušetril. Železá sa posunuli do inej pozície. Možno sa budem môcť zase aj vzpriamiť. Pokúsiť sa ešte o niečo iné? Čo tak vydržať aspoň do zajtra? Bolesť sa však vracala, drsná a lomcujúca. Vracala sa aj beznádej. A vrátilo sa i odhodlanie zomrieť ešte tejto noci. Zajtra možno už budem ochabnutý a nebudem mať dosť síl. Deň, denné svetlo ma môže odzbrojiť. Budem hľadiť do slnka a budem umierať. Dlho a ťažko. A budem preklínať svoju slabosť, že som nevyužil temno a neušiel pred tým druhým, ktorý zakrivoval moje

samovražedné úmysly. Ale ako ujsť? Vešať sa – na smiech. Ešte mám vreckový nožík. Ale ako? Do srdca si ho nevrazím, hrdlom naň nespádnem. Čo ešte ostáva? Naraz sa všetko vo mne utišilo - prestrihnem si žily. Mám nožničky v rukoväti črienky, mám nožničky! Vraj je to pekná smrť. Pozrel som si artérie na zápästí. Áno! Tu, práve tu. Vezmem nožničky – zabodnem, prestrihnem. Vystrekne prúd krvi a potom ma obostrie taká jemná, snivá, sladká mdloba – pomaly, ale iste – a umriem, ani nebudem vedieť ako. Ako som ležal na zemi, nadvihol som sa a hľadal nôž ľavou rukou na jeho obyčajnom mieste. Nebol tam! Prebehlo mi myslou, že po operácii s lýtkom som ho otvorený zastrčil do vrecúška na veste. Siahol som aj tam, ale ani tam nebol. Zamrazilo ma. Už som nedbal na nič. Vzpriamril som sa v železách a oboma rukami hľadal vo vreckách, pod sebou, okolo seba, pod koreňmi limby - noža nebolo. Vtedy som pocítil, že otupievam od beznádeje.

Jak moře hluboký je teď můj klid / jen sebe moci ještě opustit.

Ako smiešne zneli tie verše a ako rýchlo ich pointa zapadla do skutočnosti. Strhaným zrakom som sa celý zúfalý rozhliadol po okolí. Mesačná noc, ponorená do seba, tiahla krajom. Uprostred nej som bol niečím nepatrným, úbohučkým, smiešne maličkým a bezvýznamným.

9.

Bolo pol jedenástej. Mesiace svietil veľmi jasne, všetko pod ním nadobúdalo strieborný povlak. Štít Kriváňa čnel ako vytepaný z kovu, ale zrázna stena so zosypom nad Kotlinami bola ponorená v tieni. Kotliny tonuli v mesačnom svite, nad Kôprovou sa ako strieborné hmly chveli viditeľné horské pásma. Dookola bolo počuť množstvo hlasov. Všelijaké vtáctvo hvízдалo, pípalo, kričalo, húkalo. Najvýraznejšie hýle.

Podchvíľou sa odniekiaľ ťahavo ozýval ich clivý, akoby po niečom túžiaci piskot, pripomínajúci tlmený plač. Občas niečo zašuchotalo v kosodrevine a v húšťavách za mnou, predo mnou i nado mnou. Snád' srny. Aj také zvuky bolo počuť. A od zosypu podchvíľou doliehalo ku mne temné rachotenie, ako keď padajú kamene z veľkej výšky. Možno pod nohami kamzíkov. A ešte niečo – srdce zvierajúci hukot vôd. Zdola z Kôprovej, možno aj z Kotlín a bohvie odkiaľ ešte. Taký zložitý, hlboký hukot, zmes zmetených hlasov a výkrikov, akoby psy štekali a niekto ich okrikoval, zas akoby niekto volal o pomoc, hneď akoby sa niekoľkí hádali vášnivo, neústupne. Vyvolávalo to vo mne najpodivnejšie myšlienky. To bolo o pol jedenástej. A potom som striedavo hľadal stratený nožík, chvíľami sa mi zdalo, že upadám do mdlôb a želal som si to. Hlasy ozývajúce sa zo všetkých strán ma dráždili, mesačné svetlo mučilo. Asi na päť, šesť krokov odo mňa, na ohybe chodníka a na okraji zrúzu ma začal znepokojovať malý, tenký pahýľ ožiarený mesačným lúčom. Akoby na ňom sedel mystický, striebornobiely vták. Ležal som na prsiach, s hlavou pri zemi a zrak mi neustále zabiehal k tomu vtákovi nehybne sediacemu predo mnou. Rušilo ma to. Ako pomätený som zrazu vytiahol spod železa dva úlomky z dreveného taniera s úmyslom odohnať vtáka. Viem ja, čo sa vtedy stalo? Prečo som jeden úlomok odložil, keď som na ňom uvidel železné zveráky, hoci som nepomyslel na to, že ich možno budem potrebovať, že bez nich by som bol úplne stratený aj keby som našiel kľúč k železám? Ved' kľúč som nemal a ani nádej, že ho nájdem. Vzal som ten druhý úlomok a hodil ho do vtáka. Zaletel ďaleko od neho, niekam do priepasti. Vták sedel ďalej a strieborne sa mi posmieval priamo do vytreštených očí. Jedenásť. Dvanásť. Polnoc prepadla kraj. Mesiac vystupoval

stále vyššie, svetla na chodníku pribúdalo. Biely vták, s hlavou otočenou ku mne, mlčal. Obaja sme boli nehybní. On bol moja fikcia a ja ani to nie. Veci, ktoré prestávajú existovať sú tragickejšie ako tie, čo neexistujú. Rozľútosť som sa sám nad sebou. Pred očami mi prebiehal celý môj život s úžasnou podrobnosťou a ostrosťou. Všetky svoje sny som videl pred sebou a znovu som ich videl umierať. Ale už mi to nebolo ľúto ako ničoho, čo v minulosti bolo premrhané, zmarené. Všetko zaťažil veľký pokoj, veľká rezignácia. Ako keď sordinu položíš na husle. Čo po mne ostane? Niekoľko knížiek a triešť všetkého, čo bolo iba začiatkom a musí byť koncom. Slabý odraz toho, o čom som sníval. Keď iní iba začínajú žiť – ja umieram. Deň, dva dni, možno aj tri dni sa budem trápiť viac, ako si vie ľudský mozog predstaviť. Potom vypustím dušu vyhladovaný, spálený smädом, znivočený bolestivými mukami. Sám a sám vo výške pustých hôr, v šírych priestoroch, pohladzaný voľným vzduchom a vôňou límb, bez jediného ľudského slova či pohľadu. Opustený, umučený. Keby bolo niečo nad nami, čo trestá viny pozemské – nebol by som ja už očistený týmito mukami? Zomriem. Nájdu ma a povedia: Neopatrnosť. Chlapčenská zvedavosť. K súcitnej ľútosťi sa pripojí pokrčenie ramien. A pritom to nebola ani neopatrnosť, ani zvedavosť. Len tragická náhoda. Potom ma pochovajú a kým príde deň, kedy by mi malo byť dvadsať, už budem patriť medzi zabudnutých. A čo bude po smrti? Čo ma čaká? Tajomstvo, ktorým ľudský mozog nikdy neprenikne, zaujalo moju dušu svojou veľkoleposťou a hrôzou. Duša ma ťahala už inam. Iba jedno ma ťažilo – že spôsobím bolesť a zúfalstvo iným a že nemôžem inak. Potom sa mi všetko začalo v hlave motať. Výjavy z detstva, chlapčerstva, z nedávnych čias mi kmitali pred očami a za každým sa plazila

nejaká zakríknutá ľútosť. Bez zjavného podnetu sa mi v mysli vynárali všelijaké úryvky z piesní, básní, prečítaného a týrali ma. Akoby už všetko bola lož. Len fyzická a duševná bolesť nie. Trpel som nesmiernymi bolesťami a páľčivým smädom, zatínal zuby do látky rukáva, počítal sekundy a túžil po smrti. Ale už nebolo nádeje, že by som si ju mohol privolať skôr ako príde sama. Nič ma nemohlo zachrániť k životu, ani urýchliť k smrti. Chladil som si rozpálené čelo na vlhkej zemi. Zrazu som začul akési šramotenie a tápanie a uvedomil si, že to trvá už dlhšie. Zdvihol som hlavu - a v tej chvíli mi strašný des zovrel hrdlo. Telo stuhlo, srdce na okamih prestalo biť. Do očí mi vošla hrôza a očami prenikla do vnútra. Rozliala sa mi po útrobach ako roztavené, žeravé železo. Medved' bol na päť, šesť krokov odo mňa, ako sa znenazdania objavil na ohybe cesty. Ale už v tom istom okamihu sa vrhol z cesty dolu po svahu medzi kosodrevinu. Ochromený úžasom ešte som videl ako dvakrát otočil hlavu mojím smerom a domyslel som si jeho oči. Potom som už počul len šuchotanie a praskot. Potom už nič. Ešte aj dnes sa roztrasiem, keď si na to spomeniem. Vedel som, že medved' sa v Tatrách neodváža zaútočiť na človeka. Ale vtedy som sa po prvý raz stretol so šelmou vo voľnej prírode a ešte za okolností, ktoré neboli prirodzené, ani normálne. Dlhو som sa nemohol spamätať. A ešte dlho potom som sa obzeral na cestu do Kotlín a na more kosodreviny. Nepriznával som si bázeň, ale cítil som, že bázeň to je, i keď len inštinktívna. Taká panika zmyslov. Až keď už bolo jasné, že žiadne nebezpečenstvo nehrozí, sklonil som hlavu a na dlaň prehodil vtedy trochu dlhšie vlasy. Dnes to pôsobí smiešne, ale vtedy mi do smiechu nebolo. Chcel som vedieť, či som v momente nezošedivel. Nezošedivel som. Len isté sklamanie mi prešľahlo dušou a stud. Ved' sa

nebolo treba až tak naľakat'. Začínala sa jedenásta hodina môjho pripútania nad priepasťou. Mesačné svetlo akoby ešte zosilnelo. Ale vo mne bolo už temno bez úsvitu.

Medzi Kotlinami a Priehybou piatok, 9. októbra 1903

Svet naokolo však nebol v súlade s mojím vnútrom. Temno okolo mňa začalo nabiehať svitaním, potom sa dvíhalo z hôr ako hmly, ale úsvit padajúci zhora ho rozrážal aj tam. Mesačné svetlo zbelelo a pohaslo. Obzory menili farbu, tieňe zmákli a zneisteli, vzduch zvlhol. Nočné hlasy zoslabli až zmĺkli. Ani hýle už nebolo počuť, ale ozývali sa hlasy iné. Biely vták odletel. Bola ešte noc, a predsa noc už nebola. Ale ani ráno nebolo, ba ani úsvit ešte nie. Na protiľahlom pásme hôr za Kôprovou prevládala hnedožltá farba. Nad farbou Kôprovej doliny prevládal pocit neúplnosti, lebo nebolo dovidieť na jej dno. Dalo sa len tušiť. Nebo jasnelo, Kotliny sa černeli, zosyp plakal svojou šedivosťou. Aj steny nad ním a štít Kriváňa boli šedivé, lenže ich šedivosť neplakala, skôr hrozila, a to je rozdiel. Zo zeme vystupovala vôňa a lahodný vetrík ju roznášal, nad hory vyliezali mráčiky, také baránky. Bude azda pršať alebo snežiť. Možno aj tejto noci nadržanom snežilo, lebo na vrchole Kriváňa sa niečo belelo. Aj rany zamrzli. Ani krv už netečie. Pravda, nesmiem sa pohnúť, hrozne to bolí. Železo ťahá za rany. Ale už sa netrhajú. Totiž možno sa trhajú, ale necítim to. Čiže akoby sa netrhali. Tak sa vlečie minúta za minútou. Vsevolod Garšin kedysi popísal štyri dni múk, lenže sám ich neprežil.⁸ Zuby mi drkocú od zimy, ale zimnica mnou už netrasie. Nabehnuté žily neodpuchli, ani nebolia. Teda nebola to otrava krvi? Nemám však z toho zistenia

⁸ Garšin, Vsevolod Michajlovič (1855-1888) – ruský spisovateľ, blízky priateľ maliara I. J. Repina. *Dobrovoľník vo vojne Ruska proti Turecku (1877). Zážitky z tejto vojny našli odraz v jeho poviedke Štyri dni, v ktorej hrdina popri neznesiteľných fyzických útrapách prežíva ešte horšie muky, spôsobené neodbytnými úvahami o tom, čo a kto je pravou príčinou vojny, tohto neprirodzeného, neľudského stavu, v ktorom sa ocitajú tisíce nevinných ľudí.*

žiadnu radosť. Zomriem tak či tak, v konečnom dôsledku na tom nezáleží. Medzitým sa ráno pretrhávalo z prítmnia umierajúcej noci. Nejaké túžby letia vzduchom, ktorý ziskava na hebkosti. Zdá sa, že sa má niečo stať - pravda, rodí sa deň. Deň posledný alebo predposledný. Áno, Garšin popísal štyri dni podľa skúsenosti niekoho, kto ich prežil, koho zachránili, kým zomrel. Ale čo ja? Postavil som sa, lebo ležať som už nevládal. O niečo nižšie som stiahol drôt, dvojito pretiahnutý medzi limbami a rukou ovinutou do šatky som sa ho chytil, opretý o valašku, ktorá mi občas vypadávala. Bolo päť hodín, bolo šesť. Vydržím ešte do piatej, do šiestej večer. Ak nikto nepríde. Zabiť sa nemôžem, nemám čím. Som odsúdený dotrpieť pomaly, bolesť za bolesťou. Keby som mohol dúfať, že niekedy opíšem toto svoje utrpenie, ani by som nevyčítal osudu, že ma nechal trpieť. Ale som odsúdený na smrť. Trochu sa oteplilo. Bolo už úplné svetlo. Nadišiel deň, ktorého by som sa už nebol dožil, keby sa len o tri okamžiky neskôr boli pretrhli putá môjho dychu alebo keby som nebol stratil nôž. Nadišiel piatok. Všade bolo pusto, aj vo mne. Chcel by som počuť aspoň svoj hlas. A potom: čo keby náhodou...? Začal som kričať. Neúnavne, neprestajne s očami upretými na hodinky, ktoré som postavil na zem, na výstupok ku koreňu vyčnievajúcemu zo zeme. Sekunda za sekundou, minúta za minútou. Môj hlas sa strácal v diaľke, hulákanie zmieralo bez ozveny. Aspoň tak sa mi to javí dnes. Ale ničím si nemôžem byť istý, pretože už sa o mňa pokúšali halucinácie. Tam niekde dolu sa hádali lovci, štekali nejaké psy, stromy začali hovoriť. Obloha nebola najčistejšia, ale slnko vyšlo aj tak – slávne, žiarivé, víťazné. Ja som sa cítil porazený. Áno, Garšin mohol písať, keď to umieranie sám neprežil. Ale nakoniec aj on vyskočil z okna, zbláznil sa.

Medzi Kotlinami a Priehybou piatok, 9. októbra 1903 o 11,00

Kedy som si prvý raz spomenul na svoju úžasnú prácu z minulého dňa a na kľúč – neviem. Ale bolo to už poriadne neskoro. So zatajeným dychom som sa obrátil k stráni, ktorú som rozmetal pred niekoľkými hodinami - a zbadal som tam skrutku. Na mieste, ktoré som včera odkryl uvoľnením balvanov. Skrutka! Skrutka! Natiahol som ruku s valaškou – v žilách mi stuhla krv. Valaška nestačila. Keby som bol len o pol metra bližšie! Ale takto bola skrutka príliš ďaleko. Tantalove muky. Smrť s pohľadom na pol metra, ktorý ma oddeľuje od života! Kričal som, kričal a kričal. Keby som nebol vykričal svoje zúfalstvo, bol by som možno umrel hneď v tej chvíli. V hlave som mal prázdno, bolesť som necítil. Bol som už mimo tohto sveta, hoci stále ešte v ňom. Presne o jedenástej mi padli oči na uzol drôtu a myšlienka mi ako blesk preletela hlavou. Ten blesk stačil, aby mi ukázal cestu a smer. Strhol som drôt, trasúcou sa rukou som ho narovnal a urobil niečo ako udicu. Hrozilo nebezpečenstvo, že nikdy sa už ku kľúču nedostanem, keď mi vykĺzne pri prvom pokuse. Hodil som udicu bez dlhého váhania a rozmýšľania. Možno to bolo treba urobiť práve tak. Zachytil som skrutku a trhol drôtom. Kľúč mi ležal pri nohách. Železo zazvonilo o železo. Zoskrutkoval som jednu pružinu a založil železnú svorku, ktorú som takmer hodil po fiktívnom bielom vtákovi. Pocítil som, že čeluste málinko povolili. Zoskrutkoval som i druhú s vytreštenými očami a dohryzenými perami. A naraz strašná, páľčivá, žeravá bolesť ma celého prenikla a div nezrazila k zemi. Čeluste sa otvorili. Spotený, zmorený, vyhladovaný, žízniaci, otupený po viac ako devätnástich hodinách, som sa ocitol na slobode. Devätnástich a pol. Padal som do mdlôb z vysilenia a z novej, príliš silnej bolesti, ale

myslím, že som sa usmieval. Áno, určite som sa usmieval ako človek, ktorému sa prisnilo, že umiera a z utrpenia sna sa prebudil do krásnej skutočnosti. Vylvliekol som nohu zo želiez a klesol na zem vedľa pasce.

10.

Devätnásť a pol hodín sedela smrť v mojej tesnej blízkosti. Teraz som pocítil, že zaváhala a o kúsok sa vzdialila. Ohromený veľkosťou okamihu som sa takmer poddal mrákotám. Ale nepodľahol som. Inštinktívne som vycítil, že keby som sa teraz poddal odpočinku bez vymytia a obviazania rán, možno by som už nevstal. Taký som bol vysilený. Strach pred otravou krvi ma prinútil zdvihnúť sa a hnal ma ďalej dolu, čo najskôr dokonale vymyť, vyplaviť zmučenú nohu. Obviazal som si ju zatiaľ vreckovkou a útržkom zo spodného šatstva. Vyzerala hrozne a najmenej zo všetkého sa podobala na ľudskú nohu. Obalená sčernetou krvou, roztrhaná, s hlbokými roztvorenými ranami v miestach, kde sa zaťali čeľuste, neprirodzené stlačená nad nimi, odporne opuchnutá, nabehnutá – tá noha už vyzerala ako stratená. Dotkol som sa päty - necítil som nič. Dotkol som sa silnejšie - znovu nič. Niekoľko chvíľ po tom, ako železné čeľuste vytiahli z môjho tela svoje strašné zuby, vydal som sa na cestu z týchto miest. To sa povie - vydal som sa na cestu. Strašne sa mi chcelo vzpriamiť, postaviť a skúsiť, čo je to stáť na oboch nohách! Ale hneď som sa zložil k zemi. Ochromený najprv vlastnou slabosťou, potom krutou predstavou toho, čo všetko hrozné mám pred sebou, kým budem môcť skonštatovať - som zachránený. Liezol som po štyroch ako pes. Sprvu ma pokúšalo prekročiť železá, vydať sa chodníčkom na Priehybu a odtiaľ zísť na Podbanské. Ale rozhodol som sa pre druhú, dlhšiu alternatívu. Pre návrat do Nefcerky a potom dolu Kôprovou dolinou do našej

horárne. Nielenže som nevyhnutne potreboval aspoň krátky odpočinok a občerstvenie. Desili ma ďalšie železá nastražené na tamtej ceste. Aj rukami som sa mohol ešte chytiť! Hlad a smäd som si uvedomoval, bolesť mi už bola ľahostajná. Iba chvíľami som možno zaúpel. Cesta klesala veľmi príkro do Kotlín. Bolo sa treba spúšťať po chrbte, s ranenou nohou zdvihnutou do výšky. Popri ceste rástli čučoriedky a brusnice, hneď som sa na ne vrhol. Ale hlad a smäd akoby sa práve tým boli prebudili. Slnko stúpalo. O chvíľu bude poludnie. A vtedy som sa ja, z druhej strany Kotlín, vnorený do žltej trávy, po ktorej som sa šmýkal, naposledy obrátil a pozrel do diaľky k železám. Spustené trčali pod výstupkom nad priepasťou, uprostred skazy, ktorú urobila moja valaška v stráni. Železá boli premožené. Zdalo sa mi, že to hory ma chceli zničiť. Ale ja som zvíťazil nad všetkým. I nad smrťou. Dlhá to bola cesta plazením z Kotlín do Nefcerky, ale radosť zo života prevyšovala počas nej mieru utrpenia a neistej budúcnosti. Jediná predstava mi kalila ružové obzory – jednonohá postava, v tvári ktorej som rozpoznával stopy svojich bolestí. Ale aj na to som chvíľami zabúdala, ako som sa vliekol cez balvany, po kamení, po suchej dlhej tráve, cez hrbolaté korene. Taký som bo šťastný zo svojho oslobodenia. Chvíľami som sa zastavoval pri malinách, čučoriedkach, brusniciach. Najmä malín bolo všade neúrekom, keď som sa dostal zas do lesa, a takých veľkých, priam volajúcich svojou červenou zrelosťou. Ako som si ich mohol nevšimnúť, keď som tadiaľto včera prechádzal? Taký som bol zamyslený, taký zamestnaný skúmaním cesty, na ktorej som sa obával želez? Až niekedy okolo druhej zbadal som konečne šindľovú strechu Nefcerky. Nekonečne som túžil po tých niekoľkých dúškoch mlieka, čo mi tam ostalo. Táto túžba ma trýznila od chvíle, ako som sa pustil

štvornožky dolu. Najväčšia bola vtedy, keď som už videl Nefcerku a predsa som bol od nej ešte ďaleko, keďže som sa k nej vliekol rýchlosťou slimákov. S vytreštenými očami, dychčiac od námahy ako uštvané zviera, ustavične som premeriaval očami tú vzdialenosť a postupoval som padajúc k zemi. Tak som sa doplazil až do Nefcerky.

11.

Napil som sa mlieka a to ma kúsok osviežilo i keď ho bolo iba na dva dúšky. Ale zápach ostatných potravín vyvolával vo mne nevoľnosť. Pootváral som okná, vyhádzal všetko jedlo okrem chleba a slaniny, ktorú som niekoľkokrát zabalil a pre každý prípad vložil do batoha. Potom som po štyroch vyliezol von, posunujúc pred sebou ako džbán obviazanú nohu, až som sa doplazil k potoku pod chatkou. Tam som si vymýval rany a takmer kričal od bolesti. Koľko krvi mi potom ešte vytieklo a ako bystrina sčervenela, kam až dosiahol zrak. Zdalo sa to neuveriteľné. Sám by som tomu neveril, keby som ten pohľad dodnes nemal živo pred očami. Potom som zmučenú nohu obviazal a doplazil sa naspäť, opäť postrkujúc pred sebou ten džbán. Podchvíľou som od vysilenia ostával ležať na zemi. Približne v tom čase, keď som sa minulého dňa chytil do želez, ležal som už v posteli, oblečený a zabalený do prikrývok. Striedavo mnou lomcovala horúčka, mrazivý chlad a také bolesti, že som sa pod nimi div nezbláznil. Asi o pol desiatej som vstal ako námesačný, rozsvietil a vymyl si rany. Znovu som si ľahol so škripajúcimi zubami, prenasledovaný najstrašnejšími myšlienkami. Konečne ma horúčkovité vidiny premohli. Začal som blúzniť, kričať, s niekým sa hádať. Prechádzal som čímisi desivým. Spomienka na to mi utkvela hlboko v duši.

Nefcerka sobota, 10. októbra 1903

Keď ma denné svetlo vytrhlo príznakom, dlho som ešte ležal ako zmyslov zbavený. Niekedy po deviatej som vyliezol z postele úbohý, stýraný, s drkotajúcimi zubami. Triasol som sa na celom tele. Znovu som podstúpil včerajšiu krížovú cestu k potoku a späť. S námahou som zjedol jedno ľadové vajíčko natvrdo, čo mi ešte ostalo. Štvornožky som sa pomotal po izbe, občas postávajúc na zdravej nohe, dával do poriadku, čo som porozhadzoval. Obliekol si kabát, vzal na chrbát batoh, do ktorého som zastrčil klobúk, pozatváral okenice, pozamykal dvere. Okolo poludnia som opúšťal Nefcerku. Prišiel som vzpriamený v slnečnom jase, plný myšlienok a šťastný zo samoty, ktorú som tu našiel. Odchádzal som v prítmí mrakov, zrazený k zemi, s ovinutými dlaňami a kolenami po štyroch ako zviera. Utýraný, s útrobami odmietajúcimi potravu, porušenými zmyslami, nohou viac stratenou ako svojou, zmietaný bolesťou, odovzdaný do svojho nešťastia. Na pahorku som sa naposledy obrátil k Nefcerke. Stromy v kotline stáli ticho, nehybne, skaly nad nimi čneli studené a drsné. Len tá stužka vodopádu sa trepotala tam naproti a zurkot od nej dochádzal až ku mne. Len tá stužka a ja sme boli v pohybe. A meravá Nefcerka sa mlčky lúčila so svojím obyvateľom. Obrátil som sa a liezol ďalej. Za okamžik sa mi Nefcerka a jej svet stratili z dohľadu.

Kôprová dolina sobota, 10. októbra 1903

Štít Kriváňa stál nado mnou nad pásmom hôr. Ale potom som už nevidel nič, iba tú zem pod sebou, po ktorej som sa plazil, kamene, o ktoré som sa otlkal, korene, o ktoré som sa zatrhával. A potom ešte nekonečnú hĺbku Kôprovej doliny, ktorou mi prichádzalo prejsť. Preliezť s vypätím posledných síl. Začalo pršať, ale to mi bolo už celkom ľahostajné a nevadilo mi. Naopak. Dážď ma do istej miery osviežoval. Horšie bolo, že som

sa čoskoro musel čvachtať po kalužiach a blate. Ale privykol som aj na to. Liezol som, liezol a liezol a liezol. Potom som sa ocitol na širšej ceste. Bolo zrejmé, že už som v Kôprovej. Ostal som chvíľu ležať, trojhodinovou cestou úplne vyčerpaný. Keď sme v auguste odchádzali z Nefcerky, zbehol som to za desať minút. Teraz mi cesta trvala tri hodiny! Takmer dvadsaťnásobok času. Kedy takýmto tempom dôjdem na Podbanské? Neostal som v Nefcerke, lebo som sa bál, že tam nikto nepríde ani v nedeľu a že dovtedy dostanem otravu krvi, alebo skonám vysilením. Okrem tejto neistoty, bál som sa aj samoty a nečinnosti. Radšej som si vybral ďalší zápas, pri ktorom budem mať aspoň akú takú nádej, že sa po kúsku približujem k záchrane. Zápas to bol, ale pocit, že sa nejako viditeľne približujem, ten mi napodiv chýbal. Keď som sa ocitol v nekonečnej rozľahlosti Kôprovej doliny, zľakol som sa. Aj by sa mi bolo chcelo vrátiť do bezpečia loveckej chaty v Nefcerke. Ale predstava spiatočnej cesty a vedomie, že som nijako nepokročil, ma odradili od návratu. Namáhavo som sa vzpriamil a opierajúc sa o valašku, s ohromnými bolesťami v zdvihnutej ranenej nohe, skúsil som chvíľu poskakovať dopredu. Ale vždy po niekoľkých chabých poskokoch som musel dlho odpočívať na zemi. Pršalo, len sa lialo, nohy sa mi skĺzavali. Asi trikrát som spadol. A bol som úplne vyčerpaný. Na smrť unavený, so zatvorenými očami, otupený bolesťou, s hlavou akoby roztrieštenou, zviezol som sa k zemi ako po údere bleskom. Keď som sa prebral, bolo pol šiestej. Cítil som, že ostávať, znamenalo by podľahnúť. Pokúsil som sa vstať, ale zvalil som sa skôr, ako sa mi to podarilo. Pochopil som, že nemám na výber. Len plaziť sa po štyroch tak dlho, kým neumriem.

12.

Liezol som pomaly dopredu, už ľahostajný voči všetkému. Dušička sa vo mne stiahla niekde do kúta. Ani ona už nič necítila. Zmrákalo sa, keď som si uvedomil, že čo nevidieť padnem a omdliem. Prestalo pršať, ale nebolo o to lepšie. Zastavil som sa, s ťažkosťami posadil na balvan, zložil batoh, vytiahol chlieb a slaninu. Ale sotva som sa pokúsil niečo prehltnúť, hneď som to musel vyplúť. Slaninu som hneď zahodil, chlieb som si odložil. Batoh som znovu vzal na chrbát. Liezol som ďalej. Žalúdok som mal stiahnutý bez pocitu hladu, pretrvávala len akási páľčivosť, ktorú som vodou nemohol uhasiť. Cesta sa vliekla. Zatiaľ sa celkom zotmelo. Čvachtal som sa po kalužiach všetkými štyrmi, poklesával, omdlieval. Ale vždy som sa vzchopil a brodil ďalej. Takouto nocou som sa vliekol bez nádeje na pomoc, v zápase so smrťou, ktorá bola zas nebezpečne blízko. Neviem, koľko bolo hodín, ale našiel by som to miesto kedykoľvek, aj po rokoch. Naraz som sa dostal do širšieho voľného priestoru. Celkom zreteľne som zachytil niekde nablízku akési tápanie a šramot. Možno Kabzan včera počul výstrely a ide po pytlíkoch - preletelo mi hlavou. Poznal som horské zákony a bolo mi jasné, že by po mne strelil, keby ma spozoroval. Okamžite som teda vykrikol a zahulákal tak, ako som to na Podbanskom vedel iba ja. Márne sa všetci snažili napodobniť ma. Potom som napäto počúval, čo sa bude diať. Ale už bolo ticho, nikde sa nič nepohlo. Tak som sa len skrčil a postupoval ďalej so zatajeným dychom. Usiloval som sa potlačiť vlnu zúfalstva tým, že som si predstavoval, ako budem rozprávať o všetkom, čo som zažil, keď sa mi náhodou podarí znovu dostať medzi ľudí. Sprewádzal ma hukot vody. Neboli to už len lovci a psy, ale niečo horšie. A k tomu sa pripájal šelest neutíchajúceho dažďa. Na oboch horských pásmach nad

Kôprovou snežilo. Bolo mrazivo, až tuhlo telo. Ale tam, vo vnútri, bolo ešte mrazivejšie. Potom, asi po desiatich hodinách od exodu z Nefcerky, som v tých tmách stratil cestu a zapadol medzi balvany, diery a kroviny. A tam som klesol v smrteľnej únave k zemi, presvedčený, že už nikdy nevstanem. Ovinul som si obličaj a celú hlavu mokrým ručníkom, ktorým som mal ovinuté ľavé koleno. Pálčivá bolesť teraz trhala aj kolená a ruky rozbité do krvi. Nemohol som si nájsť miesto, kde by sa dalo odpočinúť. Hrboľ na hrbole, diera vedľa diery a všade plno vody. Ale bolo mi to už jedno. Hlavou nižšie ako nohami spočinul som niekde, viac mŕtvy ako nažive a ležal som tak dlho, kým mesačné svetlo nepreniklo vlhkým ručníkom. Potom som sa odtiaľ vymotal a znovu dostal na cestu. Bolo na čase. Mesiac mi onedlho zas zmizol za mrakmi a už sa neukázal. Ale už som našťastie neblúdil. Ako dokonávajúci stroj bez myšlienok a vedomia tiahol som dopredu a čakal už len na chvíľu, keď posledná vzpruha praskne. Občas sa zdalo, že aj tá už praskla a že to, čo mnou ešte hýbe, je zotrvačnosť. A akoby toho nebolo dosť na mojom biednom postavení, ešte aj náhoda mi občas hodila do cesty svoj diel. Brodil som sa po kalužiach, čo by nebolo až také zlé, ale v ceste mi niekoľkokrát ležali aj vetrom vyvrátené stromy, ktoré som musel zdolávať. Potom začalo svitať.

Kôprová dolina nedeľa, 11. októbra 1903

Štvrtý deň môjho utrpenia a piaty deň mojej osamelosti rástol nad obzorom a padal do hôr. Prestalo pršať, vrcholky hôr sa beleli snehom. Bolo chladno a clivo. Vidí sa mi, že po siedmej hodine ráno som doliezol k veľkému balvanu, ktorý by som inak prešiel ako inokedy za dve minúty. Teraz som liezol hodinu a keď som sa konečne ocitol za ním, natiahol som sa na zemi ako

bezduchý, nevládny, skonávajúci. Slnko sa predralo chmármi a konečne aj chmáry zmizli. Možno sa aj oteplilo. Možno bol krásny deň – ale o tom ja už neviem nič. Napoludnie som mal sotva toľko síl, aby som sa dovliekol k vode a chlípал ju, zohýnajúc sa k nej z brehu. Nechutila mi však. Akoby mi rástla v ústach na niečo tvrdého a horkého. Nakoniec som jednal so sebou ako dospelý človek s malým dieťaťom. Aha, tamto je strom – hovoril som si. Koľko je asi k nemu krokov? Hádal som a skúšal a mal radosť, keď sa mi podarilo uhádnuť. Potom som si predstavoval, ako kto zareaguje, keď popíšem všetko, čo som zažil. Nikto neuverí, že som ležal chorý na Podbanskom. Bude sa im to všetko zdať nepravdepodobne dobrodružným. Keby to bola pravda, dostalo by sa to aj do novín – povedia. Ale mne by to bolo úplne ľahostajné. A vždy znovu som si formuloval slová a vety ako to opíšem. Mal som akúsi detskú radosť z harmónie tých viet a významy jednotlivých slov sa mi zdali neobyčajne hlboké a presné. A na toto sa pamätám celkom zreteľne: Asi okolo tretej vliekol som sa už tak pomaly, že sa mi vôbec nezdalo, že z cesty ubúda. Nepozoroval som žiadne zmeny, lebo môj pohyb bol sotva poznateľný v pomere k času a otupenosti mojich zmyslov. Chvíľami padali na mňa mdloby, nevedomky som zostával ležať na prsiach a príznaky sa o mňa pokúšali tak, že dodnes nechápem, ako som to mohol prekonať. Dvakrát sa mi zdalo, že ma niekto chytá za rameno. Vždy som sa ohnal po ňom – a precitol z bezvedomia. Tieto dva okamžiky mi dosiaľ živo utkvievajú v pamäti a sotva kedy z nej vymiznú. Aj tá tretia vec: Zdalo sa mi, že takto zahyniem. Pozbieral som všetku svoju duševnú silu, čo jej ešte ostávalo, lebo o telesnej už nemohlo byť ani reči a veľmi pokojne som si povedal: čo tak urobiť tristotiatridsať krokov bez prerušenia? A počítal som: jeden, dva

tri... Celkom určite si pamätám, že niekde medzi sedemdesiat a osemdesiat som mal pocit, akoby som v tej chvíli už mal zomrieť. Ale premohol som to a s očami privierajúcimi sa od páľčivej bolesti, som ako stroj pokračoval v pohybe a počítaní. A keď som dokončil tristotridsaťtri, upadol som do ľahkého bezvedomia. Podľa všetkého nenastal ešte môj čas. Spamätal som sa za niekoľko okamihov, i keď to mohla byť štvrtá hodina a liezol som ďalej, plazil som sa už skoro len po prsiach a po bruchu, nedbajúc na to, že poranenou nohou tlčiem do kameňov a do zeme. Od východu z Nefcerky uplynulo už dvadsaťosem hodín. A záchrana bola v nedohľadne. Cesta sa zvažovala popri vode k sútoku Tichej a Kôprovej. Mal som dve tretiny cesty od Nefcerky na Podbanské za sebou. Dve tretiny tej cesty za dvadsaťosem hodín. Ostávala ešte jedna tretina. Ale na tú sa mi už sily nedostávalo. Tejto noci odpadnem a už sa nepreberiem. Hukot vody ma omamoval, šero v hĺbke lesa otupovalo. Necítil som už nič. Nejaká pustatina sa otvárala predou mnou a jej koniec tonul v tmách. Dalo sa predpokladať, čo znamenajú tie tmy. Ale nebolo treba už o tom rozmýšľať. Smrť ma kúsok po kúsok dostávala do svojej moci. Vtedy som zreteľne počul kdesi za sebou cvaknutie, akoby podkovou o kameň. Obrátil som hlavu a vytreštil oči. Zbadal som bežiacu ľudskú postavu a spoznal v nej horára Kabzana.

13.

- I za ruky?! - boli jeho prvé slová, zlomené zdesením. - Nie. Len pravá noha. - odpovedal som chrapľavým hlasom. A už stál vedľa mňa zúfalý, zdesený, na smrť bledý ba až sinavý, sotva schopný reči. Pokúsili sme sa spolu nejako postaviť ma, ale zrútil som sa mu do náručia. - Najlepšie bude, keď pôjdete po voz! - povedal som a cítil, že mi sily odchádzajú nadobro. Posadil ma

pri ceste na zvalený kameň a oprel o strom. Omotal ma všetkým, čo sám mal na sebe a vo veste bežal ako len vládol pre pomoc. - Aj mlieko pošlite! - pripomenul som ešte za ním slabým hlasom, hoci som mu to už predtým pripomenul niekoľkokrát. Ale hlas mi zlyhal na suchých, popraskaných perách. Pocítil som na nich krv. A zároveň sa nejaké hmly rozprestrelí okolo mňa. Vytiahol som kúsok papiera a začal som si zaznamenávať hodinu za hodinou hlavné udalosti tých štyroch dní, aby som sa ubránil mrákotám. Bolo asi tri štvrté na šesť. Nechal som si prázdne miesta pre dve dáta: Prišiel povoz ____, Podbanské____. Premáhala ma únava. Musel som zliezť a ľahnúť si na zem. Hmly poklesli. Možno sa mi to všetko len zdalo. Halucinácie, preludy. Akoby sa už približovala smrť. Ťažko som sa zodvihol na lakti. Ktosi s nerozsvieteným lampášom bežal po ceste. - Kde idete? - opýtal som sa šeptom. A ten ktosi zahorekoval: - Ach, mladý pán, či ma už nepoznajú? - Bol to náš pastier Jano Pikul. - Kde je voz? - opýtal som sa potichu. - Už ide, - plačlivo odpovedal Pikul, zohol sa ku mne a niečo mi vložil do ruky. Bola to fľaša mlieka. Vytrhol som mu ju a priložil k suchým perám, vyprahnutým ústam. Pil som z nej nový život. Mrákotné hmly sa rozplynuli, aj tie skutočné. Vynoril sa z nich voz, z koňa sa parilo, div že nespadol. Na voze horárova dcéra Matilda, najlepšie srdce v Tatrách. Nikoho nebolo doma, kto by mohol po mňa prísť a horár toho nebol schopný. Išla teda ona, najrýchlejšie ako sa len dalo. O chvíľu som už sedel na voze, po piatich dňoch hľadel zas do ľudských očí a počúval ľudský hlas. Tma naplnila lesné hlbiny, po ktorých rachotil voz a ozývalo sa dychčanie uhnaného koňa.

To všetko som prežil. Ukázalo sa, že ani o nohu neprídem, ale nasledujúce dni a noci sa mi vliekli v krutých bolestiach. Od chvíle, ako som si ľahol na posteľ, nemohol som sa po celé týždne ani pohnúť. Rany boli hrozné: zadná na šesť centimetrov hlboká, z predných mi mäso vypadávalo po celý mesiac. A hoci je to už tak dávno, dosiaľ nie sú celkom zahojené a ja len chvíľami namáhavo pokrivkávam po horárni, kým ma únava a bolesti znovu nevrhnú na lôžko. Usilujem sa nespomínať na tých päť dní, ale nedarí sa mi to. Podchvíľou sa mi tlačí do mysle niečo, čo mi pripomína tie hrôzy, do ktorých som sa nikdy nemal dostať. A najzvláštniešie je, že po všetkom tom utrpení, keď už len okamžik ma delil od záchrany, mohol som ešte zahynúť tak biedne, ako si ani nemožno predstaviť. Medveď, ktorého stopy našiel horár pri spustenom železe, ma sledoval po celé dva dni, počas ktorých som štvornožky liezol z Nefcerky na Podbanské. Našťastie som o tom nevedel, lebo by som bol prišiel o rozum. Horár tie medvedie stopy videl, moje nie. Nemohol ich vidieť, pretože som mal ruky aj kolená omotané handrami. Sledoval medveďa. Keď ma zbadal vliecť sa popri ceste v šere hlbokého lesa - už vraj chcel vystreliť. Ako uskakoval stranou, aby sa dostal k medveďovi zboku, začul som cvengnutie jeho okovaných topánok a obrátil som sa. To ma zachránilo. Rozprával to, až keď prišiel ku mne lekár. Nemal som dôvod pochybovať o pravdivosti jeho slov, i keď sa mi to všetko zdalo príliš nepravdepodobne. Ale ľudia, čo sa v tom vyznajú ma ubezpečili, že každý iný menej skúsený lesník by už bol vystrelil. To všetko je však celkom vedľajšie. Hlavné je to, že som živý a zdravý, že ani o nohu neprídem a že časom možno prestanem aj krívať. Len niekedy sa mi zdá, že z duše si už nikdy nevytrhnem to, čo som tam vtedy za tie hrozné štyri dni prežil.

Sedávam občas pri okne, hľadievam na záľahu snehu okolo horárne, na zasnežené hory, ktoré nám ohraničujú obzor; sedávam a znovu o všetkom premýšľam. Vidím pred sebou hlbokú priepasť, každý drobný poryv a záchvev z tých štyroch dní. Za priepasťou niekto stojí, a ja neviem rozoznať črty jeho tváre. Možno niekto cudzí. Ale nedá mi to. Znovu sa dívam a dívam a poznávam, že tie rysy by mohli byť moje a tá postava že som ja sám. Minulosť nemožno zaprieť, nedá sa. Vidím ju, ale medzi nami je tá priepasť. Ak sa chcem k nej priblížiť v myšlienkach, musím prejsť cez priepasť. Všade sa mi tlačí pred oči. Je to niekedy veľmi ťažké. Ale čo iné mi ostáva, než si zvyknúť?

LISTY ZO ZASNEŽENÉHO POODBANSKÉHO

V snehu

Dňa 20. novembra 1903

Sú to už tri mesiace, čo sa na horských hrebeňoch objavil prvý sneh. Vpád jesene – myslel som si vtedy - a tak som to aj napísal. Bol to naozaj len vpád. Leto sa vrátilo, zvíťazilo nad

drsnou jeseňou, zahnilo ju kdesi medzi skalami a nakrátko ešte ovládlo našu samotú. Ale potom kvety povädli, zeleň lúk zošedivela, vrchy zahrli do hneda. Biely poprašok na štítoch sa už udržal a všetko okolo nás spustlo a stíchlo. Pusto – myslel som si - a aj napísal. Jeseň prišla po druhý raz už natrvalo. Leto zomieralo. Niekedy slnko ešte žiarivejšie zasvitlo a teplá chvíľka pripomenula odkvitnuté krásy a stratené pôvaby, ale boli to už len okamžiky, po ktorých sa smútok ešte viac prehĺbil. Odviedli už aj dobytok z našej poľany. Prišli si poň z Východnej, Dovalova, aj z Hrádku. Len tých niekoľko našich kráv a teliatok vídaval som ešte z okna na poľane. Aj nášho koňa. Spásali poslednú silu žltúcej poľany. Zdalo by sa, že tam už ani niet čo nájsť. Potom sa prihnali zúrivé jesenné víchry, les sa prehýbal a lámal. Poľana úplne spustla. Také umieranie bez konca. Už sa zdalo, že je po všetkom. Ale tu sa ešte ukázalo slnko, rozhodilo svoju žiaru po kraji, vypilo hmly a všetko ešte na chvíľku akoby ožilo. Predvčerom jeseň naposledy predviedla túto svoju krutú hru. Včera už hmly zavalili krajinu tak, že ani les okolo horárne nebolo vidieť. Pršalo, pršalo a pršalo. A keď som dnes v noci, ako obyčajne, nemohol ani oka zažmúriť pre bolesti v poranenej nohe, posadil som sa na lôžku, vyzrel z okna - prísne sa na mňa zahľadela biela smrť. Prvý sneh. Nový hosť na Podbanskom. Nový hosť a zároveň nový pán. Túto noc jeseň zutekala z našej osamelosti pred novým vládcom zimou.

Pozerám sa z okna na padajúci sneh, na bielu poľanu a zasnežený les; hľadím do bielej prikrývky na oblohe a pohľad na túto bielu smrť ma zmieruje s nedávnou minulosťou. Len toho mi je ľúto, že nevidno hory. Mám ich rád z celého srdca, aj keď ma pred mesiacom takmer pripravili o život a po celé štyri dni zosielali na mňa hrôzu za hrôzu. Teraz akoby ich ani nebolo.

Kriváň je už dávno zahalený hmlami. Nezdvihli sa celkom ani v nedeľu, keď sa na chvíľu ukázalo slnko. A už ho možno ani neuvidím v plnej kráse. Biela smrť ovládla všetko, aj obzory. Sme odrezaní od sveta, osamelejší než kedykoľvek predtým. Mŕtvo a pusto, biele mŕtvo a biele pusto nás tiesni z každej strany a celého pol roka bude skľučovať Podbanské. Až do apríla. Vtedy sa sneh roztopí, znovu prerazí zeleň a zima ustúpi jari. Pol roka! Čo je dnes také krásne, nezunuje sa o niekoľko mesiacov svojou jednotvárnosťou? O niekoľko týždňov budeme už asi úplne odlúčení od sveta. Sneh nás tak zaveje, že ani cez dvor nebudeme môcť prejsť. Dlho sa budú vliecť dni smutné, nekonečné, bezfarebné, jednotvárne.

Minule sa prišiel so mnou rozlúčiť náš pastier pred odchodom domov, do Kokavy. Posledný človek, ktorý akosi nepatrí k nášmu najužšiemu kruhu. Teraz sme osameli nadobro. Svet sa ponoril do bieleho mora a sneh sa stále sype a sype.

Veľké biele mlčanie mi v tejto osamelosti nazerá do oboch oblastí.

O skonávajúcom admirálovi

Dňa 21. novembra 1903

Zavčas rána, keď obyčajne všade býva ešte úplné ticho, ma zobudil zvláštny tupý zvuk na okne. Otvoril som oči do bieleho jasú rozlievajúceho sa po izbe od záľahy prvého snehu z predošlého dňa. Nikto nevie, či sa udrží. Niekedy sa stane, že napadne skôr než koncom októbra a už nezmizne, len ho je deň čo deň viac, až sa z horárne nedá ani hnúť. Celkom by sa mi

páčilo, keby tak bolo aj tohto roku. Až sa usmievam pri tej predstave.

Ale to klopkanie – náhle si ho uvedomujem a chcel by som sa obrátiť a zdvihnúť. Ale sotva sa o to pokúsim, už zatínam zuby od bolesti. Nedá sa inak. Keď je niekto ťažko zranený, div že neprišiel o nohu, musí počítať s ťažkými chvíľami. A tak sa len pomaličky, pomaličky obraciam nabok v smere do izby. Je to ťažké a bolestivé, ale ide to. Klopkanie na okno neutícha. Znie tajomne. Prekvapený zdvihnem hlavu a vidím: je to motýľ babôčka admirálska, poznávam ho. Hneď sa mi v mysli vynára množstvo spomienok na detstvo, keď som naháňal motýle ako blázon a keď pávie oko alebo admirál boli vyvrcholením mojich túžob. A tiež otakárok vidlochvost s lastovičiami krídlami a hodvábne hnedým smútočným plášťom s bielou širokou obrubou. Nezáleží na tom, že v prírodopise sa ten či onen nazýva inak. V mojich spomienkach ich mám uložené pod týmito menami. Spomínam si aj na hnedáčky, modráčiky, zlatúšky a aj na tie najnižšie, na belásky, ktoré od bezvýznamnosti zachránili iba čierne škvrny alebo žltá posýпка na spodných krídlach. Tak teda admirál – hovorím si, prižmúrim oči a už vedome sa usmievam nad svojím chlapčerstvom. Nie je to však len obyčajný úsmev. Je v ňom aj určitá ľútosť. Akýsi smútok, neurčitá túžba a kúsok poznania. Márnosť nad márnosť! Čo by inokedy bolo naplnením sna a veľkým šťastím, čím je dnes? Ako tie motýle – koľko snov odvtedy stratilo na cene. Koľko aj vyplnených snov zovšednelo a koľko ich zostalo nenaplnených, aj keď sa naskytla príležitosť. A už sa neusmievam. Nemôžem. Mysľou sa mi preháňa množstvo myšlienok a nakoniec si znovu líham. Počúvam. Motýľ sa ďalej trepoce, úbožiačik. Klope a klope, až ma to uspáva a ja usínam od slabosti a únavy. Vidím seba ako

chlapca behať po lúkach a lesoch, naháňať motýle a chytať ich do klobúka alebo sieťky. Tie miesta po rokoch znovu poznávam, vidím sa, ako žiarim od šťastia nad chyteným pávím okom alebo dokonca nad admirálom. Len si to predstavte a-d-m-i-r-á-l-o-m!

Prebúdzam sa zo snov o snoch. Prvá moja myšlienka patrí admirálovi. Chcem ho vidieť. Ale vtom ma zarazí, že ho nepočujem! Vari ním už nezmieta túžba po slobode? Čo sa stalo? A bohvie prečo, akási clivota a obava sa mi vkrádajú do duše. Čo sa mohlo stať? Hneď sa však upokojujem – unavil sa, chudák. Teraz sedí a sedí a pozerá do tej zimy a belosti. Pomaly, pomaličky sa otáčam a dvíham hlavu vyššie. Admirála na okne niet! Zabúdam na bolesť, hlavu dvíham vyššie. Čo vidím – leží už, neborák, na operadle okna, leží a len chvíľami sa mu bolestne zachvievajú krídelka v smrteľnom kŕči. Admirál umiera a ja cítim, akoby s ním umieralo aj niečo zo mňa. Ťažko mi padne sledovať tie kŕčovité záchvevy. Množstvo otázok sa mi rinie do duše. Nebola by mu sladšia smrť v prírode, tam vonku, kde žil? Keby som mal toľko sily, vstal by som, otvoril okno a pustil ho von. Ale môžem sa len dívať na jeho smrteľný zápas, cítiť v sebe jeho záchvevy, posledné známky života.

Ale ja vlastne ani to nemôžem. Padám späť do podušiek. Načo o tom premýšľať? Upokojujem sa, zatváram oči a znovu rozmýšľam. O snoch svojho detstva aj o tomto admirálovi. Tá pestrá farebnosť, všetka tá krása načo mi je dnes? Naraz som rád, že už nemám žiadne sny, lebo ktovie, či by som ich nevidel zomierať takto zblízka, ako dnes toho motýľa a možno by mi ani nenapadlo natiahnuť za nimi ruku. Ešte tak otvoriť okno a vypustiť ich von, aby som nebol svedkom smrti toho, čo bolo kedysi krásne. Ale nemohol by som sa ani pohnúť a ony by potichu umierali, umierali...

Hlasy vôd v Temných Smrečinách

Dňa 22 novembra 1903

Bol som tam len dvakrát počas tohto leta, ale išiel by som znovu ešte raz, keby mi záveje za oknom ustavične nepripomínali, že to nie je možné. Trápi ma, že som si tak málo užil tej krásy, kým bola dostupná. Žijem v Tatrách už štyri mesiace a iba dvakrát som navštívil Temné Smrečiny. Z toho len jeden jediný raz tak, že som sa tam mohol opájať čarom večera, noci aj úsvitu. S tým sa už nedá nič robiť, môžem len ľutovať.

Temné Smrečiny sú vložené medzi skalnaté Hrubô, strmú a nahú Kôprovú z jednej strany a Tichú dolinu s Krížnou a Kopou z druhej strany. Medzi svah Miedzianeho a holý pohraničný chrbát Czarneho od severu a zužujúcu sa dolinu Kôprovú z juhu. Ako divoká krásna rozprávka sú Temné Smrečiny. Kus zašlej tatranskej romantiky. Je to zátišie odľahlé od ostatného sveta a zbavené všetkého, čo svet pripomína. Zľava šedivé skaliská a rozorvané chrbty, sprava (ak prichádzate z Kôprovej doliny) olivovozelené svahy, ubité jarnými lavínami, porastené trávou a kosodrevinou. Pred vami sa otvorí rozľahlá kotlina v porovnaní s cestičkami Kôprovej po ktorých ste sa sem dostali. A za ňou hory s nádychom žltavej šede na hrebeňoch, pod hrebeňmi zarastené tu i tam trávou, machom a kosodrevinou. Vidíte vchod do kotliny temnosmrečinských plies a do Hlinskej doliny. Na druhej strane dovidíte k priesmyku Tichej. A keď sa obrátite, uvidíte k sebe sa zvažujúce steny doliny Kôprovej a v jej pozadí strmý, z tohto pohľadu takmer desivý, nahý a pochmúrny Kriváň. To je scenéria obzorov. A medzi tými obzormi prales, niekoľko vôd stekajúcich tu zo všetkých strán, prastaré húštiny kosodreviny, skaliská a steny, mohutné lúčiny

s vysokou trávou, pusté bariny, vlniace sa stuhy vodopádov. Neviete, do čoho sa vám zaborí noha, kde do akej bystriny sklúznete a ani sa nenazdáte zablúдите v kosodrevine. Potom nech vám dá pán Boh svätú trepezlivosť. Chodníček taký úzky, že sa ani nezdá byť vyšliapaný ľudmi, sa podchvíľou stráca. Povalené stromy, tlejúce tu ktovie koľko rokov, spolu s tými čo padli včera, všetko sa to tu váľa tak, ako padlo. A spod toho padnutého čím sa predierate, už bujnie nová vegetácia. Miestami vás obostiera temnota. To je scenéria vnútrajška.

Ale je tu ešte niečo, čo vás bude trvalo lákať do Temných Smrečín, keď sa s nimi už raz zoznámite. Je to hudba. Podivuhodná hudba, niekedy sladká, niekedy zvláštna, ale vždy vás chytí za srdce a rozochveje vám dušu. Hlboko v lese, nad nepatrným svahom pod ktorým hučí Kôprovský potok, stojí opustená koliba.⁹ V tej sa ubytujte, ak sa uspokojíte s holou zemou, na ktorú si sami narúbate v lese čečinu. Ubytujte sa aspoň na jednu noc. K večeru a v noci budete môcť počúvať tú hudbu najčistejšie. Čím dlhšie vydržíte sedieť pred kolibou na starom práchnivejúcom pni, čím hustejšie bude zo skál padať snivý súmrak, tým intenzívnejšie k vám zo všetkých strán prenikne v znásobenom hukote vôd čosi neslýchané, neobyčajné, tajomné. Akoby nejakí neznámi ľudia kdesi v okolí kričali, hádali sa, vykrikovali. Možno kliatby, vyhrážky či zúfalé, úpenlivé prosby. Približovali sa a vzdaľovali. A k tomu večný šum lesa, práve taký mnohotvárný a mnohohlasý. Nemožno sa ubrániť pocitu istej úzkosti. Inak sa nič nepohne. Dalo by sa

⁹ V Temnosmrečinskej doline, nad severným brehom potoka pri chodníku na Závory, vybudovalo Towarzystwo Tatrzańskie bez súhlasu uhorských orgánov „najlepšie ukrytý prístrešok vo Vysokých Tatrách.“ Jednopriestorovú útulňu (nazývanú Vatra), ktorá mala otvor bez dvier a bolo v nej kamenné ohnisko. Na čečinovú podstielku sa zmestilo osem nočazníkov. Vatra slúžila do jesene 1924, keď úplne vyhorela. (Bohuš, Ivan: Aj tam stáli chaty... In: Tatry [TPN–TANAP]. Mimoriadne vydanie, 2006, [TPN] Nr.1; [TANAP] č. 4, s. 88-91).

povedať, že inak je tam úplné ticho. Ale tie hlasy vôd stačia, aby človek dlho nepomyslel na spánok. Sedíte pred kolibou, pozeráte do výšky a hľadáte zmysel tohto zmäteného hukotu, ktorý sa k vám derie od všadiaľ a ktorému sa nemožno ubrániť. Také sú tie hlasy vôd v Temných Smrečinách. Nikdy predtým som nič podobné nepočul a nikdy predtým som nikde nemal taký silný zážitok.

A keď si teraz na to spomínam je mi ľúto, že som tam bol iba dvakrát a že sneh mi zabraňuje ísť tam teraz aj tretíkrát. Možno by to už ani nemalo ten pôvab, lebo čo ak niektoré z bystrín zamrzli? Ale nie. Cítim, že čaro tých hlasov nemožno ničím zničiť. Ani ich divokú scenériu, v ktorej sa rozliehajú deň aj noc, rok čo rok, storočie za storočím.

Zima v Tatrách

Podbanské 18. februára 1904

Koncom novembra minulého roku ma sane odvážali z osamelej tatranskej horárne na Podbanskom dolu, na stanicu železnice. Viac po blate odmäku ako po snehu. Smutná to bola cesta. Topiaci sa sneh je nevzhľadný; podobá sa nečistej, úbohej, zúfalej starobe vyplakávajúcej do všetkých strán nejaké slová, ktorým sa nedá rozumieť. Nie je biely, ale špinavý, hnedastý a ani slnečné svetlo sa naň už neusmeje. Nežná belosť, ak sa niekde aj udržala, mení sa na kal a z plochy, ktorá len donedávna vyzerala ako koberec utkaný z rozprávkovej striebornej látky, teraz civejú slepé očné jamky, akoby slnko odhaľovalo spod snehu starú, dlho zahrabanú ľudskú lebku. A k tomuto smútku sa pripájaj aj iný. Taký čo nás zachváti, keď opúšťame svojich drahých. Keď cítime, že nás nevyhnutnosť trhá od niečoho, čo sa zo života už nedá vytrhnúť. Ako na ostrove v mori lesov, vo

výške tisíc metrov, bol mojím obzorom veniec hôr. Tam, v horárni na osamelej poľane, za hukotu vôd neúnavnej Belej, odpočítaval som dni svojho minulého života. Každý z nich bol poznačený krásou, rozkošou, zážitkom. Tešil som sa tam z horúcich pôvabov leta, melancholického čara jesene aj z prvých dní bielej majestátnej zimy. Hory, lesy i stráne, vody a kamene boli mojimi priateľmi. Slnko aj mesiac mi ukazovali vždy nové krásy či už v hlbine lesa, hukote riečky, kdesi na skalách či na lúkach. Vtáky aj hmyz som rozoznával po hlase, piskot svišťov mi neraz vstupoval do myšlienok a kým oči pozorovali kamzíky, myšlienky akoby spolu s nimi, s týmito obratnými, nežnými zvieratami, preskakovali priepasti s mimoriadnou rýchlosťou. Celé dni som sa túlaval po dolinách okolo jazier aj večných snehov. Sám voľný, mnoho nocí som strávil vo voľnej prírode.

Keď som teraz odchádzal od všetkých týchto mne takých drahých miest a ustavične hľadel za seba, videl som štít, pod ktorým som sa štyri dni a tri noci pozeral smrti do tváre a čítal rozsudok, proti ktorému sa nedalo odvolať. Videl som aj tmavý les zakrývajúci strechu, pod ktorou som ležal dva mesiace a úporne premýšľal, ako nazvať ten najvyšší súd, ktorý nakoniec odvolanie rozsudku smrti prijal a rozhodol v môj prospech. Všetko v dohľade mi pripomínalo niečo z minulosti, z tých týždňov a mesiacov osamelosti. A všetko, čo som na obzore videl, akoby mi priateľsky mávalo. Nakoniec ten náhly odmäk prispel tiež svojím dielom – slzami na rozlúčku.

Ale hory ma znovu pritiahli. Vkrádali sa mi do snov, myšlienok, predstáv, nech som bol kdekoľvek a robil čokoľvek. Či som sedel za stolíkom svojej pražskej kaviarne a spoza novín hľadel na Hradčany, či som sa brodil snehom po viedenskej ulici

alebo počúval šplechot dunajských vôd narážajúcich o kry a loď, na ceste od budínskeho brehu k peštianskemu. Hory sa mi ustavične vynárali pred očami a chytali ma za srdce. A tak som sa (dva mesiace po odchode z Podbanského) ocitol zas na Podbanskom.

Ozvenou sa rozprávam s horami, lesom i vodami a ozvena sa ku mne vracia s priateľským prídychom. Borím sa hlbokým snehom, na ktorom sú moje stopy prvé a jediné, akoby som vstupoval do svojho kráľovstva. Všetky túžby ostali kdesi za mnou. A keďže netúžiť to je ako ochrana pred sklamaním a nepoznať sklamanie je niečo ako byť šťastným – môžem azda hovoriť o chvíľkovom šťastí.

* * *

Hneď zrána, sotva sa prebudím, mám nádherný utišujúci pocit samoty. A belostný jas, čo mi snehová pláň vrhá oboma oknami do izby, vyzýva k pohľadu do zasneženej pustatiny. Tá pláň akoby ochladzovala slnečnú žiaru do miliónov ligotavých kryštálov, miliónov drobných perličiek. Poľana, na ktorej sa v lete pásavali kravy, je dovysoka zaviata snehom. Niekde nejaký ten malý stromček sotva vyčnieva zo závejov. Všade je hladko, nikde ani stopy po niečom živom. Pusto a mŕtvo. Ale krásne! A za poľanou, na svahu ktorej stojí naša horáreň, uzatvára cestu rozbehaným očiam už les. Vysoký, smutný, bielo zasypaný, nehybný. Kedysi za teplých letných nocí mi zaznievalo do otvorených okien šumenie stromov premiešané s hukotom vody. Žeby to bol to naozaj ten istý les? Až sa mi nechce veriť pri predstave toho, čo ma opájalo vtedy v lete, keď všetko zmieralo pod prívalom vôní, slnko hýrilo jasom a hory spievali. Vtedy boli hory na obzore zelené a skaly šedivé. Teraz sa nevlúdna čerň násilím prediera bielym rubášom. Pásmo hôr

na obzore začína Kriváňom. Jeho prelomený štít sa len málokedy vymotá z oblakov a mračien, ale v rannom slnku sa ligoce ako okovaný. Možno na ňom rozoznať každý žľab, spočítať všetky ryhy. Vidieť Priehybu a z nej vysoko vo vzduchu sa vinúcu uzučkú cestičku po úbočí Kriváňa, smerujúcu cez Škaredý žľab a Kotliny do Nefcerky, pod príkry hrebeň Hrubého, pripomínajúci chrbát baziliška. Tam je ríša kamzíkov. Ak sa vyznáš v týchto končinách, neraz sa dostaneš na dostrel od stád v počte štyridsať, päťdesiat kusov. Ale stačí jeden neopatrný pohyb - a „cap“ hneď zavetrí nebezpečenstvo. V priebehu troch okamihov už nevidno ani jedno kozľa.

Pohľad do tých strán mi veľa pripomína. Vidím obrisy Kotlín tam pod Kriváňom nad Kôprovou dolinou a či chcem alebo nie, spomínam na tie štyri dni. Na cestičke z Priehyby do Nefcerky sú nastavené tri železá na medvede a rysy. Sú nastavené znamenite a iba drôt obtočený okolo blízkych stromov je výstražným znamením. Upozorňuje na to, aká hrôza je tam zahrabaná do zeme a čiha na korisť. Ale pri prvom železe víchrica výstražný drôt strhla a vrhla do priepasti. Prechádzal som tadiaľ za krásneho októbrového popoludnia... A že som sa po štvordňovom zápase so smrťou vrátil zas do života, možno nazvať zázrakom. Tamojší ľudia boli tým veľmi rozrušení, keď sa správa o nešťastí rozletela po dedinách a osadách. Maďarské denníky písali o tom s účasťou, uhorské ministerstvo zaviedlo prísne vyšetrovanie a výsledkom boli nové nariadenia o železách a pascách. Len u nás si literát nemôže dovoliť beztrestne pošramotiť nohu a potom dva mesiace nezišť z lôžka. Našli sa listy, ktoré sa vysmievali z mojej túžby po reklame a mučeníctve.

Ďalej zrak prechádza po stenách nad Kôprovou dolinou k vrcholku Krížneho, sotva viditeľného medzi korunami

smrekov nad poľanou, k homoľovitej nakyprenej Hline. Medzi Krížnym a Hlinou možno podľa horských stien tušiť Tichú dolinu, ktorou sa najčastejšie prechádza cez Tatry do Zakopaného. A hore, na hrebeni Kamenistej, ktorý býva prvý zasnežený a prvý raz sa zabelel v auguste minulého roku na Štefana kráľa, tam je nakopená veľká lavína. Vrstvy snehu sa už prechyľujú ponad zráz a snehu stále pribúda. Keď tá kopa dosiahne istý stupeň a prestane odolávať všetkým víchrom a fujaviciam – náhle dunivý rachot zaznie Kamenistou dolinou, ozvena doľahne až k nám, do Podbanského. Lavína sa zrúti a zmetie všetko čo jej bude stáť v ceste. Všetko klesne k zemi podkosené lavínovým víchrom ako obilie pod kosou. To je obzor z mojich okien. Každé ráno tam stojím a dlho sa dívam. Neviem sa vynadívať. Len s hlbokým vnútorným uspokojením v duchu konštatujem: som opäť v horách, som v horách sám, ďaleko od mesta.

* * *

Pokiaľ slnko aspoň trochu neprehreje vzduch, všade je naozaj mŕtvo. Prechádzaš lesom, ale nikde ani hláska vtáčika letáčika. Ak máš na nohách krpy, môžeš sa odvážiť aj do miest, kde by si sa inak po pás zabáral do snehu. Zídeš teda k Belej, prudkej horskej riečke, ale tam niet ani stopy po rybárikoch riečnych. Cez mostík zasypaný snehom prejdeš na druhú stranu, na Zakamenistú. Iba Švajkova východniarska horáreň a nad ňou pustý, prázdny salaš tam pripomínajú existenciu ľudí. Všade plno snehu, všade plno spomienok. Tu na tej poľane v ohradách, ktoré sa dnes naprázdno vytrčajú zo závejov, valasi dojili ovce. Nad poľanou, kde sa černie prázdna koliba, brechali veľké, biele liptovské psy, bľáčali ovce v košiaroch a hore dolu kmitali valasi. Teraz je mŕtvo. Len mraky letia nad hlavou, trhajú sa

o štítu Kamenistej a o homôľu Hliny, oblaky prenikajú cez vrcholce Krížneho, šmýkajú sa medzi ryhami na hrebeni Hrubého a na chvíľu utopia vo svojom lone aj prelomený vrcholec Kriváňa. Slnko sa predralo cez kovové pláty, ktorými je obitá obloha a svetlo znenazdajky rozhodných slnečných lúčov zmenilo tvárnosť hôr. Snehové pláne iskria akoby posiate strieborným prachom a zdá sa, že na každom strome Zakamenistej visia zlaté strapce. Pomaly sa vraciaš dolu k Belej. Už zďaleka počuť prenikavý krik rybárikov. Opatrne, so zatajeným dychom sa na krpách približuješ, až sa prikradneš k húštinám nad vysokým brehom. A vidíš malého vodného lupiča zafarbeného do temno modra, s bielym hrdielkom, vysokými nôžkami a dlhým zobáčikom. Večne neposedného, ustavične preletujúceho z kameňa na kameň, ponárajúceho sa do vody a len chvíľami trepeľivo číhajúceho na korisť. Ale aj tak sa mu trepe celé telíčko od bujnosti, očká sa len tak mihajú z miesta na miesto. No ak urobíš čo len nepatrný nevhodný pohyb - už ho niet. Ani nevieš, kde odletel. A len odkiaľsi zďaleka počuť jeho radostný, až posmešný pokrik a odpovedajúce mu hlasy súkmeňovcov na vzdialenosť aj dobrej pol hodiny cesty. A ideš ďalej do lesa. Koľko života tu naraz počuť a tušiť! Nielen hlasy sýkoriek, hýľov, orieškov, králičkov, sojok a drozdov. Aj zem vypovedá o živote aj ten sneh. Nič sa vlastne od rána nezmenilo. Iba okolie, nálada. Čo bolo predtým mŕtve, že by si to takmer prehliadol, teraz pod slnkom ožilo. Všade je mnoho stôp. Tu vidíš líščiu stopu, na kúske ju sleduješ, ale nedôjdeš na koniec. Odláka ťa iná stopa: zbadáš veveričie labky, vždy všetky štyri naraz, potom nič, až o poriadny kus ďalej. Pozeráš na neživé stopy, ale vidíš veveričku, ako zoskočila zo stromu, prehopkala sneh a hľá – tamto znovu vybehla na osamelý smrek, aj šupinky

pod ním nájdeš. Udrieš do stromu palicou, zakričíš, aj hrudu snehu hodiš do koruny – ale po veverici ani slychu. Akoby bola na krídlach odletela zo stromu. Pátraš po snehu, či predsa len nejakú stopu neobjavíš aj o kus ďalej... Ale zabudneš na to, pre niečo nové. Akoby niekto celé mapy narysoval do snehu – čiary, kliky háky, prepletené krivky, niekde skoro kruhovité, križujúce sa, zbiehajúce, rozbiehajúce. Pozrieš sa bližšie: drobulinké stopy myši. Cestičky vedú od stromu k stromu, od diery k diere. Niekde na kopčeku sa ich zbieha toľko, akoby sa tam konal myší snem. Rozpoznáš aj stopy lasičky, pre ktorú sú podobné snemy veľmi zaujímavé. Ideš za lasičkou nižšie k rieke a tam odvedú tvoju pozornosť stopy vydrie. Tu do vody, tam z vody, tam po kameňoch, zase do vody, až nakoniec rozpoznáš miesto, kde v poslednom čase pravidelne z vody vychádza. A inde sú zas stopy po diviakoch. Skúmaš, aké sú staré a že asi zas pôjdu z Podbanského „kolesiť diviaky“ – pomyslíš si keď zistíš, že sú celkom čerstvé.

Dôjdeš pod svah, nad ktorým stojí Podbanské a ani nevieš, ako si sa tam dostal. Cítiš život, ktorý tu v lesoch pulzuje, ale uniká pred tebou, lebo si človek. A mimovoľne sa obrátiš k svojim stopám – veľkým a okrúhlym od kíp, lesknúcim sa v lúčoch slnka a naraz máš pocit, že nejako až hrubo narúšajú harmóniu lesných zasnežených zátiší.

Prešiel tadiaľ človek.

A hoci si tým človekom ty sám, už sa akosi zdráhaš postupovať ďalej. Vychádzaš na poľanu. Odkiaľsi z lesov od Uhliska dolieha k Podbanskému krik ľudí, ktorí tu deň čo deň dochádzajú z najbližšej podhorskej dediny¹⁰ s koňmi, volmi a vozmi po drevo. Ale inak leží nad poľanou veľké ticho

¹⁰ Kokava

a všetko je v tichom súlade. Biela poľana, biela, snehom zavalená horáreň, do snehu zabalené lesy, snehom obité skaly na obzore, biele oblaky na nebi – všetko v dokonalej súhre.

* * *

Ale bývajú aj iné dni, v ktoré nevidno nič zo zimných horských pôvabov. Aj tieto dni však majú svoje čaro, odlišné od krás tichej pohody. Také skoro až desivé čaro. Vtedy už od rána skuvíňa vietor. Zlý, neovládateľný víchor, ktorý nedovolí ani len nos vystrčiť na verandu horárne. Sneh sa husto chumelí vo veľkých vločkách, víchor ním zmieta, točí, bičuje, tlčie, pričom v mrakoch znovu vynáša aj sneh už padnutý. Nedovidíš ani na krok. V takých chvíľach sa vonkajší svet javí ako niečo úplne neskutočné. Akoby neexistoval. Nie je nič, nič, nič – len biela chumelica zo všetkých možných strán – uprostred zúriaceho živlu vy – a ďalej už zas nič, nič, nič... V také dni sa dobre sedí v teplej izbe a rozpráva o horách. V rozhovoroch ožívajú dávne horalské príbehy. A keď občas vyjdete na verandu, zaplaví vás pocit, že ste nedosiachnuteľne ďaleko od sveta, že vás nič nemôže raniť, že ste mimo všetkého, čo kedy bolelo. Tu napodiv každé hvizdnutie víchrice či hučanie lesov do ktorých sa vietor opiera zo všetkých síl, tu všetky tie šialené, zvířené zvuky vnímate ako nádhernú symfóniu.

Deň pomaly umiera v tejto búrlivej hudbe víchra, v tomto bielom vírení súmrak padá medzi vločky, víri s nimi vo vzduchu, klesá k zemi, ukladá sa s nimi do závejov – a konečne tma, biela tma objíma kraj. Za takýchto večerov stojím na schodoch verandy pritísnutý o stenu, nechávam si trhať dych od úst a tvár šľahať víchrom, Hľadím do tej bielej tmy a predstavujem si, že sa už nikdy odtiaľto nevrátim do mesta.

S ľútosťou však musím pripustiť, že čas odchodu a návratu predsa len raz nastane.

Tatranský epilóg

Zvykol som si občas zísť v zime aj na Zakamenistú. Prebrodil som sa snehom poľany a sadol si na chvíľu na prah prázdnej koliby. Opustenej, smutnej, vydrancovanej, akoby mŕtvej. Spomínal som na letné večery, bľáčanie oviec, brechot psov, výskanie salašníkov a na všetko, čo sa vytratilo s jeseňou, ale s jarou sa do hôr vráti.

Už sa vrátilo. Jar nastala, salaše sú už znovu v horách. Len ja som ďaleko od nich. Ďalej ako v Prahe. Štyrikrát som Tatro navštívil, štyrikrát som sa ťažko od nich trhal, veľmi ťažko. A teraz sa chystám zradiť ich. Túžba ma vedie ďalej do diaľok. Tá istá, ktorá ma pred piatimi rokmi sprevádzala peši po Čechách, Morave a Sliezsku, ktorá ma štyrikrát priviedla do Tatier a pred dvoma rokmi do Talianska. Teraz ma vábi za oceán. Vrátim sa ešte niekedy do Tatier po piaty raz?

Poznámka editora

Súbor textov Jana Havlasu, ktorý týmto výberom predkladáme v slovenskom preklade v edícii Tatranské listy, je identický s tým, ktorý zostavil sám autor a pod názvom *Tatranská dobrodružství* začlenil do publikácie *Touha do dálky*, s jedným zásahom: Stať *Vzpomínka na sousedy* z mája 1904, ktorou ukončil celý tento tatranský blok, sme presunuli na začiatok, do kapitoly *Z hôr a salašov*.

Pre čitateľov s hlbším záujmom o situáciu v Tatrách na rozhraní 19. a 20. storočia dopĺňame texty Havlasových Tatranských listov voľnou prílohou prístupnou na stránke Podtatranskej knižnice v Poprade

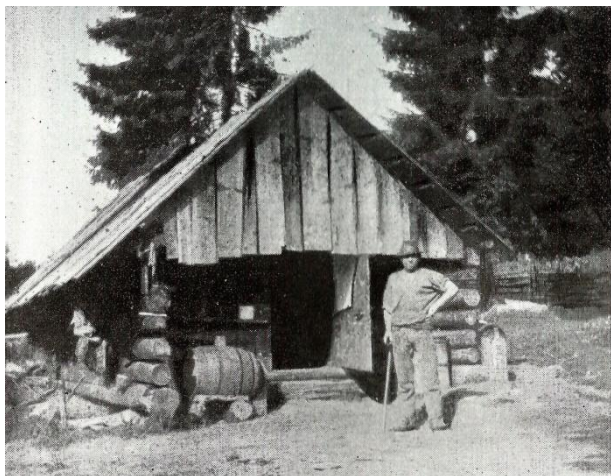
(www.kniznicapp.sk). Príloha obsahuje štúdie pracovníkov TANAPu o pastierstve a baníctve pod Kriváňom, o chránenej doline Nefcerka a bibliografiu *Ján Havlasa a jeho tatranské príbehy*, zostavenú z rešerší národných knižníc v Prahe a Martine. Zbierky analyticky rozpisujeme na úroveň poviedok.

Po víchrici v novembri 2004 padol tatranský les a Kôprová dolina spolu s Tichou sa dostali do nezasahovej zóny, vydané napospas podkôrnemu hmyzu, ktorý devastáciu zavŕšil do súčasnej podoby mesačnej krajiny. Dôsledky týchto rozhodnutí neobišli ani Nefcerku a jej prales, ohrozené sú Temné Smrečiny. Nikto dnes nevie s istotou predpovedať, aká bude budúcnosť. Havlasove texty vypovedajú niečo o sviežej zeleni a nedotknutej nádhre týchto miest aspoň v minulosti.

Väčšinu rozpisovaných kníh Jana Havlasu má Podtatranská knižnica v Poprade vo svojom knižničnom fonde. V tejto súvislosti vyslovujeme poďakovanie doc. Ing. Miroslavovi Rozložníkovi, PHD z Prahy, ktorý sa o kompletizáciu týchto kníh v popradskej knižnici výraznou mierou zaslúžil tým, že ich cieľavedome a systematicky vyhľadával v českých antikvariátoch a daroval knižnici.

Bača na Zakamenistej

Foto: Jan Havlasa (První tatranské povídky)

Na važeckom salaši

Foto: Pavol Socháš. Zdroj: Knižnica TANAPu

Kriváň z Kôprovej doliny v lete
Foto: Podtatranské múzeum v Poprade

Horáreň na Podbanskom

To

OBSAH

Jan Havlasa pod skalnatými štíty

Luba Rusnáková

Z HÔR A SALAŠOV

Na salaši (10.08.1903)

Spomienka na susedov (máj 1904) 1

JESEŇ V TATRÁCH

Vpád jesene (23.08.1903)

Pusto (16.9.1903)

Od rána prší (05.10.1903)

MEDZI ŽIVOTOM A SMRŤU

Devätnásť a pol (07.10.-11.10.1903)

LISTY ZO ZASNEŽENÉHO POODBANSKÉHO

V snehu (20. 11.1903)

O skonávajúcom admirálovi (21.11.1903)

Hlasy vôd v Temných Smrečinách (22. 11.1903))

Zima v Tatrách (18. 02.1904))

Tatranský epilóg

Obrazová príloha

Poznámka editora